

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΜΠΛΟΚΗ: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ, ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ
ΠΟΥ ΤΗΝ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΗΣ.

Αρλέτου Μαρία

Επιβλέπουσα:
Δρ. Ρέντζου Κωνσταντίνα
Επίκουρη Καθηγήτρια

Ιωάννινα, Φεβρουάριος, 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
PATERNAL INVOLVEMENT: ITS IMPORTANCE, THE
FACTORS THAT INFLUENCE IT, POLICIES AND SUPPORT
PROGRAMS

Αρλέτου Μαρία

Supervisor:
PhD Rentzou Konstantina
Assistant Professor

Ioannina, February, 2024

**PATERNAL INVOLVEMENT: ITS IMPORTANCE, THE
FACTORS THAT INFLUENCE IT, POLICIES AND SUPPORT
PROGRAMS**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Ιωάννινα, 2024

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπουσα

Ρέντζου Κωνσταντίνα

Επίκουρη Καθηγήτρια

2. Μέλος επιτροπής

Κανέλλου Νικολίτσα

Μέλος ΕΤΕΠ

3. Μέλος επιτροπής

Νάτσης Αντώνιος

Μέλος ΕΔΙΠ

Η Πρόεδρος του Τμήματος

Καινούργιου Ελένη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια – Πρόεδρος

Υπογραφή

© Αρλέτου, Μαρία, 2024.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Αρλέτου, Μαρία

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω πολύ την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Ρέντζου Κωνσταντίνα για την υποστήριξή της καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιτροπή αξιολόγησης της εργασίας την κα. Κανέλλου Νικολίτσα και τον κ. Νάτση Αντώνη. Τέλος, οφείλω ένα θερμό ευχαριστώ στους γονείς μου, που είναι πλάι μου σε κάθε μου βήμα.

Στον μπαμπά μου.

Περίληψη

Από το 1970 και μετά ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια και η συμμετοχή του στην ανατροφή των παιδιών αποτέλεσε θέμα ενδελεχούς διερεύνησης της επιστημονικής κοινότητας. Αν και στην αρχή οι ερευνητές έδωσαν έμφαση στις αρνητικές επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα, λόγω των τότε προτύπων που επικρατούσαν, για τον πατέρα, πλέον το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας έχει μετατεθεί στην πολύπλευρη διάσταση της πατρικής φιγούρας και του ρόλου που επιτελεί.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τη σημασία της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών, προσδιορίζοντας την σημερινή ιδιότητα του πατέρα, στα πλαίσια της σύγχρονης οικογένειας και υπογραμμίζοντας τη διαφορετικότητα της πατρικής από τη μητρική εμπλοκή, στην ανάπτυξη των παιδιών. Επίσης, αναδεικνύεται η έκταση που έλαβε η σημασία της πατρικής εμπλοκής στην ανατροφή των παιδιών, μέσα από την παράθεση πολιτικών μέτρων, που ελήφθησαν, από τις κυβερνήσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σκοπό την προώθηση της συμμετοχής των πατέρων. Τέλος, παρουσιάζονται προγράμματα παρέμβασης αποκλειστικά για τους πατέρες, που συμβάλλουν στην ενδυνάμωσή τους.

Λέξεις κλειδιά: πατέρας, πατρότητα, πατρική εμπλοκή, πολιτικές για τους πατέρες, προγράμματα πατρότητας

Abstract

From 1970 onwards, the role of the father in the family and his participation in the upbringing of children was the subject of thorough investigation by the scientific community. Although at first researchers emphasized the negative consequences of the father's absence, due to the prevailing standards at the time, for the father, now the interest of the scientific community has shifted to the multifaceted dimension of the father figure and the role he performs.

The purpose of this thesis is to highlight the importance of paternal involvement in children's lives, defining today's fatherhood in the context of the modern family and highlighting the difference between paternal and maternal involvement in children's development. It also highlights the extent to which the importance of paternal involvement in the upbringing of children has been highlighted, through the presentation of political measures taken by the governments of the countries of the European Union, in order to promote the participation of fathers. Finally, intervention programs are presented exclusively for fathers, which contribute to their empowerment.

Keywords: fatherhood, fatherhood, paternal involvement, father's policies, paternity programs

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract.....	vi
Εισαγωγή	viii
Κεφάλαιο Πρώτο: Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις και ιστορική αναδρομή	1
1.1. Εισαγωγή.....	1
1.2. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις	1
1.3. Ιστορική εξέλιξη της πατρότητας	4
Κεφάλαιο Δεύτερο: Πατρική Εμπλοκή	7
2.1. Εισαγωγή.....	7
2.2. Ορισμός Πατρικής Εμπλοκής	7
2.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις για την Πατρική Εμπλοκή	10
2.4. Παράγοντες που επηρεάζουν την πατρική εμπλοκή.....	16
2.5. Σημασία της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών.....	21
2.6. Διαφοροποίηση μητρικής και πατρικής εμπλοκής.....	25
2.7. Τύποι γονέων.....	29
2.8. Τύποι πατέρων	35
Κεφάλαιο Τρίτο: Προγράμματα υποστήριξης των πατέρων	39
3.1.Εισαγωγή.....	39
3.2. Προγράμματα υποστήριξης πατέρων εντός και εκτός Ευρώπης	42
3.3. Πολιτικές χωρών για τα προγράμματα υποστήριξης των πατέρων	55
Συμπεράσματα.....	63
Βιβλιογραφία	65
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	65
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	93
Ιστοσελίδες	95

Εισαγωγή

Η συμμετοχή των πατέρων στην ανατροφή των παιδιών έχει δεχθεί αλλαγές με το πέρασ των ετών. Οι σημερινοί μπαμπάδες επιθυμούν την ενεργό εμπλοκή τους στη ζωή των παιδιών, απορρίπτοντας τους παραδοσιακούς ρόλους. Ο κατακερματισμός της σύγχρονης οικογένειας, έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη μετατόπισης των παραδοσιακών ρόλων των γονέων μέσα στην οικογένεια. Αν και στην πλειονότητα των ερευνητικών μελετών εξετάζεται η επίδραση της μητέρας στην ανατροφή και στην ανάπτυξη των παιδιών, τις τελευταίες δεκαετίες και συγκεκριμένα από το 1970 και μετά, οι μελετητές άρχισαν να διερευνούν την αξία της συμμετοχής του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών και τον αντίκτυπό αυτής στην ανάπτυξη των παιδιών (SchoppeSullivan, et al., 2004). Η μετατόπιση του ερευνητικού ενδιαφέροντος προέκυψε για δύο λόγους: αφενός να τονιστεί η σημασία της πατρικής εμπλοκής ως ισάξια με της μητρικής και αφετέρου να εξασφαλισθεί η ευημερία των παιδιών (Dette-Hagenmeyer et al., 2014). Επιπλέον, η μετατόπιση αυτή συνέβαλλε στην θέσπιση πολιτικών και τη δημιουργία προγραμμάτων παρέμβασης ανά τον κόσμο μέσα από τα οποία προασπίζονται τα δικαιώματα των ανδρών ως πατέρες και τα δικαιώματα των παιδιών για αλληλεπίδραση και επικοινωνία με τους πατέρας τους.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια βιβλιογραφική ανασκόπηση της πατρικής εμπλοκής στην ανατροφή και την ανάπτυξη των παιδιών. Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται προσπάθεια εννοιολογικής και ιστορικής οριοθέτησης των όρων πατέρας και πατρότητα, αναδεικνύοντας τις αλλαγές που δέχθηκαν με τα χρόνια, φτάνοντας στη μορφή που έχει ο σημερινός πατέρας στη σύγχρονη οικογένεια. Προσδιορίστηκε ότι πατέρας ενός παιδιού δεν είναι μόνο αυτός που τίκτει αλλά και εκείνος που ανατρέφει ένα παιδί (Μπαμπινιώτης, 2004). Επίσης, προσδιορίστηκε ότι η πατρότητα ως ιδιότητα του πατέρα δεν είναι μόνο η βιολογική αλλά και εκείνη που καθιστά έναν άνδρα με παιδί υπεύθυνο και υπόχρεο ως πατέρας απέναντι στο παιδί του (ΚΕΘΙ, 2007).

Στο δεύτερο κεφάλαιο, προσδιορίζεται, η έννοια της πατρικής εμπλοκής μέσα από τις θεωρίες, που έχει μελετηθεί και οριοθετηθεί, τονίζοντας τους παράγοντες που συμβάλλουν στον περιορισμό ή στην αύξηση της πατρικής εμπλοκής. Επίσης, δίνεται έμφαση στην ανάδειξη της σημασίας της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών και υπογραμμίζεται η διαφορετικότητα της πατρικής εμπλοκής από τη μητρική, αναδεικνύοντας ότι η σχέση που αναπτύσσει ένα παιδί με τον πατέρα του δεν είναι όμοια με τη σχέση που αναπτύσσει με τη μητέρα του, αλλά είναι εξίσου σημαντική για την ευημερία του (Downer et al., 2008·Planalp & Braungart-Rieker, 2016, σ. 135). Παρουσιάζονται επίσης, τα

χαρακτηριστικά των γονέων πάνω στα οποία βασίζονται και τα χαρακτηριστικά των πατέρων και οι επιπτώσεις που ασκούνται στα παιδιά μεγαλώνοντας με τον εκάστοτε γονεϊκό τύπο.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται προγράμματα παρέμβασης πατέρων, που στοχεύουν στην ενδυνάμωση των πατέρων να αναλάβουν ενεργότερη δράση για τα παιδιά τους και να γίνουν περισσότερο υποστηρικτικοί απέναντι σε όλα τα μέλη της οικογένειάς τους. Επίσης, παρουσιάζονται οι νομοθετικές ρυθμίσεις σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που συμβάλουν στην προώθηση της πατρικής συμμετοχής (Levtov et al., 2015).

Από τα συμπεράσματα της έρευνας, αναδεικνύεται η σημαντικότητα της πατρικής εμπλοκής στη ανατροφή και στην ανάπτυξη των παιδιών, καθώς επηρεάζει όλους τους τομείς ανάπτυξης (Lamb, et al., 2004). Επίσης, αναδεικνύεται η διαφορά ανάμεσα στην εμπλοκή του πατέρα από της μητέρας και τα πλεονεκτήματα αυτής. Γι' αυτό κρίνεται αναγκαία, η θεσμοθέτηση κυρίως σε εθνικό επίπεδο προγραμμάτων παρέμβασης για την υποστήριξη των πατέρων.

Κεφάλαιο Πρώτο: Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις και ιστορική αναδρομή

1.1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια το θέμα της πατρότητας, άρχισε να ερευνάται συστηματικά, εστιάζοντας στις επιρροές που ασκούν τα κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία και η βιολογική καταβολή στη διαμόρφωσή της. Η Παπαδοπούλου (2017) διαπίστωσε τη διαφορετική αντιμετώπισης της πατρότητας από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Έτσι, το ενδιαφέρον των ερευνητών μετατοπίστηκε στο κατά πόσο η πατρότητα στηρίζεται στη βιολογική ενέργεια ή αποτελεί κοινωνική κατασκευή. Πιο συγκεκριμένα, οι ερευνητές εστίασαν, αν δηλαδή θεωρείται κάποιος πατέρας βάση της βιολογικής ή και νομικής του σύνδεσης με ένα παιδί ή αν θεωρείται πατέρας βάση του ρόλου που επιτελεί στη ζωή ενός παιδιού.

Για να εξηγηθεί η πολυπλοκότητα της πατρότητας αρχικά θα γίνει προσπάθεια εννοιολογικής οριοθέτησης των όρων πατέρας και πατρότητα, μέσα από τους οποίους αναδεικνύονται οι εννοιολογικές διαφορές και συνάμα οι μεταβολές που δέχθηκαν οι έννοιες αυτές με το πέρασ των ετών. Στη συνέχεια του κεφαλαίου, επιχειρείται μια συνοπτική παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξης της πατρότητας, αναδεικνύοντας πως οι μεταβολές που δέχθηκε με τα χρόνια ο ρόλος του πατέρα κατέστησε αδύνατη την κατανόηση της πατρότητας· από τον πατέρα απόντα από τα του οίκου για εργασιακούς λόγους στο σύγχρονο πατέρα που αναλαμβάνει ολοκληρωτικά το ρόλο του (Pleck & Pleck, 1997).

1.2. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Η εννοιολογική οριοθέτηση του όρου πατέρας εμπεριέχει τη βιολογική ενέργεια και τη πολιτισμική κατάσταση. Η βιολογική ενέργεια αφορά τη μεταβίβαση των γονιδίων ενώ η πολιτισμική κατάσταση αφορά τη συμπεριφορά που έχει ένα πρόσωπο, η οποία διαμορφώνεται και από την εκάστοτε κοινωνία στην οποία ζει. Ο πατέρας, και ο ρόλος του είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την κοινωνική πραγματικότητα και τις μεταβολές που υφίστανται η δομή και η μορφή της οικογένειας κατά το πέρασ των ετών. Η λέξη πατέρας προέρχεται από τις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και η ετυμολογία της ανάγεται στην ελληνική γλώσσα πατήρ. Σύμφωνα τον Μπαμπινιώτη (1998, σελ 1368) ως πατέρας ορίζεται ο

αρσενικός γονέας και κατά γενική ομολογία υπάρχει διαχρονική σύνδεση με το κοινωνικό φύλο του άντρα ως απόρροια της διάκρισης των ρόλων στο οικογενειακό πλαίσιο. Κατά τους Eichler & McCall (1993) ως πατέρας ορίζεται το πρόσωπο που συνάπτει σχέση με μια γυναίκα που είναι μητέρα, μέσω της συμπεριφοράς του με γονεϊκό τρόπο ή μέσω νομικών και διοικητικών πράξεων.

Η Lamb (2010) έχει αναφερθεί σε 4 πτυχές του πατέρα, οι οποίες μεταλλάσσονται από άτομο σε άτομο και από εποχή σε εποχή καταδεικνύοντας την ιστορική εξέλιξη του όρου πατέρας, η οποία θα παρουσιαστεί αναλυτικά στην επόμενη ενότητα. Η πρώτη πτυχή ενέχει το πρόσωπο του πατέρα ως παιδαγωγός του παιδιού, η δεύτερη ως το πρόσωπο εκείνο που είναι υπεύθυνο για την ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών, η τρίτη προσανατολίζεται στη σύζυγο αποδίδοντας στο πρόσωπο του πατέρα τον υποστηρικτή της μητέρας σε συναισθηματικό επίπεδο και η τελευταία αναφέρεται στο πρόσωπο του πατέρα ως εκείνος που εξασφαλίζει την οικονομική ευημερία της οικογένειας.

Οι Marsiglio et al (2000, σελ. 273) από την άλλη πλευρά διακρίνουν τις εξής κατηγοριοποιήσεις της έννοιας του πατέρα: *«1) βιολογικοί πατέρες που είναι παντρεμένοι και ζουν με τις μητέρες των παιδιών, 2) βιολογικοί πατέρες διαζευγμένοι (ή που δεν παντρεύτηκαν ποτέ) από τις μητέρες των παιδιών που ζουν με τα παιδιά τους, 3) άγαμοι βιολογικοί πατέρες που δεν ζουν ούτε με τα παιδιά τους ούτε με τις μητέρες αυτών και 4) θετοί ή άτυποι πατριοί που ζουν είτε με τα παιδιά είτε χωριστά».*

Επιπλέον κατηγοριοποιήσεις της έννοιας του πατέρα, τις οποίες συναντά κανείς στη βιβλιογραφία είναι:

- ο βιολογικός-γενετικός πατέρας είναι ο άντρας που έχει δεσμούς εξ αίματος με ένα παιδί.
- ο νομικά αναγνωρίσιμος πατέρας είναι ο άντρας που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις νομικής φύσεως προς ένα παιδί.
- ο κοινωνικός πατέρας είναι ο άντρας που μοιράζεται την καθημερινότητα με ένα παιδί, χωρίς απαραίτητα να υπάρχει βιολογική σύνδεση αναμεσά τους.
- ο ψυχολογικός πατέρας χαρακτηρίζεται ο άνδρας που αναπτύσσει αμοιβαίο και στενό δεσμό με ένα παιδί ανεξάρτητα αν υπάρχει κοινή διαβίωση ή γενετική σύνδεση (ΚΕΘΙ, 2007).

Είναι σαφές ότι οι ανωτέρω κατηγοριοποιήσεις για τον πατέρα αναδεικνύουν ότι πέρα από τη βιολογική και τη νομική σχέση που έχει με ένα παιδί, μπορεί κάποιος να καθίσταται πατέρας ενός παιδιού από τη σχέση φροντίδας και καθημερινής τριβής που αναπτύσσει μαζί του. Επίσης, η σχέση που αναπτύσσει με τη μητέρα του παιδιού δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, για να μπορεί να είναι κάποιος πατέρας ενός παιδιού, αλλά είναι ανεξάρτητη. Εδώ, διακρίνεται μια σημαντική μετατόπιση από την ανδρική πατρική εξουσία στην ανάληψη του ρόλου του άνδρα ως πατέρα στα πλαίσια της οικογένειας (Κορωνάιου, 2007). Αυτή είναι και η εξέχουσα διαφορά του όρου πατέρα με τον όρο πατρότητα μέσα από τον οποίο αναδεικνύεται ο τρόπος άσκησης του πατρικού ρόλου και όχι ο προσδιορισμός της ιδιότητας του πατέρα.

Συγκεκριμένα στη διεθνή βιβλιογραφία η πατρότητα, αναφέρεται με τον όρο «Fatherhood», στον οποίο περικλείονται οι υποχρεώσεις, οι ευθύνες και τα δικαιώματα όντας κάποιο πρόσωπο πατέρας με βιολογική ή νομική αναγνώριση (ΚΕΘΙ, 2007). Η πατρότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις κοινωνικές μεταβολές και τις ιδεολογίες που ενέχουν μέσα τους αυτές οι μεταβολές και συγκεκριμένα με τον τρόπο που αντιμετωπίζονταν η πατρική ευθύνη. Η πατρική ευθύνη πλέον, δεν συνάδει με τις οικονομικής φύσεως υποχρεώσεις του άνδρα-πατέρα, να καλύπτει τις ανάγκες της οικογένειας αλλά ο πατέρας έχει πιο σφαιρικό ρόλο, ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τη συναισθηματική και ψυχολογική υποστήριξη της οικογένειας όσο και τις αλληλεπιδράσεις με τα μέλη της οικογένειας. Ο Griswold (1999) χαρακτήρισε την πατρότητα ως ένα ιστορικό φαινόμενο που το νόημά της έχει δεχθεί αρκετές επιδράσεις με το πέρασ των ετών. Στο πλαίσιο αυτό ο Gillis (2000, σ.227) τονίζει ότι: *«βιολογικοί πατέρες υπήρχαν πάντα, αλλά η ίδια η πατρότητα είναι μια κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή»*.

Εκτός από τους όρους πατέρας και πατρότητα, συχνά χρησιμοποιείται στη διεθνή βιβλιογραφία ο όρος fathering, ο οποίος αποδίδεται ως το να «γίνεσαι» ή να «κάνεις» τον πατέρα και στον οποίο περικλείονται οι τρόποι άσκησης της πατρικής λειτουργίας και η σχέση αλληλεπίδρασης με το παιδί. Ο όρος αυτός σηματοδοτεί τη διαφοροποίηση με την έννοια της πατρότητας, η οποία περιλαμβάνει τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις όντας κάποιος άντρας βιολογικός ή νομικά αναγνωρίσιμος πατέρας ενός παιδιού συγκριτικά με το να ασκεί την πατρική λειτουργία και τους τρόπους με τους οποίους την ασκεί. Μια επιπλέον διαφοροποίηση μεταξύ των εννοιών Fathering και πατρότητα είναι η μεταβολή στις αντιλήψεις των σύγχρονων πατέρων για την ανάληψη της πατρικής ιδιότητας μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον στις σχέσεις που αναπτύσσονται με το παιδί (ΚΕΘΙ, 2007).

Οι παραπάνω ορισμοί αναδεικνύουν τη μεγάλη μεταστροφή της οικογενειακής δομής μέσα στην οποία ο πατέρας ασκεί το ρόλο του έναντι της πατρικής εξουσίας που επικρατούσε παλαιότερα. Επιπλέον, διακρίνεται η μεταβολή στον τρόπο που προσδιορίζεται η πατρότητα και η πατρική λειτουργία, οι οποίες σκιαγραφούνταν μέσα από την κοινωνικά κατασκευασμένη «πατρική ευθύνη» (Lamb, 2000). Σκιαγραφούνται δηλαδή, οι αιτιακές σχέσεις, οι οποίες είναι η δημιουργία της οικογένειας και η συμβίωση και αναθεωρούνται οι παραδοσιακοί ρόλοι και οι ευθύνες ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα δημιουργώντας το πρότυπο του «νέου άντρα» (Δραγώνα, 2007).

1.3. Ιστορική εξέλιξη της πατρότητας

Η πατρότητα είναι μια εξελισσόμενη έννοια που έχει δεχθεί επιρροές από τις εκάστοτε πολιτισμικοκοινωνικές συνθήκες. Η ιστορική της αναδρομή θα ξεκινήσει από την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης έως και τον εικοστό πρώτο αιώνα μέσα από την οποία αναδεικνύονται οι μεταβολές που δέχθηκε.

Πριν τη Βιομηχανική Επανάσταση κυριαρχούσε το μοτίβο της πατριαρχικής οικογένειας, επομένως το πρόσωπο του πατέρα θεωρείτο και ως κύριος γονιός ακόμη και βάση νομοθεσίας για την επιμέλεια των παιδιών, παραγκωνίζοντας το πρόσωπο των γυναικών ως ανίκανες να αναλάβουν το ρόλο τους ως μητέρες (Pittman, 1998). Συγκεκριμένα, κατά τη Γαλλική Επανάσταση πατέρας θεωρείτο ο άνδρας που παντρεύεται τη μητέρα ενός παιδιού. Επίσης, στο ρόλο και στο πρότυπο του πατέρα αυτή την περίοδο προσδίδονταν το χαρακτηριστικό του «ηθικού δάσκαλου». Στις υποχρεώσεις του ήταν η διαπαιδαγώγηση των τέκνων με σκοπό την απόκτηση δεξιοτήτων γραφής και ανάγνωσης, ώστε να μπορούν να διαβάζουν θρησκευτικά κείμενα και επίσης, επιμελείτο την καλλιέργεια ηθικών αρετών με σκοπό να γίνουν ηθικοί και ενάρετοι πολίτες (Hernandez, 1993).

Κατά τη Βιομηχανική Επανάσταση δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στη μελέτη της πατρότητας και της πατρικής λειτουργίας καθώς, η ανεύρεση εργασίας στα αστικά κέντρα οδήγησαν στην απομάκρυνση των ανδρών από το σπίτι και οι γυναίκες ανέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της ανατροφής των παιδιών (Nutting, 2010; Gottman, 2011). Η απομάκρυνση αυτή υποβάθμισε την αρωγή του πατέρα στην διαπαιδαγώγηση και τη φροντίδα των παιδιών. Η συμβολή του πατέρα γινόταν ορατή μέσα από την κάλυψη και προσφορά των υλικών αγαθών (Κατάκη, 1998). Γι' αυτό την περίοδο αυτή ο ρόλος και το πρότυπο του πατέρα έλαβαν το χαρακτηριστικό του «κουβαλητή» που εξασφαλίζει την οικονομική υποστήριξη στην οικογένεια λόγω της πολύωρης απουσίας από το σπίτι και της σκληρής εργατικότητας (Pleck & Pleck, 1997).

Κατά την περίοδο του πρώτου παγκόσμιου πόλεμου η πατρότητα δέχθηκε σημαντικές μεταβολές, καθώς η απουσία των ανδρών από την οικογένεια συνεχίστηκε και ταυτόχρονα περιορίστηκε η ικανότητα τους να συμβάλλουν στην υποστήριξη της οικογένειας. Πολλοί υπήρξαν θύματα του πολέμου και άλλοι τραυματίες είτε με σωματικές είτε με ψυχικές βλάβες που καθιστούσαν ανεπαρκή την συμβολή τους στα του οίκου (Faron, 2001). Κατά τη περίοδο του 1930-1950 και με τη λήξη και του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, στους προηγούμενους ρόλους του, οι οποίοι δεν εξαλείφονται αλλά φθίνουν, προστέθηκε και ο ρόλος του πατέρα ως «πρότυπο φύλου». Αυτό το χαρακτηριστικό απευθύνεται κυρίως στα αγόρια της οικογένειας. Μέσα από το μοίρασμα εμπειριών πατέρα-γιού τα αγόρια οδηγούνταν στην ταύτιση με το πρότυπο της αρρενωπότητας. Ωστόσο, και αυτή την περίοδο η απομάκρυνσή του πατέρα από το σπίτι συνεχίζεται και το πρότυπου φύλου μπορεί να μετατεθεί σε κάποιο άλλο αρσενικό μέλος της οικογένειας, όπως για παράδειγμα στον παππού (Dick, 2004).

Στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα με την άνθιση της ψυχανάλυσης, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στο νόημα της πατρικής λειτουργίας και συγκεκριμένα στο πως νιώθει ένας άντρας όντας πατέρας ενός παιδιού (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995). Η διερεύνηση αυτής της οπτικής οδηγεί στην απόδοση του χαρακτηριστικού «καλός πατέρας» επειδή αρχίζει να εμπλέκεται περισσότερο στην ανατροφή των παιδιών και να γίνεται περισσότερο στοργικός απέναντι στα παιδιά του (Sakka & Deliyianni-Kouimtzi, 2006).

Τη δεκαετία του 1960 κάνει την εμφάνισή του το φεμινιστικό κίνημα που προκαλεί αλλαγές στους ρόλους των δύο φύλων (Cabrera et al, 2000). Ωστόσο, ορόσημο στη μεταβολή του ρόλου του πατέρα αποτελεί η δεκαετία του 1970 κατά την οποία καταρρίπτεται το πατριαρχικό μοντέλο οικογένειας και οι γυναίκες εισέρχονται στην αγορά εργασίας (Sakka & Deliyianni-Kouimtzi, 2006). Επομένως, ο συνδυασμός εργασίας και οικογένειας μετατοπίζεται στη γυναικεία οπτική και όχι στην αντρική, εφόσον οι άντρες αρχίζουν να αποκτούν ενεργότερο ρολό στα του οίκου (Bosoni, 2014).

Οι Cullen & Grossman (2007) χαρακτήρισαν τον εικοστό πρώτο αιώνα ως «αθόρυβη επανάσταση» της πατρότητας λόγω της αύξησης των εργασιακών ωρών των γυναικών και την ανάληψη ευθυνών του οικογενειακού πλαισίου από τους πατέρες. Σε μία ερευνά τους οι Cullen & Grossman, (2007) επίσης, διαπίστωσαν ότι το ποσοστό των ανδρών-πατέρων που δεν εργαζόταν και φρόντιζε τα του οίκου είχε τριπλασιαστεί συγκριτικά με παλαιότερα. Οι παραπάνω μεταβολές είχαν ως απόρροια την ανακατασκευή των αντιλήψεων για τους ρόλους των δύο φύλων στο οικογενειακό πλαίσιο και ιδίως των αντιλήψεων για τον πατέρα

και το ρόλο του αλλά και την αλλαγή ως προς τη μορφή της οικογένειας (Cabrera, και συν., 2000; Cullen & Grossman, 2007).

Το χαρακτηριστικό που προσδίδεται τις τελευταίες δεκαετίες στο ρόλο του πατέρα είναι ο «Νέος Πατέρας», το οποίο σχετίζεται με την ανάληψη της φροντίδας και της ανατροφής των παιδιών και το ενδιαφέρον για τη συναισθηματική, ψυχική και κοινωνική τους ευημερία. Σύμφωνα με τους Nyström & Öhrling, (2004) οι αλλαγές που δέχθηκε με το πέρασμα των ετών η πατρότητα από τον «ηθικό δάσκαλο» που αναλαμβάνει τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, στον πατέρα «κουβαλητή» και πατέρα «πρότυπο» και έως το «Νέο Πατέρα» αποτελούν μέρος της πατρικής λειτουργίας και δεν αποτελούν διαφορετικές ταυτότητες και ρόλους. Επίσης, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ο όρος «Νέος Πατέρας» χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει την ενεργή εμπλοκή του πατέρα στη ζωή των παιδιών του (Bosoni, 2014) Ο Κρασανάκης, (1991) υποστήριξε ότι πλέον για το «Νέο Πατέρα» είναι αρκετά δύσκολο να κατανοήσει το ρόλο του και να τον ακολουθεί προσαρμόζοντας την πατρική του λειτουργία στις γρήγορες μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Πατρική Εμπλοκή

2.1. Εισαγωγή

Στην πλειοψηφία των μελετών όταν ερευνάται η γονική εμπλοκή προσανατολίζεται κυρίως, είτε στη μητέρα είτε και στους δύο γονείς. Συγκεκριμένα, η έρευνα για τη γονική εμπλοκή εστιάζει στις επιδράσεις που ασκούνται από τη μητέρα στο παιδί. Αντίθετα όταν μελετώνται οι επιδράσεις που ασκεί ο πατέρας στο παιδί χρησιμοποιείται ξέχωρα ο όρος πατρική εμπλοκή (Πεντέρη & Πετρογιάννης, 2017). Αρχικά, η πατρική εμπλοκή ήταν συνώνυμη με το χρόνο που αλληλοεπιδρά ο πατέρας με το παιδί, δηλαδή αντιμετωπιζονταν ως μια χρονικά μετρήσιμη έννοια (Pleck, 2010). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχει γίνει αντιληπτό ότι πρόκειται για μια πολυδιάστατη έννοια, η οποία αποτελείται από συναισθηματικούς, γνωστικούς και ηθικούς παράγοντες και αναδείχθηκε ότι οι επιδράσεις που ασκεί ο πατέρας στο παιδί είναι εξίσου σημαντικές όπως και των μητέρων, και καθοριστικές στην κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού (Verissimo et al., 2011).

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου πατρική εμπλοκή. Η εννοιολογική αποσαφήνιση θα βασιστεί στις θεωρητικές προσεγγίσεις που υιοθετούνται για την ερμηνεία και τη διερεύνησή της, οι οποίες με τη σειρά τους θα παρουσιαστούν στο παρόν κεφάλαιο. Επίσης, θα αναλυθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της πατρικής εμπλοκής και θα υπογραμμισθεί η σημασία της στην ανάπτυξη του παιδιού. Επιπλέον, θα παρουσιαστεί η διαφοροποίηση της μητρικής από την πατρική εμπλοκή, η τυπολογία των γονέων και η τυπολογία των πατέρων και πως αυτή καθορίζει την ανάπτυξη του παιδιού.

2.2. Ορισμός Πατρικής Εμπλοκής

Η πατρική εμπλοκή είναι μια πολυδιάστατη έννοια, με διαφορετικές πτυχές που δυσκολεύουν την εννοιολογική της οριοθέτηση (Parke, 2000). Επίσης, είναι μια έννοια που βρίσκεται σε πλήρη εξάρτηση με τις θεωρητικές προσεγγίσεις, που υιοθετούνται για την ερμηνεία και τη διερεύνηση της. Επίπλέον, μέσα από τις θεωρητικές προσεγγίσεις δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη του παιδιού ως απόρροια της πατρικής εμπλοκής (Pleck, 2007). Στη διεθνή βιβλιογραφία ο όρος αναφέρεται ως father involvement ή paternal involvement (Parke, 2000).

Παρά το γεγονός ότι η έννοια της πατρικής εμπλοκής είναι πολυδιάστατη έχουν κατά καιρούς γίνει πολλές προσπάθειες αποσαφηνισμού της. Το 1985 η Lamb δημιούργησε ένα

μοντέλο πατρικής εμπλοκής για την κατανόηση της έννοιας. Το 1987 μαζί με τους συνεργάτες της (Lamb, et. al., 1987) προσέδωσαν τρεις διαστάσεις στην πατρική εμπλοκή:

1) Αφοσίωση/ενεργή συμμετοχή/εμπλοκή (engagement): αναφέρεται στην άμεση επαφή που δημιουργείται ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί σε ένα πλαίσιο κοινών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται στο σπίτι, οι οποίες έχουν ποικίλες μορφές, όπως, διάβασμα ή τάισμα.

2) Διαθεσιμότητα (accessibility): αναφέρεται τόσο στη φυσική παρουσία του πατέρα όσο και στη συναισθηματική, και γενικότερα ψυχολογική διαθεσιμότητα και συνέπεια προς το παιδί του, συμπεριλαμβάνοντας την ποιότητα και την ποσότητα αυτής της διαθεσιμότητας.

3) Υπευθυνότητα (responsibility): αναφέρεται στην ευθύνη του πατέρα για την κάλυψη αναγκών που προάγουν την υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Ευθύνες που αφορούν είτε πρακτικές λειτουργίες παραδείγματος χάρι τη μεταφορά του παιδιού στο σχολείο είτε να παρέχει στο παιδί συναισθηματική υποστήριξη.

Σύμφωνα με τους McWayne, et al. (2013), οι διαστάσεις της πατρικής εμπλοκής που προτάθηκαν από τους Lamb et. al. (1987), συναντώνται ως δεδομένα της οικοσυστημική θεωρία του Bronfenbrenner. Συγκεκριμένα, στη θεωρία του Bronfenbrenner (1979· 1986), στο μικροσύστημα αναδεικνύεται η σπουδαιότητα της επιρροής του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού, μέσα από την εμπλοκή του, τη διαθεσιμότητα και την υπευθυνότητά του. Οι Cabrera et al. (2007), αναφέρουν ότι το μοντέλο των Lamb et al. (1987) σκιαγράφησε την πατρική εμπλοκή μέσα από το δίπτυχο δράση-αντίδραση. Συγκεκριμένα υποστηρίζουν ότι οι Lamb et al. (1987) επικεντρώθηκαν στις συμπεριφορές και δράσεις των πατέρων που οδηγούν στην ανάπτυξη του παιδιού, χωρίς να λάβουν υπόψη ότι συγκεκριμένες δράσεις τους επιδρούν διαφορετικά ανάλογα με το ηλικιακό στάδιο που διανύουν τα παιδιά τους.

Ο Palkovitz (1997), βασίστηκε στο μοντέλο των Lamb et. al. (1987), ωστόσο προέκτεινε τη προσέγγισή του σε τρεις τομείς ανάπτυξης, που επηρεάζει και αλληλοσυμπληρώνει ό ένας τον άλλον και με άλλους παράγοντες. Συγκεκριμένα, επικεντρώθηκε στον γνωστικό, συναισθηματικό και συμπεριφορικό τομέα ανάπτυξης. Παράλληλα πρόσθεσε στους προαναφερθέντες τομείς τρεις συνδυαστικούς παράγοντες: τον χρονικό παράγοντα, δηλαδή το χρόνο που περνά ο πατέρας με το παιδί, τον ποσοτικό παράγοντα, δηλαδή το βαθμό που εμπλέκεται ο πατέρας και το ποιοτικό παράγοντα, δηλαδή το είδος της επαφής που αναπτύσσουν. Στη βάση των παραπάνω παραγόντων και τομέων

ανάπτυξης, ο Palkovitz (1997), πρότεινε δεκαπέντε κατηγορίες πατρικής εμπλοκής που εμπεριέχουν τα εξής πεδία: 1) την επικοινωνία για ποικίλα θέματα που προβληματίζουν το παιδί, 2) τη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης, 3) τη γνωστική διαδικασία μέσω της αφήγησης παραμυθιών, 4) τη φροντίδα στα πλαίσια της καθημερινής ρουτίνας του παιδιού, 5) τα θελήματα που σχετίζονται με την ικανοποίηση των επιθυμιών του παιδιού, 6) τη συντήρηση του παιδιού η οποία σχετίζεται με την προσφορά οικονομικής στήριξης για την κάλυψη των αναγκών του, 7) τα κοινά ενδιαφέροντα που αναπτύσσει ο πατέρας με το παιδί, 8) τη διαθεσιμότητα που παρέχει ο πατέρας με την παρουσία του στο παιδί, 9) την παρακολούθηση της ζωής του παιδιού, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από την εμπλοκή του στην καθημερινότητα του παιδιού, 10) το σχεδιασμό της καθημερινότητας μαζί με το παιδί, 11) τις κοινές δραστηριότητες που θα πραγματοποιήσει μαζί με το παιδί, 12) την παροχή υλικών και μη αγαθών, 13) την προστασία με τη δημιουργία της αίσθησης ασφάλειας, 14) τη στοργή με την εκδήλωση συναισθημάτων προς το παιδί και 15) τη συναισθηματική υποστήριξη προς το παιδί όποτε εκείνο την έχει ανάγκη.

Οι Hawkins και Palkovitz (1999) για την εννοιολόγηση της πατρικής εμπλοκής, εστίασαν στην ποιοτική της μέτρηση, περιορίζοντας την αμιγώς ποσοτική μέτρηση της έννοιας που ακολουθήθηκε από την πλειοψηφία των υπόλοιπων ταξινομιών. Στο πλαίσιο αυτό οι Hawkins και Palkovitz (1999), δημιούργησαν ένα μοντέλο, στο οποίο η πατρική εμπλοκή καθορίζεται από τους εξής παράγοντες: το πολιτισμικό υπόβαθρο του πατέρα, τη γονική μέριμνα που προσφέρει στο παιδί και τη διδασκαλία προς το παιδί. Οι Hawkins και Palkovitz (1999), αν και αναγνωρίζουν τη σημασία της άμεσης αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί, τονίζουν ότι δεν είναι αρκετό ένας πατέρας να περνά χρόνο με το παιδί του κάνοντας κάποιες δραστηριότητες χωρίς να έχουν συγκεκριμένο σκόπο, γιατί κατ'έτσι δεν συμβάλλει στην ανάπτυξη του παιδιού και δεν αναδεικνύει τη σπουδαιότητα της πατρικής εμπλοκής. Αυτό που απαιτείται είναι η ανταλλαγή εμπειριών, οι οποίες επιτελούν κάποιες λειτουργίες και έχουν αντίκτυπο στο συναισθηματικό, γνωστικό, ηθικό και πνευματικό κόσμο των παιδιών. Οι εμπειρίες αυτές σχετίζονται με την ποιοτική αλληλεπίδραση και λαμβάνουν τη μορφή της γονικής μέριμνας, της διδασκαλίας και την παροχή συμβουλών από τον πατέρα, για ποικίλα θέματα που θα έρθει αντιμέτωπό ένα παιδί και μέσω αυτών θα εισαχθεί στον κόσμο των ενηλίκων.

Ο Parke (2000) προσέγγισε την πατρική εμπλοκή στα πλαίσια της αναπτυξιακής ψυχολογίας, εστιάζοντας στις θετικές δράσεις που γίνονται ανάμεσα στο παιδί και το πατέρα μέσα από κοινές δραστηριότητες και είναι σε θέση να ενισχύσουν τη μάθηση και ανάπτυξη

του παιδιού. Επίσης, ο Parke (2000), αναφέρεται στον όρο διαχειριστική λειτουργία του πατέρα ή λειτουργία της υπευθυνότητας (managerial function). Μέσα από το συγκεκριμένο όρο περιγράφεται ο τρόπος διαχείρισης του οικογενειακού περιβάλλοντος από τον πατέρα και συγκεκριμένα ως προς τα ερεθίσματα που δίνονται στο παιδί για μάθηση και ως προς τις δυνατότητες ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Επίσης, στο συγκεκριμένο μοντέλο έμφαση δίνεται στην ποιοτική και ποσοτική πτυχή της εμπλοκής του πατέρα. Η πρώτη σχετίζεται με την παρουσία του πατέρα και με την ποιοτική ανάπτυξη των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ πατέρα και παιδιού, ενώ η ποσοτική στο πόσο συχνά εκτελούνται οι κοινές δραστηριότητες μεταξύ του πατέρα και του παιδιού.

Καταλήγοντας, σύμφωνα με τον Parke (2000) η εννοιολογική οριοθέτηση του όρου πατρική εμπλοκή είναι αναγκαίο να εμπεριέχει το διαχωρισμό στα επίπεδα εμπλοκής, στο πλαίσιο που πραγματώνονται, στις διαδικασίες που εκτελούνται και στις διαστάσεις που εμπεριέχονται. Ιδίως στις διαστάσεις καθώς η αλλαγή σε μία διάσταση επιφέρει αλλαγή στην άλλη και αλληλοεπηρεάζονται (Cabrera et al., 2000). Επίσης, για την απόδοση σαφούς εννοιολογικής οριοθέτησης του όρου είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες, όπως οι τρόποι μέτρησης της πατρικής εμπλοκής αν είναι χρονική ή ποσοτική, δημογραφικά στοιχεία των πατέρων, όπως είναι η ηλικία που απέκτησαν παιδί, το κοινωνικόπολιτισμικό πλαίσιο από το οποίο προέρχεται και από το οποίο έχει διαμορφώσει τις στάσεις και τις πεποιθήσεις τους, καθώς ασκούν επιρροή στη συμπεριφορά και στα χαρακτηριστικά των προσώπων (Allen & Daly, 2007).

2.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις για την Πατρική Εμπλοκή

Για τη μελέτη της επίδρασης της πατρικής εμπλοκής είναι απαραίτητο να παρουσιαστεί το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο αναδεικνύει τη σημασία της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών μέσα από ποικίλες διαστάσεις. Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά ορισμένες από τις κυριότερες θεωρίες υπό το πρίσμα των οποίων έχει μελετηθεί η πατρική εμπλοκή.

Η θεωρία του δεσμού (attachment theory)

Μια από τις πρώτες θεωρίες που τονίζουν τη σημασία της σχέσης του παιδιού με τον πατέρα είναι η θεωρία του δεσμού. Ο δεσμός είναι η σχέση που θα αναπτύξει το βρέφος με το άτομο που το φροντίζει (Lightfoot et al., 2014). Ο φροντιστής αποτελεί για το βρέφος τη βάση εξερεύνησης του κόσμου (Maggi et al., 2010). Ο τρόπος δημιουργίας του δεσμού

διακρίθηκε σε τέσσερις τύπους. Τους τρεις πρώτους τύπους επισήμαναν η Ainsworth και οι συνεργάτες της (Ainsworth et al., 1978) και τον τέταρτο οι Main & Solomon, (1990). Ο πρώτος τύπος δεσμού είναι ο ασφαλής δεσμός όπου τα βρέφη χρησιμοποιούν το φροντιστή τους ως βάση ανάπτυξης επαφής μαζί του ακόμη και όταν απομακρύνεται από αυτά και ξανά επιστρέφει. Ο δεύτερος τύπος δεσμού είναι ο αποφευκτικός δεσμός, στα πλαίσια του οποίου ο φροντιστής δεν αποτελεί ασφαλή βάση για τα βρέφη και ακόμη μετά τον αποχωρισμό του ενδέχεται η προσέγγιση των βρεφών να γίνει με άμεσο τρόπο. Ο τρίτος δεσμός είναι ο αμφιθυμικός, στα πλαίσια του οποίου ο φροντιστής δεν αποτελεί ασφαλή βάση και κατά την επιστροφή του μετά την αποχώρηση τα βρέφη εξακολουθούν να απομακρύνουν το φροντιστή. Ο τελευταίος τύπος είναι ο αποδιοργανωμένος τύπος, στα πλαίσια του οποίου τα βρέφη αδιαφορούν για την αποχώρηση και επιστροφή του φροντιστή και παρουσιάζουν αντικρουόμενες συμπεριφορές. Οι αρχικές αναφορές από το Bowlby (1958) αφορούσαν μόνο το πρόσωπο της μητέρας και 30 χρόνια αργότερα συμπεριέλαβε στη θεωρία του και τον πατέρα (Bowlby, 1982) ως ένα από τα πρόσωπα-φροντιστές με τα οποία το βρέφος μπορεί να αναπτύξει ασφαλή δεσμό προσκόλλησης. Σύμφωνα με τον Pleck (2007), ο ασφαλής δεσμός του πατέρα με το βρέφος προάγει την κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, ανεξάρτητα από το δεσμό που έχει αναπτύξει η μητέρα με το βρέφος, ενώ οι Main και Weston (1981) τόνισαν ότι ο ασφαλής δεσμός μεταξύ πατέρα και βρέφους μπορεί να αναπτυχθεί με διαφορετικές διεργασίες έναντι του ασφαλής δεσμού που αναπτύσσεται ανάμεσα στη μητέρα και το βρέφος. Άλλοι ερευνητές επισήμαναν ότι η ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού με το πατέρα συμβάλλει στην αποφυγή συμπεριφορικών προβλημάτων του παιδιού και στη διευκόλυνση ανάπτυξης και διατήρησης φιλικών δεσμών (Brown, Mangelsdorf & Neff, 2012· Veríssimo et al., 2011). Συνάμα, σύμφωνα με τους Barlow et al. (2016), η σύναψη ανασφαλούς ή αποδιοργανωτικού δεσμού με τον πατέρα συμβάλλει στην ανάπτυξη ψυχοπαθολογικών προβλημάτων.

Η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου (social capital theory)

Μία άλλη θεωρία που συχνά χρησιμοποιείται για να αναδείξει τη σημασία της εμπλοκής του πατέρα στην αγωγή και τη φροντίδα του παιδιού είναι η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου, που βασίζεται στη θεωρία του Coleman (1988). Ο Coleman (1988), υποστήριξε την ύπαρξη δύο ειδών κεφαλαίου, που παρέχουν οι γονείς στα παιδιά και έχουν διαφορετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των παιδιών. Το πρώτο είδος κεφαλαίου, είναι το οικονομικό, το οποίο αναφέρεται στις οικονομικές δυνατότητες της οικογένειας σχετικά με την κάλυψη πρώτων αναγκών και υπηρεσιών, όπως είναι η τροφή, η στέγη, η υγεία και η

εκπαίδευση, που οι γονείς καθίστανται υπόχρεοι να προσφέρουν στα παιδιά τους. Το δεύτερο είδος κεφάλαιο είναι το κοινωνικό και διακρίνεται σε δυο μορφές. Η πρώτη μορφή του είναι το οικογενειακό κοινωνικό κεφάλαιο, το οποίο σχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας και του πατέρα και τη μέριμνα που προσφέρουν οι γονείς προς τα παιδιά. Το οικογενειακό κοινωνικό κεφάλαιο συντελεί στην ενίσχυση της γνωστικής και κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού. Η δεύτερη μορφή του κοινωνικού κεφαλαίου είναι το κοινωνικό κεφάλαιο της κοινότητας, το οποίο σχετίζεται με την κοινωνικοποίηση, που φροντίζουν να παρέχουν οι γονείς στα παιδιά. Η κοινωνικοποίηση των παιδιών επιτυγχάνεται μέσω των σχέσεων, που αναπτύσσονται μεταξύ των γονιών και των παιδιών, μέσω της συναναστροφής τους με άλλα άτομα, σε ποικίλα περιβάλλοντα πέρα του οικογενειακού περιβάλλοντος και μέσω των συμβουλών των γονέων για τη διευκόλυνση των παιδιών στον κόσμο των ενηλίκων. Σύμφωνα με τους Marsiglio et. al. (2000), οι πατεράδες πέρα από τις μητέρες, συμβάλλουν στη δημιουργία και στη διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου, αναπτύσσοντας σχέσεις αλληλεπίδρασης με τα παιδιά τους και τον κοινωνικό κύκλο των παιδιών τους (φίλους) και τους κοινωνικούς θεσμούς (σχολείο) και γενικότερα συνδέοντας τα παιδιά τους με τον έξω κόσμο.

Η οικοσυστημική θεωρία (ecology of human development theory)

Η οικοσυστημική θεωρία του Bronfenbrenner (1979·1986), μελετά την ανθρώπινη εξέλιξη ως μια αμφίδρομη διαδικασία ανάμεσα στο άτομο και το περιβάλλον (φυσικό και κοινωνικό) (Πετρογιάννης, 2003). Σύμφωνα με τον Bronfenbrenner (1979·1986) το παιδί συμμετέχει σε διάφορα συστήματα, τα οποία του ασκούν επιδράσεις σε διαφορετική ένταση. Στο πρώτο επίπεδο είναι το μικροσύστημα, το οποίο σχετίζεται με την οικογένεια και την ανάπτυξη των πρώτων διαπροσωπικών σχέσεων, οι οποίες σε αυτό το επίπεδο βασίζονται αμιγώς στο συναίσθημα, και ασκούν άμεση επιρροή στην ανάπτυξη του παιδιού. Συγκεκριμένα, η αλληλεπίδραση του πατέρα με το παιδί στο οικογενειακό πλαίσιο επηρεάζει τόσο την ακαδημαϊκή επίδοση του παιδιού διαφορετικά από ότι η αλληλεπίδραση με τη μητέρα, όσο και την ανάπτυξη του παιδιού στο ευρύτερο περιβάλλον (Xiao et al., 2020). Το δεύτερο επίπεδο είναι το μεσοσύστημα στο οποίο συγκαταλέγονται οι φορείς, στους οποίους συμμετέχει το παιδί, όπως είναι το σχολείο. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται είναι τυπικές και απρόσωπες. Σύμφωνα με τους Xiao et al. (2020), η συμμετοχή του πατέρα στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι σημαντική για την ακαδημαϊκή επιτυχία των παιδιών και κυρίως για τη κατάκτηση των δεξιοτήτων γραμματισμού. Το επόμενο επίπεδο είναι το εξωσύστημα στο οποίο υπάγονται οι κοινωνικοί θεσμοί, όπως το κράτος και η εκκλησία, οι

οποίοι με τη σειρά τους ασκούν επίδραση στο παιδί χωρίς η συμμετοχή του σε αυτούς να είναι ενεργή. Για παράδειγμα, η εξασφάλιση της άδειας πατρότητας, από τους κρατικούς φορείς, για την ανατροφή του παιδιού είτε για την παρακολούθηση της σχολικής επίδοσης του παιδιού, συγκαταλέγονται στο εξωσύστημα και επηρεάζουν έμμεσα τη σχέση του πατέρα με το παιδί. Το τελευταίο επίπεδο είναι το μακροσύστημα περιλαμβάνει τις κοινωνικοπολιτισμικές αξίες και πεποιθήσεις που επιδρούν έμμεσα στο άτομο.

Η θεωρία της πατρικής επένδυσης

Μια ακόμη θεωρία που επισημαίνει τη σπουδαιότητα της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών είναι αυτή της πατρικής επένδυσης των Doherty, Kouneski & Erickson (1998). Συγκεκριμένα, η θεωρία της πατρικής επένδυσης, προσβέει ότι η πατρική εμπλοκή διαμορφώνει την κοινωνική συμπεριφορά και τις αναπαραγωγικές επιλογές των παιδιών. Σύμφωνα με τους Fagan και Iglesias (2000), η παρουσία του πατέρα κατά την παιδική ηλικία αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα του τρόπου συσχέτισης των παιδιών, κατά την ενήλικη ζωή στις κοινωνικές τους επαφές, στη σύνναψη και διατήρηση αυτών. Τα παιδιά που βίωσαν την πατρική φιγούρα κατά τη παιδική ηλικία αναπτύσσουν υγιείς και μακροχρόνιες διαπροσωπικές σχέσεις σε σύγκριση με τα παιδιά που βίωσαν την απουσία του πατέρα κατά την παιδική τους ηλικία και δυσκολεύονται να συνάψουν και να διατηρήσουν διαπροσωπικές σχέσεις (Μαραγκουδάκη, 1993). Η συγκεκριμένη θεωρία επικεντρώθηκε στα κορίτσια και στην επιρροή που ασκεί η απουσία ή η παρουσία του πατέρα στις αναπαραγωγικές συμπεριφορές κατά την ενήλικη ζωή. Τα κορίτσια που δεν είχαν έναν πατέρα με υψηλή επένδυση, δηλαδή να είναι παρόν κατά την παιδική τους ηλικία προσφέροντάς τους συναισθηματική κάλυψη χαρακτηρίζονται από πρόωμη σεξουαλική ανάπτυξη και πρόωρη τεκνοποίηση, καθώς βιώνουν την έλλειψη πατρικής φροντίδας σε αντίθεση με τα κορίτσια που είχαν πατέρα με υψηλή επένδυση, οι οποίες οδηγούνται σε αργή σεξουαλική ωρίμανση και στη σύνναψη σταθερών συντροφικών σχέσεων.

Η θεωρία της κοινωνικής συναλλαγής

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής συναλλαγής των Laakso & Adams (2006), η πατρική εμπλοκή είναι απόρροια της εσωτερικής διεργασίας του μοτίβου κόστους-οφέλους. Οι πατέρες επιλέγουν συμπεριφορές έναντι των παιδιών τους, που θα αποφέρουν ψυχολογικές ανταμοιβές, τόσο στους ίδιους όσο και στα παιδιά τους. Δηλαδή, θα αξιολογήσουν πρωτίστως τα οφέλη αυτής της εμπλοκής έναντι του κόστους. Για παράδειγμα, αν ένας πατέρας καταβάλει διατροφή για τα παιδιά του, θα αξιολογήσει τα

οφέλη αυτής της ενέργειας, που στο παρόν παράδειγμα είναι η ανατροφή των παιδιών έναντι του κόστους της διατροφής, και θα ενεργεί με περισσότερη αποτελεσματικότητα βιώνοντας μεγαλύτερο αίσθημα ικανοποίησης από την εμπλοκή του στη ζωή των παιδιών (Laakso & Adams, 2006).

Το συστημικό μοντέλο

Το συστημικό μοντέλο του Parke (1996) παρουσιάζει την εμπλοκή του πατέρα ως απόρροια της αλληλεπίδρασης των εξής παραγόντων: τον ατομικό παράγοντα, ο οποίος εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας του πατέρα, το ιδεολογικό του περίγραμμα και τα βιώματά του από την παιδική ηλικία. Ο επόμενος παράγοντας είναι ο οικογενειακός, ο οποίος περιέχει τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο οικογενειακό πλαίσιο και την ποιότητα αυτών των σχέσεων, καθώς επίσης, και τον αριθμό και τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά των παιδιών. Ο τρίτος παράγοντας είναι ο εξωοικογενειακός, όπου αναφέρεται στις σχέσεις που αναπτύσσονται με τα ευρύτερα μέλη της οικογένειας και γενικότερα με το ευρύτερο περιβάλλον, τις εργασιακές συνθήκες και τα μοντέλα υγείας και εκπαίδευσης. Ο τελευταίος παράγοντας του συστημικού μοντέλου είναι ο πολιτισμικός, στον οποίο εμπεριέχονται οι αντιλήψεις για την οικογένεια και την ισότητα των δύο φύλων. Οι παραπάνω παράγοντες προσδιορίζουν το επίπεδο της εμπλοκής του πατέρα στη ζωή των παιδιών του.

Η θεωρία της Αιτιολογημένης Δράσης

Η Θεωρία Αιτιολογημένης Δράσης («Theory of Reasoned Action – TRA», ΘΑΔ) του Fishbein (1967) υιοθετείται συχνά προκειμένου να εξεταστούν οι παράγοντες που οδηγούν τους πατέρες να λάβουν ενεργότερη δράση στη ζωή των παιδιών τους. Η Θεωρία Αιτιολογημένης Δράσης βασίστηκε στην πρόβλεψη της συμπεριφοράς ενός ατόμου μελετώντας τις προθέσεις, τις στάσεις και τις πεποιθήσεις του. Ένα κύριο συστατικό της θεωρίας είναι η εστίαση στις ηθελημένες συμπεριφορές του ατόμου. Γίνεται δηλαδή, προσπάθεια να ερμηνευτεί η πατρική συμπεριφορά μέσω της πρόθεσης του πατέρα, να θέλει δηλαδή να εμπλακεί στη ζωή των παιδιών του, και εν τέλει να κάνει αυτή την πρόθεσή του πράξη. Η πατρική εμπλοκή δηλαδή, θεωρείται μια πράξη, που γίνεται οικειοθελώς από τον πατέρα και τον έλεγχο που ασκεί στην επιτέλεση της συμπεριφοράς του. Ένας ενεργός πατέρας είναι, σύμφωνα με τους Montano & Kasprzyk (2008), ηθελημένα ενεργός και καθοδηγεί μέσω του ελέγχου τη συμπεριφορά του. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν απορρέουν όλες οι συμπεριφορές από τη θετική πρόθεση του ατόμου να τις κάνει, καθώς

μπορεί να προκύψουν παράγοντες που θα εμποδίσουν την επιτέλεση της συμπεριφοράς (Wankel et al., 1994). Για παράδειγμα, ένας πατέρας μπορεί να θέλει να περνάει περισσότερο χρόνο με το παιδί του, το εργασιακό του ωράριο όμως, να μην του το επιτρέπει. Στη συγκεκριμένη θεωρία οι συμπεριφορές προκύπτουν εκούσια και το γεγονός αυτό δημιουργεί έναν περιορισμό. Ο Ajzen (1985) θέλησε να ξεπεράσει αυτόν τον περιορισμό, γι' αυτό ανέπτυξε την αμέσως επόμενη θεωρία. Η θεωρία της Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς που θα παρουσιαστεί παρακάτω αποτελεί επέκταση της θεωρίας του Fishbein (1967).

Η θεωρία της Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς

Η Θεωρία της Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς («Theory of Planned Behavior – TPB» ΘΣΣ), του Ajzen (1985) αναπτύχθηκε προκειμένου να αναδείξει ότι δεν είναι μόνο η πρόθεση του ατόμου που το οδηγεί στην επιτέλεση της συμπεριφοράς. Η Θεωρία της Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς βασίστηκε στις στάσεις, στους υποκειμενικούς κανόνες και στον έλεγχο της συμπεριφοράς. Οι στάσεις αποτελούν ένα θετικό ή αρνητικό συναίσθημα του ανθρώπου, όταν κάνει μια συμπεριφορά, και διαμορφώνονται από τις πεποιθήσεις του. Σύμφωνα με τον Trafimow, (2009), οι στάσεις εμπεριέχουν την αξιολόγηση του αποτελέσματος της συμπεριφοράς, δηλαδή ένα άτομο ενεργεί αξιολογώντας ως θετικό ή αρνητικό το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του. Οι υποκειμενικοί κανόνες σύμφωνα με τον Ajzen (1991), διαμορφώνονται από τις γνώμες των σημαντικών άλλων, που αποτελούν τον κοινωνικό περίγυρο ενός ατόμου και μπορούν να το επηρεάσουν σχετικά με την εκτέλεση ή μη μιας συμπεριφοράς. Ο αντιλαμβανόμενος έλεγχος της συμπεριφοράς σύμφωνα με τον Ajzen (1991), εμπεριέχει τις προσωπικές δεξιότητες και την αυτό-αποτελεσματικότητα ως παράγοντες, που οδηγούν ένα άτομο να προβεί με ευκολία ή δυσκολία στην πραγμάτωση μιας συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τους Bracke και Corts (2012), βάσει των τριών αυτών συστατικών η πατρική εμπλοκή προσδιορίζεται από διαφορετικές πτυχές. Συγκεκριμένα βάση των στάσεων, η πατρική εμπλοκή καθορίζεται από το θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα που θα έχει η επαφή του πατέρα με το παιδί του. Βάση των υποκειμενικών κανόνων, η πατρική εμπλοκή καθορίζεται από το πολιτισμικό υπόβαθρο του πατέρα και τον κοινωνικό του περίγυρο και την επιρροή που του ασκούν στη συμμετοχή στη ζωή των παιδιών του. Βάση του ελέγχου της συμπεριφοράς η πατρική εμπλοκή καθορίζεται τόσο από εκούσιες όσο και από ακούσιες συμπεριφορές, οι οποίες με τη σειρά τους βασίζονται στις πεποιθήσεις του πατέρα για τον εαυτό του και την αποτελεσματικότητα στην επιτέλεση του ρόλου του (Jalilian et. al., 2020). Επίσης, οι Montano & Kasprzyk, (2008) πρόσθεσαν ότι πέρα από τον έλεγχο και τις προθέσεις ενός ατόμου να κάνει κάτι, μια πράξη είναι αναγκαίο να συμβαδίζει

με τις ικανότητές του ατόμου προκειμένου να την εκτελέσει. Ένας άνθρωπος, δηλαδή, για να εκτελέσει μια πράξη πέρα από τον έλεγχο που ασκεί στη συμπεριφορά του, επηρεάζεται και από τις προθέσεις του, οι οποίες επηρεάζονται από τους υποκειμενικούς κανόνες που έχει θέσει το άτομο, τις στάσεις του και τον αντιλαμβανόμενο έλεγχο της συμπεριφοράς του. Όσοι πατέρες, δεν έχουν ισχυρές προθέσεις για την εμπλοκή στη ζωή των παιδιών τους, είναι απόρροια ότι δεν έχουν τον έλεγχο και την ικανότητα επιτέλεσης ανάλογων πράξεων.

Αν και οι παραπάνω θεωρίες έχουν χρησιμοποιηθεί εκτενώς για την ερμηνεία της πατρικής εμπλοκής, κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί κριτικές για αρκετές από αυτές. Για παράδειγμα, η θεωρία του Bowlby (1958·1982), έχει αμφισβητηθεί καθώς τονίζει ότι, τα αποτελέσματα του δεσμού, που αναπτύσσεται μεταξύ πατέρα και παιδιού, είναι εμφανή κατά την πρώιμη παιδική ηλικία και όχι στη μετέπειτα ζωή του παιδιού. Το χρονικό διάστημα εμφάνισης των αποτελεσμάτων δηλαδή, περιορίζεται κατά πολύ, γεγονός που αποτρέπει τη θεωρία να γίνει αποδεκτή εξολοκλήρου (Vaughn & Bost, 1999· Pleck, 2007). Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με τον Pleck, (2007) η θεωρία του Coleman (1988) απαιτεί μεγαλύτερη επέκταση ως προς την επιρροή του κοινωνικού κεφαλαίου στην ανάπτυξη του παιδιού και συγκεκριμένα πως οι πατεράδες και οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσουν μεταβιβάζεται ως όφελος για τα παιδιά. Όσον αφορά τη θεωρία του Bronfenbrenner (1979·1986) κρίνεται θετικά, καθώς πρόσφερε τη δυνατότητα να επαναπροσδιοριστούν οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο μικροσύστημα ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί, ξεφεύγοντας από το τυπικό πλαίσιο διερεύνησης της σχέσης μητέρας παιδιού και πως αυτές συμβάλλουν στην ανάπτυξη του παιδιού. Επίσης, σύμφωνα τον Pleck, (2007) μέσα από την οικοσυστημική θεωρία, αναδεικνύεται η δυναμική της σχέσης μεταξύ πατέρα παιδιού τόσο στο οικογενειακό όσο και στο ευρύτερο περιβάλλον του παιδιού, με επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού (Vernon-Feagans & The Family Life Project Investigators, 2015).

2.4. Παράγοντες που επηρεάζουν την πατρική εμπλοκή

Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί είναι διαφορετική και όχι μιμητική της σχέσης μητέρας-παιδιού (Planalp & Braungart-Rieker, 2013). Στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάται πλήθος ερευνών για την αναζήτηση των παραγόντων, που επιδρούν στην εμπλοκή του πατέρα για την ανατροφή, την εκπαίδευση και τη φροντίδα των παιδιών. Οι Cabrera et al. (2007), διαμορφώσαν ένα μοντέλο για την πατρική εμπλοκή μέσα από το οποίο αναδεικνύονται οι αντιλήψεις που επικρατούν γύρω από την πατρική εμπλοκή και ο τρόπος που θα επηρεάσει η πατρική εμπλοκή το παιδί. Στο συγκεκριμένο μοντέλο συγκαταλέγονται τα ατομικά χαρακτηριστικά του πατέρα, στα οποία εμπεριέχονται η

ιδιοσυγκρασία του, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τα παιδικά του βιώματα, η επαγγελματική του ζωή και το κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό επίπεδο. Παράλληλα, συγκαταλέγονται τα χαρακτηριστικά του παιδιού και της μητέρας καθώς επίσης, και η ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού.

Κατά τους Marsiglio et al. (2000), τα ατομικά χαρακτηριστικά που συντελούν στη διαμόρφωση της πατρικής εμπλοκής, είναι οι εμπειρίες των ανδρών κατά την παιδική τους ηλικία, το μορφωτικό και επαγγελματικό υπόβαθρο και η γονεϊκή αυτό-αποτελεσματικότητα.

- Οι εμπειρίες, που είχαν οι άντρες κατά τη παιδική τους ηλικία από τους δικούς τους γονείς και συγκεκριμένα τους πατεράδες τους: οι εμπειρίες διαμορφώνουν τις αξίες και τις πεποιθήσεις για τον πατρικό ρόλο. Σύμφωνα τους Nelson et al. (2007), και Swick, (2013) υπάρχει διαγενειακή μεταβίβαση των πατρικών προτύπων που βίωσαν και εκδηλώνεται σε συμπεριφορικό και συναισθηματικό επίπεδο, επηρεάζοντας τη στάση τους απέναντι στο παιδί τους. Όσοι για παράδειγμα, βίωσαν απόμακρους πατέρες ή είχαν διαμορφώσει μια αρνητική σχέση μαζί τους, θα έχουν την ίδια στάση στα παιδιά τους. Το ίδιο και εκείνοι που βίωσαν τη ζεστασιά, την υποστήριξη και γενικότερα την ενεργή εμπλοκή των πατεράδων τους, ανάλογα θα συμπεριφερθούν όντας και οι ίδιοι γονείς στα παιδιά τους (Cabrera et. al., 2000). Ωστόσο, σύμφωνα με τις Δραγώνα και Ναζίρη (1995), υπάρχουν και εκείνοι οι άνδρες, που, ενώ βίωσαν αρνητικές σχέσεις με τους δικούς τους πατέρες, επιχειρούν να μεταβάλλουν αυτό το βίωμα και προσπαθούν να εμπλέκονται περισσότερο στην ανατροφή των παιδιών τους, ώστε να αντικαταστήσουν τις ελλείψεις από τη σχέση που είχαν με το πατέρα τους και να μην μεταβιβάσουν αυτό το πρότυπο στα δικά τους παιδιά.
- Το μορφωτικό του επίπεδο και η εργασιακή του απασχόληση: ειδικότερα, το είδος εργασίας, οι συνθήκες και η ικανοποίηση, που παίρνει από αυτή, είναι παράγοντες που καθορίζουν θετικά ή αρνητικά την πατρική συμμετοχή. Οι Pleck, & Masciadrelli, (2004) ανέδειξαν ότι οι πατέρες που είχαν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και επένδυναν στην επαγγελματική τους καριέρα ασκώντας, επαγγέλματα με κοινωνικό κύρος αφιέρωναν λιγότερο χρόνο στην ανατροφή των παιδιών τους, καθώς είχαν περιορισμένο διαθέσιμο χρόνο. Το ίδιο αναδείχθηκε και από την έρευνα των Scott & Plagnol, (2012). Ωστόσο, οι πατέρες που οι συνθήκες εργασίας τους ήταν τέτοιες που δεν τους ασκούσαν ψυχολογική πίεση, και οι ίδιοι ήταν ικανοποιημένοι, όταν είχαν περισσότερο ελεύθερο χρόνο τον αφιέρωναν στα παιδιά

τους. Το ίδιο συμβαίνει και με τους άνδρες που δεν ενδιαφέρονται για καριέρα (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995). Όμως, σύμφωνα με μια έρευνα των Yogman et al. (1995), οι πατέρες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και με χαμηλό εισόδημα ήταν λιγότερο πρόθυμοι να ασχοληθούν με τα παιδιά τους, ή ήταν συναισθηματικά μη διαθέσιμοι ακόμη και όταν βρίσκονταν με τα παιδιά τους, λόγω των στρεσογόνων συναισθημάτων, που βίωναν, εξαιτίας της οικονομικής δυσκολίας, που αντιμετώπιζαν.

- Η γονεϊκή αυτό-αποτελεσματικότητα: ως γονεϊκή αυτό-αποτελεσματικότητα ορίζεται το σύνολο των πεποιθήσεων του πατέρα για τον πατρικό του ρόλο, που διαμορφώνουν και καθορίζουν τις στάσεις και τις συμπεριφορές του απέναντι στην ανατροφή του παιδιού (Seigny & Loutzenhiser, 2010). Στην έρευνα των Holmes και Houston (2010), η οποία βασίστηκε σε στοιχεία από τη Μελέτη της Πρώιμης Παιδικής Φροντίδας (Study of Early Child Care), αναδείχθηκε ότι η εμπλοκή του πατέρα ήταν ανάλογη με τις πεποιθήσεις του για τον πατρικό του ρόλο. Επίσης, η εμπλοκή του ήταν ανάλογη με τις γλωσσικές και κοινωνικές δεξιότητες, που είχε αναπτύξει το παιδί, ώστε να ανταποκρίνεται στην πατρική εμπλοκή. Το αίσθημα της υψηλής γονεϊκής αυτό-αποτελεσματικότητας σύμφωνα με τους Castillo et al. (2011) και Bronte-Tinkew, et al. (2006) οδηγεί στην αυξημένη εμπλοκή των πατέρων στην ανατροφή των παιδιών τους.

Σύμφωνα με το μοντέλο των Cabrera et al. (2007), η ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού επιδρά στην επιτέλεση του πατρικού ρόλου. Αρχικά, η υποστηρικτική στάση των μητέρων-συζύγων, σύμφωνα με τον Peterson (2014), αποτελεί παράγοντα αύξησης της γονεϊκής αυτό-αποτελεσματικότητας του πατέρα. Βάση των θεωριών των συστημάτων και συγκριμένα της θεωρίας των οικογενειακών συστημάτων των Cox & Paley (1997) και της θεωρίας των οικολογικών συστημάτων του Bronfenbrenner (1995), υπογραμμίζεται η αλληλεξάρτηση των μελών της οικογένειας. Επομένως, η συζυγική σχέση αποτελεί προβλεπτικός παράγοντας για την διαμόρφωση της πατρικής εμπλοκής. Συγκεκριμένα, όταν το ζευγάρι έχει αναπτύξει μια θετική συζυγική σχέση, ισορροπημένη και με αρμονία, ο σύζυγος-πατέρας συμμετέχει στην ανατροφή του παιδιού και η συμμετοχή αυτή είτε είναι σταθερή είτε αυξάνεται διαρκώς, γιατί το ζευγάρι επιδιώκει να έχει αμοιβαίους ρόλους μέσα στην οικογένεια και απέναντι στα παιδιά τους (Capps et al., 2010· Easterbrooks, et al., 2014). Από την άλλη, αν οι σχέσεις ενός ζευγαριού είναι συγκρουσιακές, η πατρική εμπλοκή είναι περιορισμένη (Jia & Schoppe-Sullivan, 2011). Σύμφωνα με τη Χουντουμάδη (1998) οι

διαταραγμένες σχέσεις ανάμεσα στους γονείς, δημιουργούν διαταραγμένες σχέσεις ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί. Οι πατέρες που δεν έχουν αρμονικές σχέσεις με τις μητέρες, είναι περισσότερο αυστηροί απέναντι στα παιδιά τους, χρησιμοποιούν τιμωρίες και γενικότερα δημιουργούν μια αρνητική ατμόσφαιρα για τα παιδιά (Χουντουμάδη, 1998). Οι Goldberg και Carlson (2014), επισημαίνουν τον θετικό αντίκτυπο της σχέσης των συζύγων στα παιδιά, τονίζοντας την αύξηση της ενσυναίσθησης και της εμπιστοσύνης. Επίσης, η ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού καθορίζει και το γονεϊκό τους στυλ. Σε μια μελέτη των Monteiro et al. (2017), αναδείχθηκε ότι οι πατέρες που εμπλέκονταν στην ανατροφή των παιδιών τους, ήταν εκείνοι που υιοθετούσαν αυθεντικό στυλ γονέα σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Baumrind (1971), ως απόρροια τόσο των πεποιθήσεων όσο και της υποστήριξης των συζύγων.

Επιπλέον, η στάση και η αντίληψη των συζύγων-μητέρων, σχετικά με την πατρική λειτουργία συντελεί στην αύξηση ή τη μείωση της πατρικής εμπλοκής (Kelley, 2006· Gaunt 2006). Οι μητέρες, είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν την πατρική εμπλοκή. Αποθαρρύνουν την πατρική εμπλοκή πιστεύοντας ότι εκείνες ανταποκρίνονται καλύτερα συγκριτικά με τον πατέρα, σε αυτό το ρόλο, είτε γιατί ο πατέρας δεν τους εκπέμπει εμπιστοσύνη να ανταποκριθεί σε αυτό το ρόλο, είτε, γιατί δεν ξέρουν, πως να ενθαρρύνουν τον πατέρα να συμμετάσχει στην ανατροφή του παιδιού (Badinter, 2005). Στη διεθνή βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος Maternal gatekeeping για την απόδοση της πατρικής λειτουργίας υπό το βλέμμα των μητέρων (Allen & Hawkins, 1999· Fagan & Barnett, 2003). Στον συγκεκριμένο όρο διακρίνονται τρεις πτυχές : *«α) απροθυμία της μητέρας να εκχωρήσει οικογενειακές ευθύνες θέτοντας άκαμπτους όρους, β) επιθυμία να επικυρώσει τη μητρική ταυτότητα και γ) διαφοροποιημένες αντιλήψεις για τους γονικούς ρόλους»* (Allen & Hawkins, 1999 σ. 362). Ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι η συμμετοχή των πατέρων, αυξάνεται ως απόρροια των αντιλήψεων των μητέρων (McBride et al., 2005· Gaunt & Scott, 2014· Zvara et al., 2013). Συγκεκριμένα, οι μητέρες που ενίσχυαν την πατρική εμπλοκή, ήταν εκείνες που είχαν φιλελεύθερες απόψεις για τους ρόλους των φύλων, επομένως, και των γονέων και υιοθετούσαν ενισχυτικούς μηχανισμούς προς τους συζυγούς-πατέρες, ώστε να τους ενθαρρύνουν να συμμετέχουν στην ανατροφή των παιδιών. Αντίθετα, οι μητέρες που υιοθετούσαν παραδοσιακές αντιλήψεις για τους ρόλους των γονέων «αποθάρρυναν» τη συμμετοχή των συζύγων τους στην ανατροφή των παιδιών (Tremblay & Pierce, 2011· Zvara et al., 2013, σ. 649). Ωστόσο, και οι αντιλήψεις των ανδρών-πατέρων για την ισότητα των δύο φύλων αποτελούν παράγοντα διαμόρφωσης της πατρικής

εμπλοκής, καθώς αναδείχθηκε ότι η μερίδα των ανδρών-πατέρων που πίστευαν στην ισότητα των δυο φύλων ήταν περισσότερο ενεργοί στον πατρικό τους ρόλο (Kelley και Levant, 1999).

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του παιδιού και ιδίως το φύλο, η ηλικία του παιδιού, η σειρά γέννησης, ο αριθμός των παιδιών και τα χαρακτηριστικά του παιδιού επηρεάζουν την πατρική εμπλοκή.

- Το φύλο των παιδιών: επηρεάζει την πατρική εμπλοκή και συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Biber (2016), οι πατέρες έχουν την τάση να αλληλοεπιδρούν περισσότερο με τα αγόρια αντί με τα κορίτσια, λόγω της ανάγκης διδαχής συμπεριφορών αντίστοιχων με το φύλο. Επίσης, το φύλο καθορίζει και το είδος της αλληλεπίδρασης και όχι το είδος της φροντίδας που θα αναπτύξει πατέρας με το παιδί. Συγκεκριμένα, όταν οι πατέρες επιτελούν δραστηριότητες με τους γιους τους, επιλέγουν δραστηριότητες με έντονη σωματική άσκηση, όπως δύναμη, τρέξιμο, σκαρφάλωμα. Αντιθέτως, οι δραστηριότητες που επιλέγουν, όταν αλληλοεπιδρούν με τις κόρες τους, είναι πιο ήρεμες, και κατά κόρον συζητήσεις και αφήγηση παραμυθιών. Σύμφωνα με τον Parke (1987), ο διαφορετικός τρόπος αλληλεπίδρασης του πατέρα ανάλογα με το φύλο των παιδιών, έχει ως απόρροια τη διαμόρφωση της φυλετικής συμπεριφοράς των παιδιών.
- Όσον αφορά τον αριθμό των παιδιών: σύμφωνα με τον Biber (2016), όσο λιγότερα σε αριθμό ήταν τα παιδιά τόσο μεγαλύτερη ήταν η εμπλοκή του πατέρα. Αντίθετα, σε έρευνα του Burman (1999), παρατηρήθηκε ότι η εμπλοκή του πατέρα ήταν μεγαλύτερη, όταν ο αριθμός των παιδιών ήταν μεγαλύτερος ή υπήρχαν δίδυμα τέκνα στην οικογένεια. Η εξήγηση που δόθηκε ήταν λόγω των υψηλών υποχρεώσεων της ανατροφής των παιδιών, η εμπλοκή του πατέρα, ήταν αναγκαία.
- Η ηλικία των παιδιών: ο Fischer, (2000) τόνισε ότι η ηλικία του παιδιού και η συμμετοχή του πατέρα είναι αντιστρόφως ανάλογες μεταβλητές. Συγκεκριμένα όσο αυξάνεται η ηλικία του παιδιού, τόσο μειώνεται η συμμετοχή του πατέρα. Ωστόσο, ο περιορισμός της συμμετοχής του πατέρα σε μεγαλύτερα ηλικιακά παιδιά, ερμηνεύεται ως αύξηση των υποχρεώσεων των παιδιών και εκτός οικογενειακού πλαισίου. Την επόμενη δεκαετία μέσα από τις έρευνες της Jeynes (2016) και του Biber (2016), αναδείχθηκε ότι οι πατέρες είχαν μεγαλύτερη ενασχόληση με παιδιά μικρότερης ηλικίας και μικρότερη καθώς τα παιδιά μεγάλωναν.

- Η σειρά γέννησης των παιδιών: επηρεάζει την πατρική εμπλοκή. Αυξημένη παρατηρήθηκε η εμπλοκή του πατέρα στα πρωτότοκα παιδιά. Συνήθως, το πρώτο παιδί της οικογένειας, δέχεται την περισσότερη προσοχή και φροντίδα, εξαιτίας των πρωτόγωνων συναισθημάτων που δημιουργεί στους πατέρες. Ο Fischer (2000), υπογράμμισε ότι οι πατέρες αντιμετωπίζουν τα παιδιά που γεννήθηκαν δεύτερα ή τρίτα κ.ο.κ, σαν να είναι ακόμη «μωρά», και δεν φροντίζουν για την ψυχική τους ενδυνάμωση το ίδιο, όπως στα πρωτότοκα.
- Τα χαρακτηριστικά ιδιοσυγκρασίας των παιδιών: σε έρευνα των Brown et al., (2011) που αφορούσε τα βρέφη διαπιστώθηκε μεγαλύτερη εμπλοκή των πατέρων με εύκολα βρέφη, καθώς ανταποκρίνονται στα ερεθίσματά τους και είναι διατεθειμένα να παίξουν μαζί του. Ο Burman, (1999) υποστήριξε, ότι όταν τα παιδιά ανταποκρίνονται προς τους πατέρες, αντλούν ικανοποίηση από αυτό και επιδιώκουν να περνούν περισσότερο χρόνο μαζί τους. Σε αντίθετα με τα παιδιά που δεν είναι τόσο δεκτικά και ανταποδοτικά στα ερεθίσματα του πατέρα, τους γεννούν αντιθετικά συναισθήματα, τα οποία με τη σειρά τους επηρεάζουν την αλληλεπίδραση του πατέρα.

2.5. Σημασία της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών

Σημείο αναφοράς τα τελευταία χρόνια αποτελεί η διερεύνηση της σημασίας της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών, μιας έννοιας που είχε παραγκωνιστεί αρκετά καθώς βαρύτητα δίνονταν στην διερεύνηση της σημασίας της μητρικής εμπλοκής. Από το πλήθος ερευνών που συναντώνται στη διεθνή βιβλιογραφία τονίζεται η σημασία της πατρικής εμπλοκής στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού.

Πατρική εμπλοκή και γνωστική ανάπτυξη

Ο θετικός αντίκτυπος της ενεργούς συμμετοχής του πατέρα στην γνωστική ανάπτυξη των παιδιών, σύμφωνα με τους Lamb, et al. (2004) αναδεικνύεται ήδη σε βρέφη ηλικίας 6 μηνών, στα οποία η γνωστική λειτουργία είναι σε υψηλότερα επίπεδα έναντι των βρεφών, που ο πατέρας δεν εμπλέκονταν στην ανατροφή τους. Επίσης, σε έρευνα των Yogman et al. (1995), έχει παρατηρηθεί ότι η ενεργός εμπλοκή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών 1-3 ετών, ενίσχυσε την ανάπτυξη της δεξιότητας επίλυσης προβλημάτων. Ο Volke (2014), υπογράμμισε τον πρωτότυπο τρόπο προσέγγισης και εμπλοκής των πατέρων σε δραστηριότητες με τα παιδιά τους συγκριτικά με τους πιο συμβατικούς των μητέρων, ως

παράγοντα ανάπτυξης της δεξιότητας επίλυσης προβλημάτων. Η συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού και η επιρροή που ασκεί στη γνωστική ανάπτυξη διαφέρει από αυτή των μητέρων ως προς τη μορφή. Συγκεκριμένα οι Rowe et al. (2004), υποστήριξαν, ότι η επικοινωνία, που αναπτύσσει ο πατέρας με το παιδί, βασίζεται στη χρήση ερωτηματικών λέξεων, γεγονός που συμβάλλει στην ενθάρρυνση των παιδιών για επικοινωνία. Επίσης, και στην έρευνα των Baker et al. (2015), υπογραμμίστηκε η διαφορετική προσέγγιση των πατέρων συγκριτικά με των μητέρα. Η έρευνα των Baker et al. (2015) η οποία βασίστηκε σε στοιχεία του Προγράμματος Οικογενειακής Ζωής (Family Life Project-FLP), με σκοπό και την ανάδειξη της σημασίας της πατρικής εμπλοκής στο γνωστικό τομέα, τα έδειξε ότι η εμπλοκή των πατέρων σε δραστηριότητες ανάγνωσης και αφήγησης παραμυθιών συνέβαλλε περισσότερο από ότι των μητέρων σε όμοιες δραστηριότητες, στην εξέλιξη της γνωστικής ανάπτυξης των παιδιών.

Οι Nord και West (2001), υποστήριξαν ότι η ανάπτυξη της γνωστικής λειτουργίας στα παιδιά μέσω της εμπλοκής του πατέρα στην ανατροφή τους, φαίνεται και κατά τη σχολική τους φοίτηση. Επίσης, το ίδιο υπογραμμίστηκε και στην έρευνα των Baker et al. (2015), οι οποίοι διαπίστωσαν, ότι η εμπλοκή αυτή συμβάλλει και στη μετέπειτα σχολική επιτυχία των παιδιών. Συνάμα, οι McWayne et al. (2013) τόνισαν ότι η εμπλοκή του πατέρα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα ενίσχυσης των προ ακαδημαϊκών δεξιοτήτων. Τα παιδιά των οποίων ο πατέρας εμπλέκεται ενεργά, είναι σε θέση να μαθαίνουν ευκολότερα, παίρνουν υψηλότερη βαθμολογία και αναπτύσσουν περισσότερο τις γλωσσικές και μαθηματικές δεξιότητες συγκριτικά με τα παιδιά που δεν συμμετείχε ο πατέρας στην ανατροφή τους (Alfaro, UmanaTaylor, & Bamaca, 2006). Επιπροσθέτως, τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν θετικότερα το σχολείο και θέτουν στόχους για την ακαδημαϊκή τους πορεία (Flouri, Buchanan, & Bream, 2002. Flouri, 2005).

Από την άλλη μεριά, έρευνες αναδεικνύουν τα αρνητικά αποτελέσματα στη γνωστική αντίληψη εξαιτίας της έλλειψης της πατρικής εμπλοκής. Ειδικότερα, τα παιδιά στα οποία ο πατέρας ήταν απών είτε συναισθηματικά είτε καθημερινά, παρουσιάζουν δυσκολίες στη ακαδημαϊκή επίδοση και χαμηλό ποσοστό στις βαθμολογίες (Levine, 2000· Pong & Ju, 2000).

Πατρική εμπλοκή και κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη

Πέρα από την μελλοντική ακαδημαϊκή επιτυχία των παιδιών που επιτυγχάνεται με την εμπλοκή των πατέρων, η Jeynes (2015), παρατήρησε ότι η πατρική εμπλοκή επηρεάζει

έμμεσα τη συμπεριφορά των παιδιών, με τον περιορισμό συμπεριφορικών προβλημάτων. Συγκεκριμένα, τα παιδιά που έλαβαν θετική υποστήριξη από τον πατέρα τους, σχηματίζουν χαμηλότερους δείκτες παραβατικής συμπεριφοράς, όπως χρήση ουσιών, αλκοόλ και εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς (Harris et al., 1998· Zimmerman et al., 2000). Οι Dorius et al. (2004) υποστήριξαν, ότι τα παιδιά που έχουν θετικές σχέσεις με τον πατέρα τους, αποφεύγουν παραβατικές συμπεριφορές φοβούμενα μην χάσουν την εμπιστοσύνη των πατέρων τους, κλονίζοντας τη σχέση τους. Η θετική εμπλοκή του πατέρα στη ζωή των παιδιών συμβάλλει, επίσης, στο περιορισμό αρνητικών συμπεριφορών, όπως είναι η χρήση ψέματος από τα παιδιά προς τους γονείς (Flouri & Buchanan, 2002. King & Sobolewski, 2006). Σύμφωνα με τους Moore & Chase-Lansdale (2001), η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή των παιδιών, που βασίζεται στη συχνότητα και στην ποιότητα, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα περιορισμού σύναψης πρώιμων σεξουαλικών επαφών και γενικότερα ανώριμων σεξουαλικών δεσμών, που ενδέχεται να επιδρούν αρνητικά στο παιδί, όπως είναι η περίπτωση ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης από τα κορίτσια.

Ωστόσο, υπάρχουν και έρευνες που υπογραμμίζουν τα αποτελέσματα της μη εμπλοκής του πατέρα στη ζωή των παιδιών στο συμπεριφορικό τομέα. Σύμφωνα με τους Horn & Sylvester (2002), η έλλειψη πατρικής φιγούρας επιδρά στην αύξηση αντικοινωνικής και προβληματικής συμπεριφοράς τόσο στις φιλικές επαφές του παιδιού όσο και στο σχολικό περιβάλλον, καθώς παρατηρείται αύξηση της παραβίασης των κανόνων, μεγάλος αριθμός απουσιών από τις διδακτικές ώρες, αποβολές λόγω κακής συμπεριφοράς και πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου. Επίσης, τα παιδιά που δεν βίωσαν την πατρική φιγούρα πέρα από την πιθανή πρόωρη σχολική εγκατάλειψη, έχουν περισσότερες πιθανότητες να μην επιλέξουν ακαδημαϊκές σπουδές (Painter&Levine, 2000). Οι Sedlak & Broadhurst (1996), υπογράμμισαν την έλλειψη του πατέρα ως παράγοντα αύξησης θυματοποίησης αυτών των παιδιών κατά τη φοίτηση τους στο σχολικό πλαίσιο αλλά και ως παράγοντα αύξησης σωματικής και συναισθηματικής κακοποίησης κατά την ενήλική ζωή τους.

Πατρική εμπλοκή και συναισθηματική ανάπτυξη

Η πατρική εμπλοκή συμβάλλει, επίσης, στην ανάπτυξη του συναισθηματικού κόσμου του παιδιού, πέρα από το γνωστικό και το συμπεριφορικό τομέα. Σύμφωνα με τον Pruett (1997), παρατηρείται στα βρέφη, των οποίων οι πατεράδες συμμετείχαν στην ανατροφή τους, ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης μαζί τους, διαχείριση των συναισθημάτων τους, ευέλικτη συμπεριφορά απέναντι σε δυσμενείς καταστάσεις,

αποτελεσματική αντίδραση απέναντι σε καινούρια ερεθίσματα και ενεργητικότητα στην εξερεύνηση του περιβάλλοντος. Τα παιδιά που βίωσαν την ενεργή συμμετοχή του πατέρα περιορίζουν τα αρνητικά συναισθήματα, όπως είναι η ανησυχία (Flouri, 2005), ο φόβος, τα ενοχικά συναισθήματα, τα στρεσογόνα συναισθήματα και τα συμπτώματα κατάθλιψης (Dubowitz et al., 2001· Dumka, 2007). Η ενεργή εμπλοκή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την κοινωνική και ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών (Veneziano, 2000). Σύμφωνα με τους Ross & Broh (2000), η πατρική εμπλοκή συμβάλλει στην ανάπτυξη του αυτό ελέγχου των συναισθημάτων τους και της ψυχολογικής τους υπόστασης, δηλαδή του εσωτερικού ελέγχου, καθώς, αναλαμβάνουν ευθύνες των πράξεων και των αποφάσεων τους και δεν τις μεταβιβάζουν στους άλλους. Επίσης, ελέγχουν τα έντονα και αρνητικά συναισθήματα περιορίζοντας τα ξεσπάσματα της συμπεριφοράς τους. Επιπλέον, τα παιδιά που βίωσαν την πατρική φιγούρα, αποδέχονται τον πατέρα τους γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί στην ανάπτυξη των ικανοτήτων της αυτοπεποίθησης και της αυτοεκτίμησης, επομένως και στην διαμόρφωση της προσωπικής τους ταυτότητας (Culp et al., 2000· Deutsch et al., 2001). Το ίδιο υποστήριζαν και οι Khaleque & Ali (2017) σύμφωνα με τους οποίους, όταν ένας πατέρας συμπεριφέρεται με ζεστασιά και τρυφερότητα και δημιουργεί κλίμα ασφάλειας και εμπιστοσύνης προς και για το παιδί συμβάλλει στην υγιή ανάπτυξη του συναισθηματικού του κόσμου, στην ανάπτυξη της ρύθμισης του συναισθήματος, στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης του παιδιού. Η ισορροπημένη συναισθηματική ανάπτυξη, που προέρχεται από την πατρική συμμετοχή στην ανατροφή του παιδιού, οδηγεί το παιδί κατά την ενήλική ζωή να αναπτύσσει κοινωνικές και διαπροσωπικές σχέσεις πιο σταθερές. Επίσης, τα παιδιά αυτά αποδέχονται τον ίδιο τους τον εαυτό και γίνονται περισσότερο αποδεκτά από το κοινωνικό σύνολο (Biller, 1993). Αισθάνονται τον εαυτό τους ως άξιο εμπιστοσύνης και αυτό το εκπέμπουν και στον περίγυρο τους, επομένως έχουν σε ισορροπία τον ψυχικό και συναισθηματικό τους κόσμο και μπορούν να προσαρμόζονται στο εκάστοτε περιβάλλον με μεγαλύτερη ευκολία (Biller, 1993). Ωστόσο, η ψυχοσυναισθηματική κατάσταση των παιδιών επηρεάζεται από συγκεκριμένους τύπους γονέων και ειδικότερα πατέρων. Ο υποστηρικτικός πατέρας που ασκεί επιρροή και συμβάλλει θετικά συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού του, είναι εκείνος που διαμορφώνει μια σχέση ασφάλειας για το παιδί και με το παιδί, που χαρακτηρίζεται από εμπιστοσύνη και επικοινωνιακή επικοινωνία, μια σχέση που βασίζεται στην εξωτερίκευση συναισθημάτων ζεστασιάς, ανταποδοτικότητας και κατανόησης των προβλημάτων του παιδιού (Biller, 1993· Lamb, 1997).

Πατρική εμπλοκή και κοινωνική ανάπτυξη

Σύμφωνα με τους Barber & Olsen (2005), η επίδραση της συμμετοχής του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού είναι εμφανής ήδη από τα 3 πρώτα έτη που τα παιδιά αναπτύσσουν τις προ κοινωνικές δεξιότητες. Η πατρική εμπλοκή είναι άμεσα και άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων του παιδιού, την κοινωνική προσαρμογή και τη σύνναψη και διατήρηση διαπροσωπικών σχέσεων. Επίσης, οι Fagan και Iglesias (2000) τόνισαν ότι, η πατρική εμπλοκή συμβάλλει στην ανάπτυξη της κοινωνικοποίησης του παιδιού και κοινωνικής προσαρμογής λόγω των επικοινωνιακών δεξιοτήτων που αναπτύσσονται κατά την επιτέλεση των δραστηριοτήτων ανάμεσα στους πατέρες και τα παιδιά.

Ειδικότερα, τα παιδιά που είχαν υποστηρικτικούς πατεράδες, έχουν θετικά πρότυπα για τις κοινωνικές σχέσεις και αναπτύσσουν πιο εύκολα διαπροσωπικές σχέσεις και έχουν την ικανότητα να τις διατηρήσουν. Οι Downer et al. (2008), υπογράμμισαν ότι η πατρική εμπλοκή προετοιμάζει καλύτερα τα παιδιά για τη συναναστροφή με τους συνομηλίκους. Συγκεκριμένα, έχουν αυξημένη δημοτικότητα στις επαφές με τους συνομηλίκους γιατί χαρακτηρίζονται από θετικά συναισθήματα, δεν έχουν ξεσπάσματα συμπεριφοράς και δεν μεμψιρούν για γεγονότα και καταστάσεις (Hooven et al., 1995· Doyle & Markiewicz, 2002). Η πατρική εμπλοκή στην ανατροφή του παιδιού καθορίζει και τη στάση τους απέναντι στις ερωτικές τους σχέσεις καθώς έχουν αυξημένες πιθανότητες τα παιδιά που βίωσαν τη πατρική φιγούρα να κάνουν μακροχρόνιες και επιτυχημένες σχέσεις (Moller & Stattin, 2001· Flouri & Buchanan, 2002).

2.6. Διαφοροποίηση μητρικής και πατρικής εμπλοκής

Η συμμετοχή των γονέων είναι ένας κρίσιμος παράγοντας στην ανάπτυξη των παιδιών και αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ότι τόσο η μητρική όσο και η πατρική εμπλοκή παίζουν διακριτούς αλλά συμπληρωματικούς ρόλους στη ζωή του παιδιού. Διαφορές μεταξύ της μητρικής και πατρικής εμπλοκής εντοπίζονται σε διάφορες πτυχές της ανατροφής των παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της συναισθηματικής υποστήριξης, της γνωστικής ανάπτυξης, της πειθαρχίας και της διαμόρφωσης ρόλων ως προς το φύλο.

Διαφορές εμπλοκής στη συναισθηματική υποστήριξη

Πολυάριθμες μελέτες έχουν διερευνήσει τη συναισθηματική υποστήριξη που παρέχουν οι μητέρες και οι πατέρες. Οι μητέρες θεωρούνται συχνά ως κύριοι πάροχοι συναισθηματικής φροντίδας, που προσφέρουν άνεση και ενσυναίσθηση στα παιδιά τους (Hoff, 2003). Οι πατέρες, από την άλλη πλευρά, είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν σε παιχνίδια και σωματικές δραστηριότητες, συμβάλλοντας στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών ενισχύοντας την ανθεκτικότητα και τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων (Pleck, 2010). Επίσης, οι μητέρες τείνουν να παρέχουν πιο εμφανείς επιδείξεις φροντίδας και άνεσης καθώς, συχνά διαπρέπουν στο να προσφέρουν συναισθηματική επιβεβαίωση και τείνουν να είναι η κύρια πηγή παρηγοριάς για τα παιδιά σε περιόδους στενοχώριας (Lamb, 2010). Συγκεκριμένα, οι μητέρες συνήθως έχουν πιο συχνή και συναισθηματικά εκφραστική επικοινωνία με τα παιδιά τους. Συχνά ενθαρρύνουν ανοιχτούς διαλόγους, μοιράζονται συναισθήματα και παρέχουν έναν ασφαλή χώρο για συναισθηματική έκφραση (Hoff, 2003).

Οι πατέρες τείνουν να δίνουν έμφαση στην επίλυση προβλημάτων και να ενθαρρύνουν τα παιδιά να βρίσκουν λύσεις όταν αντιμετωπίζουν προκλήσεις. Μπορούν να προάγουν την ανθεκτικότητα και την αυτοδυναμία παρέχοντας ευκαιρίες στα παιδιά να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες ανεξάρτητα (Lamb, 2010). Επίσης, οι πατέρες μπορούν να έχουν μοναδικό αντίκτυπο στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών τους. Για παράδειγμα, η πατρική συμμετοχή έχει συσχετιστεί με αυξημένη ενσυναίσθηση και συναισθηματική νοημοσύνη στα παιδιά, κάτι που μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα αγόρια (Sarkadi et al., 2008).

Διαφορές εμπλοκής στη γνωστική ανάπτυξη

Τόσο η μητρική όσο και η πατρική εμπλοκή επηρεάζουν τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών, αν και με διαφορετικούς τρόπους. Οι μητέρες τείνουν να εμπλέκονται περισσότερο σε πλούσιες σε γλώσσα αλληλεπιδράσεις και γνωστικά ερεθίσματα (Hoff, 2003). Αντίθετα, οι πατέρες συχνά προάγουν τη γνωστική ανάπτυξη μέσω προκλητικών δραστηριοτήτων και ασκήσεων επίλυσης προβλημάτων (Flouri & Buchanan, 2004). Η συμμετοχή των πατέρων στο παιχνίδι και στις δραστηριότητες επίλυσης προβλημάτων μπορεί να ενισχύσει τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και τη γνωστική ευελιξία των παιδιών. Αυτές οι δραστηριότητες συχνά περιλαμβάνουν εξερεύνηση και πειραματισμό, τα οποία είναι απαραίτητα για τη γνωστική ανάπτυξη (Pleck, 2010).

Τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες συμβάλλουν στην κοινωνική γνώση των παιδιών. Οι συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις των μητέρων με τα παιδιά προάγουν την ενσυναίσθηση και τη συναισθηματική κατανόηση, ενώ η πιο παιχνιδιάρικη και ενεργή δέσμευση των πατέρων μπορεί να ενισχύσει τις κοινωνικές δεξιότητες και τη λήψη πρωτοβουλιών (Lamb, 2010). Οι πατέρες, συχνά μέσω δραστηριοτήτων όπως η κατασκευή ή το παιχνίδι με εικόνες μπορούν να επηρεάσουν θετικά τις μαθηματικές και χωρικές δεξιότητες των παιδιών. Η εμπλοκή τους σε αυτούς τους τύπους δραστηριοτήτων μπορεί να διευρύνει τις γνωστικές ικανότητες των παιδιών σε αυτούς τους τομείς (Paquette, 2004). Η συμμετοχή των πατέρων σε δραστηριότητες που απαιτούν σχεδιασμό, οργάνωση και λήψη αποφάσεων μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων εκτελεστικής λειτουργίας στα παιδιά. Αυτές οι δεξιότητες είναι απαραίτητες για την επίλυση προβλημάτων και την αυτορρύθμιση (McHale et al., 2004). Ο συνδυασμός αυτών των διαφορετικών προσεγγίσεων μπορεί να έχει επίδραση στη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.

Διαφορές εμπλοκής στην πειθαρχία

Το μητρικό και το πατρικό στυλ γονικής μέριμνας μπορεί να διαφέρουν στις προσεγγίσεις τους στην πειθαρχία. Συγκεκριμένα, οι μητέρες συγκριτικά με τους πατέρες χρησιμοποιούν περισσότερο συναισθηματική προσέγγιση επιβολής της πειθαρχίας ενσωματώνοντας τόσο τη ζεστασιά όσο και τους κανόνες (Yaffe, 2023). Οι πατέρες, από την άλλη πλευρά, μπορεί να είναι περισσότερο διατεθειμένοι προς την αυταρχική ανατροφή των παιδιών, δίνοντας έμφαση στην πειθαρχία και την τήρηση των κανόνων, συχνά με λιγότερη έμφαση στη ζεστασιά και στη συναισθηματική υποστήριξη. Αν για παράδειγμα, το παιδί προβεί σε παράπτωμα οι πατέρες υιοθετούν τη φιλοσοφία «πρέπει να μάθει από τα λάθη του», οπότε δρουν με συνέπειες (McKee et al., 2007). Οι μητέρες συχνά θεωρείται ότι παρέχουν πιο συνεπή και προβλέψιμη πειθαρχία, ενώ οι πατέρες μπορεί να είναι πιο επιρρεπείς σε παραλλαγές στα στυλ πειθαρχίας (McKee et al., 2007). Αυτή η συνέπεια στη μητρική πειθαρχία μπορεί να οδηγήσει σε πιο σταθερά όρια και προσδοκίες για τα παιδιά (Davidov et al., 2012). Οι μητέρες τείνουν να προσφέρουν περισσότερη συναισθηματική υποστήριξη και επικοινωνία κατά τη διάρκεια επιβολής της πειθαρχίας, προσπαθώντας αρχικά να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά του παιδιού, που το οδήγησε στο να πράξει ένα παράπτωμα, έπειτα να δώσουν λύση στο πρόβλημα και στη συνέχεια να του προσφέρουν συναισθηματική στήριξη (Decker et al., 2021). Ενεργώντας με αυτό τον τρόπο μπορούν να ενισχύσουν την κατανόηση και την αποδοχή της πειθαρχίας από τα παιδιά (Kochanska et al.,

2008). Οι πατέρες διαδραματίζουν συχνά κρίσιμο ρόλο στην επιβολή της εξουσίας και στον καθορισμό ορίων, ιδιαίτερα σε καταστάσεις όπου η συμπεριφορά ενός παιδιού αμφισβητεί κανόνες ή όρια. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν τις συνέπειες των πράξεων τους (Parke & Buriel, 2006). Η αποτελεσματικότητα της πειθαρχίας συχνά αυξάνεται όταν μητέρες και πατέρες συνεργάζονται και παρουσιάζουν ένα ενιαίο μέτωπο. Η έρευνα προτείνει ότι η από κοινού ανατροφή, όπου οι γονείς συνεργάζονται για τον καθορισμό και την επιβολή κανόνων, μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στην κατανόηση της εξουσίας από τα παιδιά (McHale et al., 2011). Οι πολιτιστικοί παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του στυλ πειθαρχίας και εξουσίας. Οι διαφορετικές κουλτούρες μπορεί να έχουν διαφορετικές προσεγγίσεις στην πειθαρχία και αυτές οι πρακτικές μπορούν να επηρεάσουν τους μητρικούς και πατρικούς ρόλους (Chao, 2000).

Διαφορές εμπλοκής στο πρότυπο για το ρόλο του φύλου

Οι μητέρες και οι πατέρες συχνά παρουσιάζουν διακριτές συμπεριφορές και στερεότυπα για το ρόλο του φύλου. Η έρευνα έχει δείξει ότι οι μητέρες τείνουν να διαμορφώνουν ρόλους φροντίδας, ενώ οι πατέρες μπορεί να διαμορφώνουν πιο παραδοσιακά αρσενικές συμπεριφορές, όπως η διεκδίκηση και η ανεξαρτησία (Lytton & Romney, 1991). Οι μητέρες και οι πατέρες μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές παιχνιδιών και τις δραστηριότητες παιχνιδιού των παιδιών. Μελέτες έχουν δείξει ότι οι μητέρες είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν σε παιχνίδι που περιστρέφεται γύρω από κούκλες και δραστηριότητες φροντίδας, ενώ οι πατέρες συχνά συμμετέχουν σε παιχνίδι που περιλαμβάνει οικοδόμηση, σωματικές δραστηριότητες και επίλυση προβλημάτων (Golombok et al., 2008). Τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες μπορούν να διαμορφώσουν τις αντιλήψεις των παιδιών για τις κατάλληλες για το φύλο σταδιοδρομίες. Η έρευνα δείχνει ότι τα παιδιά επηρεάζονται από τους επαγγελματικούς ρόλους των γονιών τους, με τις μητέρες να επηρεάζουν συχνά τις αντιλήψεις για τις γυναικείες σταδιοδρομίες και τους πατέρες να επηρεάζουν τις αντιλήψεις για την καριέρα των ανδρών (Eccles et al., 1990). Οι μητέρες και οι πατέρες μπορούν να μεταφέρουν στα παιδιά τους διαφορετικές στάσεις και προσδοκίες σχετικά με τους ρόλους των φύλων. Για παράδειγμα, οι μητέρες μπορεί να τονίσουν τη σημασία της συναισθηματικής έκφρασης και της ενσυναίσθησης, ενώ οι πατέρες μπορεί να τονίσουν την αυτοδυναμία και τη διεκδίκηση (Updegraff et al., 2002). Επιπροσθέτως, η συνεργασία μεταξύ μητέρων και πατέρων στην από κοινού ανατροφή των παιδιών μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την κατανόηση των ρόλων των φύλων από τα

παιδιά. Όταν οι γονείς συνεργάζονται για να αμφισβητήσουν τα παραδοσιακά στερεότυπα και να μοιραστούν τις ευθύνες φροντίδας, τα παιδιά είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν πιο ευέλικτες και ισότιμες στάσεις απέναντι στους ρόλους των φύλων (Nelson, 2010). Τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες μπορούν να συμβάλουν στην έκθεση των παιδιών στα στερεότυπα του ρόλου του φύλου μέσω των μέσων ενημέρωσης και των εξωτερικών επιρροών. Οι επιλογές των γονέων σε βιβλία, τηλεοπτικά προγράμματα και άλλα μέσα μπορούν να διαμορφώσουν την κατανόηση των ρόλων των φύλων από τα παιδιά (Miller & Reeves, 2017). Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ αδελφών και συνομηλίκων παίζουν επίσης ρόλο στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου των παιδιών. Η επιρροή των μητέρων και των πατέρων μπορεί να διαμεσολαβηθεί ή να ενισχυθεί από τις αλληλεπιδράσεις που έχουν τα παιδιά με τα αδέρφια και τους συνομηλίκους (McHale et al., 2009).

Η έρευνα για τη μητρική και πατρική συμμετοχή υπογραμμίζει σταθερά ότι και οι δύο γονείς παίζουν ουσιαστικούς ρόλους στην ανάπτυξη του παιδιού, αν και με διαφοροποιήσεις στις προσεγγίσεις τους. Η μητρική εμπλοκή δίνει συχνά έμφαση στη συναισθηματική υποστήριξη, τη γλωσσική ανάπτυξη και την ανατροφή, ενώ η πατρική συμμετοχή μπορεί να συμβάλει στη γνωστική ανάπτυξη, την πειθαρχία και το πρότυπο φύλου. Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι αυτοί οι ρόλοι δεν είναι σταθεροί και πολλές οικογένειες επιδεικνύουν μια ρευστή και συνεργατική προσέγγιση στη γονική μέριμνα. Επιπλέον, η εξελισσόμενη δυναμική των σύγχρονων οικογενειών, με αυξανόμενες κοινές ευθύνες, αμφισβητούν τα παραδοσιακά στερεότυπα και τονίζουν τη σημασία της από κοινού ανατροφής των παιδιών στη ζωή των παιδιών (Feinberg & Sakuma, 2020).

2.7. Τύποι γονέων

Η αναγνώριση της επίδρασης του οικογενειακού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη των παιδιών, οδήγησε στη δημιουργία γονεϊκών τύπων (Van Heel et al., 2020). Ως γονεϊκοί τύποι χαρακτηρίζονται το σύνολο των αντιλήψεων, των στάσεων και των συμπεριφορών, που υιοθετούν οι γονείς κατά την ανατροφή των παιδιών τους (Lee et al., 2006· Shahsavari, 2012).

Τη δεκαετία του 1960, η Αμερικανίδα κλινική ψυχολόγος Diana Baumrind (1960), πρότεινε ένα μοντέλο γονικής τυπολογίας (parenting styles), που έγινε ευρέως αποδεκτό (Oliver, et al., 2009· Baumrind, 1966). Η ταξινόμηση των γονεϊκών τύπων βασίστηκε σε δύο διαστάσεις: στη γονική απαιτητικότητα και στη γονική αποκριτικότητα. Όσον αφορά τη

γονική απαιτητικότητα σχετίζεται με τις προσπάθειες ελέγχου και επίβλεψης της συμπεριφοράς των ανυπάκουων παιδιών από τους γονείς, με στόχο τη συμμόρφωση, τη πειθαρχία και την ένταξη του παιδιού στο οικογενειακό σύνολο. Επίσης, η γονική απαιτητικότητα σχετίζεται με τις προσδοκίες των γονέων από τα παιδιά τους, ως προς το βαθμό ώριμης στάσης και αντιμετώπισης που δείχνουν σε ποικίλες καταστάσεις (Cole & Cole, 2002). Από την άλλη μεριά, η γονική αποκριτικότητα σχετίζεται με την σκόπιμη επιθυμία των γονέων να αποδεχθούν την ιδιοσυγκρασία του παιδιού τους και να ανταποκριθούν στις ανάγκες του (Baumrind, 1997).

Η Baumrind το 1967 στα πλαίσια της πρώτης της έρευνας σχετικά με τους γονεικούς τύπους, εξέτασε τη συμπεριφορά παιδιών προσχολικής ηλικίας, χωρισμένα σε ομάδες. Τα ευρήματα της έρευνάς της έδειξαν, ότι η συμπεριφορά των παιδιών της πρώτης ομάδας παιδιών ήταν η αυτορρύθμιση, η συνεργατικότητα και η αυτονομία. Τα παιδιά της δεύτερης ομάδας εκδήλωναν αισθήματα δυσαρέσκειας και δυσπιστίας και τα παιδιά της τρίτης ομάδας ήταν αυτεξούσια και παρουσίαζαν χαμηλό αυτοέλεγχο.

Από τα συγκεκριμένα μοτίβα συμπεριφοράς των παιδιών, που αναδείχθηκαν από την πρώτη αυτή έρευνα, και βάσει των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις των γονέων διαμορφώθηκε το μοντέλο γονεικών τύπων στο οποίο προσδιορίζονται τρεις τύποι γονέων: ο υποστηρικτικός γονικός τύπος (authoritative parent), ο αυταρχικός (authoritarian parent) και ο επιτρεπτικός/ανεκτικός γονικός τύπος (permissive parent).

Ο υποστηρικτικός γονικός τύπος (authoritative parent)

Τα στοιχεία αυτά που χαρακτηρίζουν τους υποστηρικτικούς γονείς συγκαταλέγονται σε τρεις κατηγορίες: τη σύνδεση, τη ρύθμιση και την παραχώρηση αυτονομίας (Lau, 2006). Η σύνδεση σχετίζεται με τα αισθήματα στοργής και αποδοχής του γονιού προς το παιδί. Ειδικότερα, διακρίνεται για την εκδήλωση ανιδιοτελών αισθημάτων όπως, της αγάπης, της στοργής και της τρυφερότητας σε καθημερινή βάση απέναντι στο παιδί χωρίς ωστόσο, να αποσκοπούν σε ψυχολογικούς καταναγκασμούς (Kochanska, et al., 2007· Koutrouba, et al., 2009). Επιπλέον, η ανταπόκρισή τους στη διαχείριση των θεμάτων της καθημερινότητας είναι άμεση, γίνεται με υποστηρικτική διάθεση περιορίζοντας το άγχος των παιδιών (Castro - Schilo, et al., 2013).

Η επόμενη κατηγορία είναι η ρύθμιση και αναφέρεται στον τρόπο ελέγχου του γονιού προς το παιδί (Lau, 2006). Τα όρια που θέτει ο γονέας απέναντι στα παιδιά του, έχουν τη μορφή λογικών εξηγήσεων, με θετικές συνέπειες, και όχι τη μορφή τιμωρίας, με

απώτερο στόχο την εκδήλωση θετικής συμπεριφοράς από το παιδί (Baumrind, 1997). Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά αναπτύσσουν δεξιότητες δημοκρατικού πολίτη, διαπραγματεύονται, αναπτύσσουν κοινωνική προσαρμογή και έχουν αίσθημα κοινωνικής ευθύνης (Αγγελή, 2016). Κυρίαρχο μοτίβο επικοινωνίας είναι η συζήτηση και η ενεργητική ακρόαση. Βασικός στόχος του υποστηρικτικού γονέα είναι η δημιουργία θετικού κλίματος και ευρυθμίας στην οικογένεια, όχι ανάδειξη της γονικής εξουσίας (Παππά, 2002).

Η τελευταία κατηγορία είναι η αυτονομία και αναφέρεται στο βαθμό που ο γονιός προσφέρει στο παιδί ψυχολογική και συναισθηματική αυτονομία. Η αναγνώριση και η αποδοχή των στοιχείων της προσωπικότητας του παιδιού, αποτελούν παράγοντα διαμόρφωσης των προσδοκιών, που θέτουν οι γονείς για τα παιδιά τους (Barber, 1996· Kiff, et al., 2011). Επίσης, απέναντι στις δεξιότητες, στα ενδιαφέροντα και στις προσπάθειες που καταβάλουν τα παιδιά τους συμπεριφέρονται με σεβασμό και εμπιστοσύνη, στηρίζοντάς τα (Baumrind et al., 2010). Επιπλέον, οι υποστηρικτικοί γονείς δίνουν ευκαιρίες στα παιδιά τους, γεγονός που οδηγεί τα παιδιά στην επιδίωξη του επαίνου των γονέων (Patterson et al., 2009). Σημαντικό στοιχείο του υποστηρικτικού γονέα είναι η ενθάρρυνση προς τα παιδιά του για ανεξαρτητοποίηση και αυτονομία (Arifiyanti, 2019· Bagán, et al., 2019· Clark et al., 2015). Η συζήτηση, ο διάλογος και η έκφραση της γνώμης και η λήψη πρωτοβουλιών είναι στοιχεία που επιλέγει ο υποστηρικτικός γονέας για την αλληλεπίδραση του με το παιδί (Spera, 2005). Επίσης, με το συγκεκριμένο τρόπο επικοινωνίας το παιδί είναι σε θέση να αντιληφθεί τις γονικές προσδοκίες, να επιθυμεί να ανταποκριθεί σε αυτές, χωρίς ωστόσο να καταφεύγει σε αντιδραστικές συμπεριφορές. Τα παιδιά που μεγαλώνουν με υποστηρικτικούς γονείς αναπτύσσουν την ενσυναίσθηση και το αίσθημα της πληρότητας από τη ζωή του, (Timpano et al., 2010).

Ο αυταρχικός γονεϊκός τύπος (authoritarian parent)

Οι αυταρχικοί γονείς χαρακτηρίζονται από την αυστηρή άσκηση ελέγχου, την προσπάθεια επιβολής κανόνων υπακοής και τα άκαμπτα όρια, που θέτουν προς τα παιδιά τους (Papalia, et al., 2006). Συγκεκριμένα, ο έλεγχος προς το παιδί είναι αποπνικτικός με σκοπό την κατεύθυνση του παιδιού σε συγκεκριμένα μοτίβα συμπεριφοράς, που οι ίδιοι θεωρούν αποδεκτά (Altschul, et al., 2016). Το μοτίβο επικοινωνίας και διαπαιδαγώγησης, που επιλέγουν δεν ενέχει τα στοιχεία του δημοκρατικού διαλόγου, αλλά την τιμωρία, είτε σωματική είτε λεκτική, και τους άκαμπτους κανόνες για τη συμμόρφωση των παιδιών (Αντωνοπούλου & Τσίτσας, 2011). Η τιμωρία θεωρείται μέσο ελέγχου του παιδιού,

ταυτόχρονα με σκληρότερες στρατηγικές ελέγχου, όπως η άσκηση κριτικής, η χρήση απειλής, η εκδήλωση οργής, η παρεμβατική διάθεση, που πλήττουν το συναισθηματικό κόσμο του παιδιού (Aloia & Warren, 2019· Yaffe, 2018). Μέσω αυτού του μοτίβου επικοινωνίας αναπτύσσεται στα παιδιά το αίσθημα της απόρριψης και η χαμηλή αυτοεκτίμηση (Bombi, et al., 2015).

Η ανταπόκριση στις ανάγκες του παιδιού είναι στοιχειώδης (Baumrind, 1991· Chang, et al., 2003). Ειδικότερα, δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών τους με τρυφερότητα αλλά είναι ψυχροί, παρεμβατικοί με σκοπό τον ψυχολογικό καταναγκασμό των παιδιών. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά τους δεν παίρνουν πρωτοβουλίες, δεν εκφράζουν τα συναισθήματα τους και δεν ενεργούν ελεύθερα (Kiff et al., 2011). Επιπλέον, δεν λαμβάνουν υπόψη τους τα στοιχεία της προσωπικότητας του παιδιού, τις απόψεις του, τις δεξιότητες και τις προσπάθειές που καταβάλλει αλλά χρησιμοποιούν αυστηρή κριτική απέναντι στα παιδιά τους (Baumrind, 1966). Οι προσδοκίες που θέτουν για τα παιδιά τους αποσκοπούν στην κάλυψη των δικών τους προσωπικών προσδοκιών, αδιαφορώντας για τα ενδιαφέροντα των παιδιών τους (Patterson, 2009). Οι συμπεριφορές που εκδηλώνουν τα παιδιά, μεγαλωμένα από αυστηρούς γονείς, είναι συνυφασμένες με προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, συμπεριφορικά προβλήματα και προβλήματα εμπιστοσύνης (Patterson, 2009).

Ο επιτρεπτικός/ανεκτικός γονικός τύπος (permissive parent)

Ο επιτρεπτικός/ανεκτικός γονέας διακρίνεται για την ανεκτική στάση απέναντι στο παιδί του, το μειωμένο έλεγχο, τη χαμηλή ανταπόκριση στις ανάγκες του παιδιού και στις χαμηλές προσδοκίες που έχει γι' αυτό (Querido et al., 2002· Lightfoot, et al., 2014). Ο μειωμένος έλεγχος συνεπάγεται με την έλλειψη σαφή ορίων και κανόνων, και την απόλυτη ελευθερία κινήσεων από το παιδί (Lau, 2006). Στην περίπτωση που τεθούν όρια και κανόνες, ο ανεκτικός γονέας δεν είναι σε θέση να τους εφαρμόσει. Η στάση αυτή, δεν έχει θετικό αντίκτυπο προς το παιδί, γιατί του δημιουργεί σύγχυση και άγχος με αποτέλεσμα να ενεργεί απερίσκεπτα (ανώριμη σκέψη) (Maccoby & Martin, 1983· Lightfoot, et al., 2014). Τα παιδιά που προέρχονται από ένα τέτοιο περιβάλλον, σύμφωνα με τον Patterson (2009), χαρακτηρίζονται ανώριμα συγκριτικά με τα παιδιά της ηλικίας τους. Η ανταποκριτικότητα προς τα παιδιά τους είναι μέτρια και οι απαιτήσεις μηδαμινές, καθώς βασικός στόχος του ανεκτικού γονέα είναι να ακολουθήσει τις επιθυμίες και παρορμήσεις του παιδιού του

(Baumrind, 1966· 1997). Από πολλούς μελετητές χαρακτηρίζονται αδιάφοροι (Baumrind, 1991· Spera, 2005).

Στις επόμενες μελέτες της Baumrind το 1967 και το 1971, επιβεβαιώθηκαν τα αποτελέσματα της αρχικής μελέτης για τον αντίκτυπο του γονεϊκού στυλ στη συμπεριφορά των παιδιών, αναδεικνύοντας τους υποστηρικτικούς γονείς, ως τους καταλληλότερους για τη υγιή συναισθηματική, συμπεριφορική και ψυχολογική εξέλιξη των παιδιών. Επιπλέον, προστέθηκαν ακόμη δύο γονικά στυλ το μη συμμορφούμενο (nonconforming) και το στυλ απόρριψης-παραμέλησης (rejecting-neglecting).

Οι μελέτες της Baumrind (1967·1971·1978) αποτέλεσαν κομβικό σημείο για την διερεύνηση των γονικών τύπων και άσκησαν επιρροή και σε άλλους ερευνητές, όπως τους Maccoby και Martin (1983), οι οποίοι επέκτειναν τη θεωρία της Baumrind (1967·1971· 1978) και διαχώρισαν τον επιτρεπτικό/ανεκτικό γονεϊκό τύπο σε δύο κατηγορίες. Συγκεκριμένα, η πρώτη κατηγορία είναι ο επιτρεπτικός-παραχωρητικός (permissive) γονέας, ο οποίος ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες του παιδιού, εμπλέκεται περισσότερο στη ζωή του, θέτοντας ελάχιστα όρια και ασκώντας μικρό έλεγχο, έχοντας χαμηλές απαιτήσεις, σπανίως επιλέγει την τιμωρία για τη συμμόρφωση του παιδιού του, αφήνοντας περιθώρια για ελεύθερη έκφραση και αυτονομία (Aloia & Warren, 2019· Yaffe, 2018). Η δεύτερη κατηγοριοποίηση του επιτρεπτικού/ανεκτικού γονέα είναι ο ανεκτικός-αδιάφορος γονικός τύπος (uninvolved/neglecting). Ο συγκεκριμένος τύπος γονέα υιοθετεί αδιάφορη στάση προς το παιδί, καθώς δεν εμπλέκεται στη ζωή του, δεν επιζητά την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία με το παιδί του, δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του, δεν έχει απαιτήσεις και προσδοκίες για το παιδί του, δεν θέτει κανόνες και όρια (Querido et al., 2002· Παππά, 2006).

Οι Olson & DeFrain (2000), βασιζόμενοι στην έρευνα της Baumrind για τους γονικούς τύπους, κατασκεύασαν ένα μοντέλο οικογενειακής λειτουργικότητας. Το μοντέλο σταθμίζεται βάση των χαρακτηριστικών της προσαρμοστικότητας και της συνοχής, σύμφωνα με τα οποία λειτουργεί μια οικογένεια. Συγκεκριμένα, για την οικογενειακή προσαρμοστικότητα, τα μέλη μιας οικογένειας εξετάζονται ως προς τον τρόπο που δρουν ως σύνολο, ως προς τα επίπεδα λειτουργικότητας και ετοιμότητας για την αντιμετώπιση δυσχερειών και ως προς τον τρόπο που παίρνονται οι αποφάσεις. Η οικογενειακή προσαρμοστικότητα διακρίνεται σε τέσσερα επίπεδα: 1) πολύ χαμηλό (άκαμπτο), 2) χαμηλό προς μέτριο (δομημένο), 3) μέτριο προς υψηλό (ευέλικτο), 4) πολύ υψηλό (χαοτικό). Τα

επίπεδα πολύ χαμηλό (άκαμπτο) και το πολύ υψηλό (χαοτικό) χαρακτηρίζονται παθολογικά (Olson & DeFrain, 2000). Από την άλλη, για την οικογενειακή συνοχή τα μέλη μιας οικογένειας εξετάζονται για το συναισθηματικό δέσιμο που αναπτύσσουν μεταξύ τους. Εξίσου, η οικογενειακή συνοχή διακρίνεται σε τέσσερα επίπεδα: 1) πολύ χαμηλή (χωρίς συμπλοκή), 2) χαμηλή προς μέτρια (διαχωρισμένος), 3) μέτρια προς υψηλή (δεμένος), 4) πολύ υψηλή (περιπλεγμένος). Ως πιο λειτουργικά επίπεδα, οι Olson & DeFrain (2000) χαρακτήρισαν, το χαμηλή προς μέτρια συνοχή (διαχωρισμένος) και το μέτρια προς υψηλή συνοχή (δεμένος), γιατί επιτρέπουν στα μέλη της οικογένειας την ευελιξία των κινήσεων και την ανεξαρτητοποίηση. Από το μοντέλο της οικογενειακής λειτουργικότητας προκύπτουν οι οικογενειακοί τύποι: 1) ο ισορροπημένος οικογενειακός τύπος, 2) ο ενδιάμεσος οικογενειακός τύπος, 3) ο εξαρτημένος οικογενειακός τύπος και 4) ο ακραίος οικογενειακός τύπος. Βάση των οικογενειακών τύπων οι γονικοί τύποι τοποθετούνται στα αντίστοιχα επίπεδα. Ειδικότερα, ο υποστηρικτικός γονικός τύπος στο επίπεδο προσαρμοστικότητας αντιστοιχεί στο 2 και 3 επίπεδο, ενώ στο επίπεδο της συνοχής αντιστοιχεί στο επίπεδο 3. Ο επιτρεπτικός τύπος αντιστοιχεί στο επίπεδο της προσαρμοστικότητας και της συνοχής στο επίπεδο 4. Τέλος, ο αυταρχικός γονικός τύπος αντιστοιχεί στο επίπεδο 1 της προσαρμοστικότητας και στο επίπεδο 4 της συνοχής (Olson & DeFrain, 2000).

Τέλος, και ο Gottman (2000), στηριζόμενος στη θεωρία της Baumrind προέβη σε διάκριση γονεϊκών τύπων, οι οποίοι βασίζονται στο επίπεδο συναισθηματικής τους νοημοσύνης. Συγκεκριμένα, ο πρώτος γονικός τύπος είναι οι αποστασιοποιημένοι γονείς, οι οποίοι διακρίνονται από αλεξυθμία, δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν τα συναισθήματα των παιδιών τους και κάποιες φορές τα υποτιμούν. Ο δεύτερος τύπος είναι οι επικριτικοί-αποδοκιμαστικοί γονείς, οι οποίοι θεωρούν την έκφραση του συναισθήματος, ως αδυναμία του χαρακτήρα και θεωρούν ότι τα παιδιά τους, όταν εκφράζονται προσπαθούν να επιτύχουν κάποιο στόχο, γι' αυτό μετριάζουν την έκφραση συναισθημάτων και δίνουν έμφαση στην υπακοή κανόνων. Ο τρίτος τύπος είναι οι επιτρεπτικοί-παραχωρητικοί γονείς, οι οποίοι επιδιώκουν τη συναισθηματική έκφραση των παιδιών τους, όμως δεν είναι σε θέση οι ίδιοι να διδάξουν στα παιδιά τους τον τρόπο διαχείρισης των συναισθημάτων τους. Ο τελευταίος γονικός τύπος είναι οι συναισθηματικοί μέντορες, οι οποίοι έχουν ανεπτυγμένοι την ενσυναίσθηση, προτρέπουν τα παιδιά τους να εκφράζουν τα συναισθήματά τους και τα μαθαίνουν πως να τα διαχειρίζονται.

Οι γονείς κατά κύριο λόγο ανήκουν σε κάποια από τις προαναφερθέντες κατηγορίες γονικών τύπων, χωρίς ωστόσο η συμπεριφορά τους να είναι εξολοκλήρου, όπως περιγράφεται στις κατηγορίες.

2.8. Τύποι πατέρων

Η κατηγοριοποίηση των τύπων των πατέρων βασίζεται, στην κατηγοριοποίηση των τύπων των γονέων. Η πατρική τυπολογία, δεν έχει διερευνηθεί αρκετά συγκριτικά με τη μητρική τυπολογία (Paquette et al., 2000α). Σύμφωνα με τους Olivari et al. (2015), αυτό προκύπτει, είτε, γιατί και οι μητέρες και οι πατέρες έχουν το ίδιο στυλ στην ανατροφή των παιδιών, είτε, γιατί ο ρόλος των πατέρων στην ανατροφή των παιδιών υποβιβάζονταν. Η πατρική τυπολογία σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά, τις συμπεριφορές και τις προσεγγίσεις που υιοθετούν οι άντρες-πατέρες, ως προς την ανατροφή των παιδιών τους. Αν και δεν υπάρχει μια καθολικά αποδεκτή ταξινόμηση των τύπων πατέρων, η βιβλιογραφική ανασκόπηση καταδεικνύει μερικές κοινές κατηγορίες. Στη χώρα μας η Μαριδάκη-Κασσωτάκη (2009), ήταν η πρώτη που διερεύνησε την πατρική τυπολογία προσαρμόζοντας το ερωτηματολόγιο που στηρίζονταν στο γονικό στυλ ανατροφής σε πατρικό στυλ ανατροφής «Parenting Styles and Dimensions Questionnaire» (Robinson et al., 2001). Στην ερευνά της συμμετείχαν 1572 πατέρες προερχόμενοι από 13 διαφορετικές πόλεις της Ελλάδος. Τα αποτελέσματα της έρευνας της έδειξαν τους εξής τύπους πατέρα: τον αυστηρό, τον αυταρχικό, τον υποστηρικτικό και τον επιτρεπτικό.

Οι αυστηροί πατέρες: στη διεθνή βιβλιογραφία δεν συναντάται ο συγκεκριμένος όρος. Ο αυστηρός πατέρας δανείζεται χαρακτηριστικά από τον υποστηρικτικό και από τον αυταρχικό. Τα χαρακτηριστικά που περιβάλλουν τον αυστηρό πατέρα είναι η τιμωρία, τα όρια και οι κανόνες, ωστόσο υπάρχει η συζήτηση για την αιτία της τιμωρίας (Μαριδάκη-Κασσωτάκη, 2009). Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα τέτοιο περιβάλλον αντιμετωπίζουν εσωτερικευμένες δυσκολίες, κυρίως χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση (Antonopoulou et al., 2012).

Οι υποστηρικτικοί πατέρες: Οι υποστηρικτικοί πατέρες χαρακτηρίζονται από αισθήματα στοργής και τρυφερότητας, την κάλυψη των αναγκών του παιδιού, τη συναισθηματική διαθεσιμότητα απέναντι στο παιδί, και τη συμμετοχή του στις δραστηριότητες του παιδιού (Flouri, 2005). Θέτουν σαφή όρια και προσδοκίες, διατηρώντας παράλληλα ένα ανοιχτό και υποστηρικτικό στυλ επικοινωνίας. Επίσης, επιτρέπουν και

μαθαίνουν στα παιδιά τους να εκφράζουν τα συναισθήματά τους (Morris et al., 2013). Έρευνες έχουν δείξει ότι οι υποστηρικτικοί πατέρες τείνουν να έχουν παιδιά με καλύτερα κοινωνικά και συναισθηματικά αποτελέσματα (Darling & Steinberg, 1993). Οι υποστηρικτικοί πατέρες, που χαρακτηρίζονται από έναν συνδυασμό ζεστασίας, ανταπόκρισης και σαφών προσδοκιών, έχουν θετικό και διαρκή αντίκτυπο σε διάφορες πτυχές της ανάπτυξης του παιδιού. Οι πατέρες που υιοθετούν αυτό το στυλ γονικής μέριμνας δημιουργούν ένα περιποιητικό αλλά δομημένο περιβάλλον που προάγει τη συναισθηματική ευεξία (Antonopoulou et al., 2012), την ακαδημαϊκή επιτυχία, την κοινωνική ικανότητα (Flouri, 2005), και τη θετική συμπεριφορά στα παιδιά τους. Επιπλέον, περιορίζουν την εμφάνιση συμπεριφορικών προβλημάτων (Rodriguez et al., 2016) και εσωτερικευμένες δυσλειτουργίες των κοριτσιών (Di Maggio & Zappulla, 2014). Η επιρροή τους στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου συμβάλλει, επίσης σε πιο ισότιμες συμπεριφορές στα παιδιά. Οι πατέρες διαδραματίζουν στη ζωή των παιδιών κρίσιμο ρόλο και υπογραμμίζεται η σημασία της προώθησης αυτού του τρόπου ανατροφής προς όφελος των μελλοντικών γενεών.

Οι αυταρχικοί/εξουσιαστικοί πατέρες: Οι αυταρχικοί πατέρες είναι συχνά αυστηροί, απαιτητικοί και ελεγκτικοί. Δίνουν μεγάλη έμφαση στην πειθαρχία και τους κανόνες, και περιορισμένη εκδήλωση συναισθημάτων αγάπης και στοργής προς τα παιδιά. Επίσης, χαρακτηρίζονται για τη περιορισμένη συναισθηματική ανταπόκριση. Η έρευνα έχει δείξει ότι η αυταρχική ανατροφή των παιδιών μπορεί να συσχετιστεί με αρνητικά αποτελέσματα στα παιδιά, όπως χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση, συμπεριφορικές δυσκολίες, συναισθηματικές δυσκολίες (Otterpohl & Wild, 2015) καθώς καταπνίγουν τα συναισθήματά τους γνωρίζοντας ότι η έκφραση αυτών θα προκαλέσει την τιμωρία (Morris et al., 2013) με αποτέλεσμα να μην μάθουν ποτέ να τα ρυθμίζουν (Chang et al., 2003), έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση (Obimakinde et al., 2019· Yin et al., 2012). Η κατανόηση των χαρακτηριστικών και των επιπτώσεων των αυταρχικών πατέρων είναι απαραίτητη για την προώθηση πιο υγιών γονεϊκών πρακτικών και τη διευκόλυνση καλύτερων αποτελεσμάτων για τα παιδιά σε τέτοιες οικογένειες. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι τα στυλ γονικής μέριμνας δεν είναι ομοιόμορφα και οι μεμονωμένοι πατέρες μπορεί να παρουσιάζουν παραλλαγές εντός της αυταρχικής κατηγορίας. Επιπλέον, η σύγχρονη έρευνα (Larsen et al., 2012· Chang et al., 2003· Jabeen et al., 2013) αναγνωρίζει τη σημασία της εξισορρόπησης του ελέγχου με τη

συναισθηματική υποστήριξη και την ανοιχτή επικοινωνία για την προώθηση της υγιούς ανάπτυξης του παιδιού.

Οι επιτρεπτικοί πατέρες: Οι επιτρεπτικοί πατέρες είναι επιεικείς, αποφεύγοντας συχνά τους αυστηρούς κανόνες και την πειθαρχία. Είναι ζεστοί και περιποιητικοί, αλλά μπορεί να δυσκολεύονται να θέσουν τα κατάλληλα όρια ή να περιφρονούν τα συναισθήματα των παιδιών (Morris et al., 2013). Η έρευνα δείχνει ότι η επιτρεπτική ανατροφή των παιδιών μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα αυτοελέγχου και ευθύνης στα παιδιά (Maccoby & Martin, 1983). Οι επιτρεπτικοί πατέρες μπορούν να προσφέρουν ένα ζεστό και περιποιητικό περιβάλλον που επιτρέπει στα παιδιά να εξερευνήσουν την ανεξαρτησία τους και να αναπτύξουν ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς. Ωστόσο, η έλλειψη πειθαρχίας και δομής μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικά αποτελέσματα όσον αφορά τη συμπεριφορά, τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και τα δικαιώματα. Είναι σημαντικό για τους επιτρεπτικούς μπαμπάδες να βρουν μια ισορροπία μεταξύ της φροντίδας και του καθορισμού των κατάλληλων ορίων για να εξασφαλίσουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών τους. Η κατανόηση του γονεϊκού στυλ κάποιου και το να είναι ανοιχτός στην προσαρμογή του ανάλογα με τις ανάγκες μπορεί τελικά να οδηγήσει σε πιο θετικά αποτελέσματα τόσο για τους πατέρες όσο και για τα παιδιά τους (Zeman et al., 2002).

Κάποιοι άλλοι τύποι πατέρων που συναντώνται στη διεθνή βιβλιογραφία είναι οι αμελείς πατέρες, οι ισότιμοι πατέρες και οι εμπλεκόμενοι πατέρες. Αυτοί είναι συμπληρωματικοί τύποι, οι οποίοι μπορούν να συνυπάρχουν με τους προηγούμενους και στηρίζονται στον βαθμό και όχι στον τρόπο εμπλοκής (όπως οι παραπάνω).

Οι αμελείς πατέρες: Οι αμελείς πατέρες δείχνουν ελάχιστο ενδιαφέρον ή συμμετοχή στη ζωή των παιδιών τους. Μπορεί να είναι συναισθηματικά απόμακροι ή σωματικά απόντες. Η έρευνα έχει αποδείξει σταθερά ότι η απουσία πατρικής εμπλοκής μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη των παιδιών (Amato & Gilbreth, 1999). Οι αμελείς πατέρες αντιπροσωπεύουν μια σημαντική πρόκληση καθώς, η αναγνώριση των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι όπως για παράδειγμα πιθανές οικονομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές δυσκολίες, οδηγώντας τους να συμπεριφέρονται αμελώς ως πατέρες είναι απαραίτητη για την προώθηση της θετικής αλλαγής. Η κοινωνία θα πρέπει να προσπαθήσει να υποστηρίξει αυτούς τους πατέρες, ώστε να γίνουν πιο αφοσιωμένοι γονείς, ενώ ταυτόχρονα να προσφέρει βοήθεια στα παιδιά τους που έχουν πληγεί από την πατρική παραμέληση (Μηλιώνη και συν., 2022).

Οι ισότιμοι πατέρες: Οι ισότιμοι πατέρες είναι αυτοί που συμμετέχουν από κοινού με τη μητέρα ενεργά στις κοινές γονικές ευθύνες. Είναι υποστηρικτικοί, συνεργατικοί και συνεργάζονται για να δημιουργήσουν ένα θετικό οικογενειακό περιβάλλον. Η από κοινού ανατροφή των παιδιών σχετίζεται με θετικά αποτελέσματα για τα παιδιά και μια ισχυρή συζυγική σχέση (Feinberg & Sakuma, 2020). Σύμφωνα με τη Μηλιώνη και συνεργάτες (2022), οι ισότιμοι πατέρες αντιπροσωπεύουν μια σημαντική και θετική αλλαγή στη σύγχρονη οικογενειακή δυναμική. Η συμμετοχή τους ωφελεί τα παιδιά, τις σχέσεις από κοινού με τους γονείς και την κοινωνία στο σύνολό της. Καθώς η έρευνα συνεχίζει να διερευνά τους εξελισσόμενους ρόλους των πατέρων στην από κοινού ανατροφή των γονέων, είναι σαφές ότι η υιοθέτηση κοινών γονεϊκών ευθυνών δεν είναι μόνο μια προοδευτική επιλογή αλλά και μια επιλογή που υπόσχεται πιο ευτυχισμένες και υγιείς οικογένειες.

Οι εμπλεκόμενοι πατέρες: Οι εμπλεκόμενοι πατέρες συμμετέχουν σε μεγάλο βαθμό στη ζωή των παιδιών τους, δείχνοντας ζεστασιά, υποστήριξη και ενεργό συμμετοχή στη φροντίδα, το παιχνίδι και την πειθαρχία. Η εμπλοκή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών συνδέεται με θετικά αποτελέσματα στα παιδιά, ιδίως στη γνωστική ανάπτυξη και την κοινωνικοποίηση (Pleck, 2010). Η έννοια των εμπλεκόμενων πατέρων είναι μια σημαντική αλλαγή παραδείγματος στην κατανόησή μας για την ανατροφή των παιδιών. Η έρευνα υπογραμμίζει το πλήθος των τρόπων με τους οποίους οι πατέρες επηρεάζουν θετικά τη ζωή των παιδιών τους, από τη συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη μέχρι την κοινωνικοποίηση και το πρότυπο φύλου (Μηλιώνη και συν., 2022).

Κεφάλαιο Τρίτο: Προγράμματα υποστήριξης των πατέρων

3.1.Εισαγωγή

Η αποσαφήνιση του όρου γονεϊκή υποστήριξη είναι περίπλοκη, καθώς στη βιβλιογραφία συναντώνται ποικίλοι ορισμοί. Τα χαρακτηριστικά που συναντώνται σε όλους τους ορισμούς κατά τους Moran et al. (2004), έχουν ως βασικό άξονα ότι οι γονείς αποτελούν τους κύριους φροντιστές των παιδιών, οπότε τα μέτρα υποστήριξης των οικογενειών είναι απαραίτητο να περιλαμβάνουν την εκπαίδευση τους για τη σωματική, συναισθηματική και κοινωνική φροντίδα των παιδιών. Συνοψίζοντας κάποιους ορισμούς, ως γονεϊκή υποστήριξη μπορεί να οριστεί η υποστήριξη των γονέων με μία σειρά πληροφοριών υποστήριξης, εκπαίδευσης, κατάρτισης, παροχή συμβουλών και άλλων μέτρων ή υπηρεσιών που εστιάζουν στον επηρεασμό του τρόπου με τον οποίο οι γονείς κατανοούν και εκτελούν τη γονική τους μέριμνα. Ένας κοινός στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι να επιτευχθούν καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά και τους νέους, παρέχοντας υπηρεσίες που προσφέρουν πληροφορίες, υποστήριξη και επανεκπαίδευση στους γονείς (Daly, 2007).

Η γονεϊκή υποστήριξη αποτέλεσε μέρος των πολιτικών μέτρων στα Ευρωπαϊκά κράτη αρχικά προστατεύοντας συγκεκριμένες ευάλωτες ομάδες. Κυρίο μέλημα της γονεϊκής υποστήριξης, ήταν η εκπαίδευση, η στέγαση, η υγειονομική περίθαλψη και γενικότερα η παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας. Έμφαση δόθηκε, επίσης, στο συνδυασμό της γονεϊκότητας και των επαγγελματικών υποχρεώσεων των γονέων. Τη δεκαετία του 1990, όμως, οι πολιτικές αυτές μετατοπίστηκαν από την προστασία των ευάλωτων ομάδων στη εξασφάλιση της ευημερίας του παιδιού και στην απόκτηση γονεϊκών δεξιοτήτων (Hermanns, 2012). Η μετατόπιση των πολιτικών μέτρων για την υποστήριξη της οικογένειας προήλθε από τον εκσυγχρονισμό των κοινωνιών και των αναγκών που δημιουργήσαν, καθώς και από τον εκσυγχρονισμό της γονεϊκότητας. Επίσης, με αυτό το τρόπο ενισχύθηκε η ατομική ευθύνη των γονέων περιορίστηκε η παθητική τους στάση καθώς, περιορίστηκε η αντίληψη της μονόδρομης χρηματοδότησης από τους κρατικούς φορείς (Geens & Vandebroeck, 2014). Η έμφαση στην ανάπτυξη και καλλιέργεια των γονεϊκών δεξιοτήτων είχε ως απώτερο στόχο τη δημιουργία ενεργών πολιτών. Με την αλλαγή αυτή ελήφθησαν σοβαρά υπόψη από τους κρατικούς φορείς τα δικαιώματα του παιδιού και η προώθηση αυτών μέσω των προγραμμάτων υποστήριξης των οικογενειών (Hermanns, 2012).

Είναι ενδιαφέρον να υπογραμμισθεί ότι η υποστήριξη των οικογενειών αν και αποτελεί δικαιοδοσία των εκάστοτε κρατών, ορισμένες πρωτοβουλίες ελήφθησαν σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο. Συγκεκριμένα, οι πρωτοβουλίες που τέθηκαν μέσα από τη Στρατηγική της Λισαβόνας υιοθετήθηκαν μετά από τη Στρατηγική της Ευρώπης (Hermanns, 2012). Επίκεντρο αυτών ήταν ο συνδυασμός των επαγγελματικών υποχρεώσεων των γονέων με το γονεϊκό τους ρόλο και η εξασφάλιση της ισότητας των δύο φύλων. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν υπηρεσίες για τη παιδική ηλικία και έγινε πρόβλεψη για το περιορισμό της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Το Βέλγιο και η Πορτογαλία επιπροσθέτως, εστίασαν σε ενεργητικές στρατηγικές για την υποστήριξη της οικογένειας και του παιδιού λαμβάνοντας υπόψη κάποιους παράγοντες, όπως είναι οι δημογραφικό πρόβλημα (Esping-Andersen, 2009), με τα χαμηλά επίπεδα γονιμότητας και την αύξηση του γηραιού πληθυσμού και τα χαμηλά ποσοστά της προόδου προς ίσες ευκαιρίες στη ζωή ανάμεσα στις γενεές (Esping-Andersen, 2009). Αυτό που είναι αναγκαίο να υπογραμμισθεί είναι ότι οι πολιτικές υποστήριξης της οικογένειας και του παιδιού αποτελούν μέρος των δημογραφικών πολιτικών στην Ευρώπη.

Κατά τον Daly (2015) τα προγράμματα υποστήριξης της οικογένειας στην Ευρώπη είναι αναγκαίο να στοχεύουν στη δημιουργία προγραμμάτων/υπηρεσιών για την ενδυνάμωση των γονέων, τα δικαιώματα των παιδιών και των γονέων να αποτελούν τη βάση αυτών των προγραμμάτων, να έχουν μακροπρόθεσμο χαρακτήρα και να προωθούν την έγκαιρη παρέμβαση. Επομένως, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική διαμορφώθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν τα εκάστοτε κράτη να την εφαρμόσουν (Council Europe, 2006).

Οι σχολές γονέων είναι ο πρώτος όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις υπηρεσίες εκπαίδευσης των γονέων. Ωστόσο στη διεθνή βιβλιογραφία επικρατεί περισσότερο ο όρος προγράμματα εκπαίδευσης γονέων (Zepeda et al., 2004). Απευθύνονται σε γονείς με παιδιά από τη βρεφική ηλικία έως και την εφηβική. Είναι προγράμματα που έχουν ως στόχο την στήριξη τόσο αυτών όσο και των μελλοντικών γονέων, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στο ρόλο τους, όπως αυτός διαμορφώνεται από τις κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες (Gibbs et al., 2003). Επίσης, συντελούν στη βελτίωση της ποιότητας των σχέσεων με τα παιδιά τους και στην απόκτηση δεξιοτήτων ικανών να αναγνωρίζουν, ορίζουν και να αντιμετωπίζουν ενδεχόμενες δυσκολίες και προκλήσεις στη συμπεριφορά των παιδιών τους (Hendricks & Balakrishnan, 2005). Ως σχολές γονέων ορίζονται τα σχολεία ενηλίκων προαιρετικής φοίτησης, που αποβλέπουν στην παροχή γνώσεων γύρω από την οικογένεια και την ανατροφή των παιδιών και ασχολούνται ιδιαίτερα

με ψυχολογικά προβλήματα, με θέματα υγείας και υγιεινής διαβίωσης, καθώς και με την παροχή συμβουλών για ορισμένες προσωπικές δύσκολες περιπτώσεις (Χουρδάκη, 1976). Οι σχολές γονέων αποτελούν μια μορφή ενός συγχρόνου μορφωτικού θεσμού, που εντάσσεται στα πλαίσια της δια βίου παιδείας, χωρίς να έχει το γνωστό σχήμα των άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Απευθύνεται στους γονείς, στους μέλλοντες γονείς, στους νέους, που παίρνουν μέρος σε ομάδες, ενημερώνονται πάνω σε θέματα σχετικά με την ανάπτυξη και τις ανάγκες του παιδιού καθώς και για τη διαμόρφωση της δικής τους ψυχολογίας. Βασικός σκοπός των σχολών γονέων είναι η προληπτική ψυχική υγεία του ατόμου, ενώ τα προγράμματα εκπαίδευσης γονέων έχουν σύντομη διάρκεια (από 4 έως 22 εβδομάδες), διεξάγονται από εξειδικευμένο προσωπικό ποικίλων ειδικοτήτων, είναι δομημένα με συγκεκριμένη θεματολογία όπου διαφοροποιείται ως προς τη μορφή, το περιεχόμενο, το σκοπό και το μέγεθός και τη θεωρητική κατεύθυνση. Επίσης, διακρίνονται σε 3 κατηγορίες: η πρώτη κατηγορία στοχεύει στη εκμάθηση τρόπων διαπαιδαγώγησης και διεξάγονται υπό τη μορφή ομάδων που συντονίζονται από το κατάλληλο προσωπικό. Η δεύτερη κατηγορία προγραμμάτων έχει θεραπευτικό σκοπό και περιλαμβάνει την εκπαίδευση ένας προς έναν (one to one programmes) γονέα με το θεραπευτή. Η τελευταία κατηγορία προγραμμάτων περιλαμβάνει την ατομική διαχείριση από τους γονείς της εκπαίδευσης τους διαβάζοντας κάποιο βιβλίο με σκοπό θεραπευτικό (Dretzke et al., 2005).

Κατά τους Shepard και Carlson (2003) τα προγράμματα εκπαίδευσης γονέων θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ένα είδος παρέμβασης του σχολείου προς την οικογένεια με σκοπό την απόκτηση και εξάσκηση συγκεκριμένων γονεϊκών δεξιοτήτων. (Sheridan et al., 1996). Βασική επιδίωξη των προγραμμάτων εκπαίδευσης γονέων είναι η πρόληψη της ψυχικής υγείας και η προαγωγή της υγείας (Center For Community Child health, 2007· Κωνσταντινίδης και συν, 2008).

Τα προγράμματα υποστήριξης πατέρων, είναι μέρος αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων γονέων, στα οποία έχει δοθεί έμφαση μόλις τα τελευταία χρόνια, καθώς αρχικά τα προγράμματα εκπαίδευσης γονέων εστίαζαν κυρίως σε μητέρες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται προγράμματα υποστήριξης πατέρων που υπάρχουν ανά τον κόσμο, καθώς και πολιτικές για την υποστήριξη των πατέρων.

3.2. Προγράμματα υποστήριξης πατέρων εντός και εκτός Ευρώπης

Στο διεθνή χώρο συναντάται πλήθος προγραμμάτων για την υποστήριξη της πατρότητας, τα οποία απευθύνονται σε άνδρες που έχουν την ιδιότητα του πατέρα ως βιολογικοί ή όχι πατέρες των παιδιών τους και υπηρετούν αυτή την ιδιότητα υπό οποιαδήποτε συνθήκη, δηλαδή είτε αν έχουν ή όχι την επιμέλεια των παιδιών, είτε είναι άγαμοι ή όχι, είτε είναι τοξικομανείς, είτε είναι υπό κράτηση, είτε είναι έφηβοι πατέρες κ.λ.π. (Mincy & Pouncy, 2012). Τα προγράμματα αυτά αναπτύχθηκαν με απώτερο στόχο την εξασφάλιση της ευημερίας των παιδιών και την προώθηση των πατρικών δικαιωμάτων (The Fatherhood Initiative, 2005). Μέσα από τα προγράμματα υποστήριξης της πατρότητας, οι άνδρες αναπτύσσουν δεξιότητες υποστήριξης του εαυτού τους, καθώς με αυτό τον τρόπο επηρεάζουν θετικά την ανάπτυξη των παιδιών τους και δεξιότητες υποστήριξης των παιδιών και της οικογένειάς τους γενικότερα (Anderson & Letiecq, 2005·Roy & Dyson 2010).

Πιο συγκεκριμένα, τα προγράμματα πατρότητας στοχεύουν στην απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, ώστε οι πατέρες να είναι σε θέση να είναι αυτάρκεις και να μπορούν να καλύψουν οικονομικά τις ανάγκες των παιδιών τους (Roy, 2004). Επιπλέον, μέσα από τα προγράμματα πατρότητας προάγεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων υπεύθυνης πατρότητας, εστιάζοντας στην καταπολέμηση της χρήσης ουσιών και αλκοόλ, της παραβατικής συμπεριφοράς, και τη χρήση ενδοοικογενειακής βίας, όπου βλάπτει τόσο τους ίδιους τους πατέρες όσο και την ευημερία των παιδιών τους (Kelley & Fals-Stewart, 2002). Τέλος, μέσα από τις παρεμβάσεις των προγραμμάτων πατρότητας δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για τη σύναψη και διατήρηση υγιών σχέσεων των πατέρων με τα παιδιά τους, με τις συντρόφους-συζύγους ή τη μητέρα των παιδιών τους, καθώς η ποιότητα των σχέσεων των παιδιών με τους γονείς αλλά και των δύο γονέων επηρεάζει σημαντικά την ανάπτυξη των παιδιών (Talbot & McHale, 2004) Επίσης, προάγεται η συνεπιμέλεια στην ανατροφή των παιδιών, καθώς τα αποτελέσματα της ανατροφής των παιδιών και με τους δύο γονείς είναι θετικότερα έναντι ενός δυσαρμονικού περιβάλλοντος ανάπτυξης των παιδιών (Belsky & Fearon, 2004).

Σχολή Γονέων στην «ΠΥΞΙΔΑ» για μπαμπάδες, Θεσσαλονίκη

Η σχολή γονέων για μπαμπάδες δημιουργήθηκε το 2017 στη Θεσσαλονίκη, από το κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας ΠΥΞΙΔΑ, όπου λαμβάνει επιστημονική υποστήριξη από τον οργανισμό Ο.ΚΑ.ΝΑ. Σκοπός του προγράμματος είναι η ενδυνάμωση των σύγχρονων ανδρών στον πατρικό τους ρόλο. Οι

θεματικές του προγράμματος σχετίζονται με την ανάπτυξη ουσιαστικής επικοινωνίας ανάμεσα στους μπαμπάδες και στα παιδιά τους, με την συναισθηματική ανταπόκριση των μπαμπάδων προς τα παιδιά τους, με την ενεργή και υπεύθυνη πατρική εμπλοκή, με τη διαχείριση των συναισθημάτων του μπαμπά και με το να γίνει πρότυπο για τα παιδιά του. Το πρόγραμμα διεξάγεται σε 10 συνεδρίες από 2 ώρες η κάθε μια ([ΠΥΞΙΔΑ | Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας σε συνεργασία με τον OKANA - Σχολή Γονέων στην «ΠΥΞΙΔΑ» για μπαμπάδες \(pyxida.org.gr\)](#))

«Μπαμπά, είσαι πολύτιμος, μην το ξεχνάς», Θεσσαλονίκη

Το πρόγραμμα «Μπαμπά, είσαι πολύτιμος, μην το ξεχνάς», ξεκίνησε το 2019, στη Θεσσαλονίκη από το Κέντρο Πρόληψης «ΕΛΠΙΔΑ». Σκοπός του προγράμματος είναι η ψυχική ενδυνάμωση των πατέρων για να μπορούν να ανταπεξέλθουν στην ανατροφή του παιδιού. Πραγματοποιούνται 15 ομαδικές συναντήσεις, διάρκειας 2 ωρών μια φορά την εβδομάδα. Η συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι δωρεάν. Οι θεματικές των συναντήσεων είναι: η αναγνώριση των συναισθημάτων των μπαμπάδων, η απόκτηση δεξιοτήτων επικοινωνίας, πρακτικές επιβολής θετικής πειθαρχίας, πρακτικές διαχείρισης συγκρούσεων, αυτοαξιολόγηση του πατρικού τους ρόλου (<https://www.thes.gr/parousiaseis/scholi-goneon-gia-babades-stin-kalamaria/>).

«Ο ρόλος του πατέρα σήμερα», Αθήνα

Το πρόγραμμα «ο ρόλος του πατέρα σήμερα», διεξήχθη στη Αθήνα το 2021, από τη σχολή γονέων του 4ο δημοτικού Σχολείου. Απευθύνεται σε όλους τους μπαμπάδες και ακολουθεί τις βασικές αρχές της συστημικής θεωρίας. Ο διάλογος και η ανταλλαγή απόψεων σε θέματα που προβληματίζουν τους μπαμπάδες είναι το κυρίαρχο στοιχείο του προγράμματος. Διεξήχθησαν 5 συναντήσεις, 1.5 ώρες την κάθε μία [ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ – Αποκλειστικά για τους μπαμπάδες \(vrilissia.gr\)](#).

«REFORM», Νορβηγία

Το πρόγραμμα REFORM ξεκίνησε στη Νορβηγία υπό την αιγίδα του Υπουργείου Οικογένειας και Παιδιών. Σκοπός του προγράμματος ήταν η ενδυνάμωση των μπαμπάδων και ιδίως εκείνων που οι σύντροφοί τους, έπασχαν από επιλόχεια κατάθλιψη. Οι συντονιστές του προγράμματος προέρχονταν από δημόσια κέντρα υγείας και ήταν άνδρες. Οι συμμετέχοντες ήταν πατέρες ή μελλοντικοί πατέρες. Το πρόγραμμα ήταν ομαδικό και διήρκεσε 14 εβδομάδες 7 συνεδριών. Ο χώρος διεξαγωγής ήταν τα δημόσια κέντρα υγείας.

Τα θέματα των συναντήσεων ήταν: 1) ο ρόλος των μπαμπάδων ως φροντιστές των παιδιών και των μητέρων των παιδιών τους, 2) τα συναισθήματα του θυμού και της απογοήτευσης, 3) περπάτημα στην άκρη 4) εξισορρόπηση εργασίας και οικογένειας, 5) οι άνδρες ως μπαμπάδες, 6) πως να επιτύχετε 7) ανταλλαγή εμπειριών (Varanka & Forslund, 2006).

«Papa school» της UNICEF, Ουκρανία

Η UNICEF το 2004 συνεργάστηκε με το ίδρυμα IKEA με σκοπό τη δημιουργία κέντρων υγείας για μητέρες και παιδιά στις περιοχές της Ουκρανίας που είχαν πληγεί από το Τσέρνομπιλ. Τα κέντρα υγείας φιλοξένησαν τα «Papa school» το 2007 (papa_schools_manual_web_single_pages_0.pdf (unfpa.org)). Συντονιστές των προγραμμάτων ήταν άνδρες που είχαν ήδη βιώσει την εμπειρία της πατρότητας με θετικό τρόπο. Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα «Papa school», ήταν μελλοντικοί μπαμπάδες. Σκοπός του προγράμματος ήταν οι συμμετέχοντες να προετοιμαστούν για τον τοκετό-τον ερχομό του μωρού, να υποστηρίξουν το θηλασμό, να υποστηρίξουν τις μητέρες, να ενισχύσουν τις σχέσεις με τις συζύγους, να καταπολεμήσουν τη βία κατά των γυναικών, πληροφορηθούν για την ανάπτυξη των παιδιών και να πληροφορηθούν για τα δικαιώματα των παιδιών .

Η δομή του προγράμματος περιλάμβανε ομαδικές συναντήσεις των μελλοντικών μπαμπάδων 6 ή 7 φορές πριν τον τοκετό και 1 ή 2 φορές μετά τη γέννηση. Τα θέματα που πραγματεύονταν ήταν : α)πριν τη γέννηση, β) κατά τη διάρκεια του τοκετού, γ) μετά τη γέννηση, δ) νομικές πληροφορίες σχετικές με τη γέννηση του παιδιού, ε) ισότητα των δύο φύλων, στ)η οικογένεια ως πηγή ενδοοικογενειακής βίας (UNICEF, 2010d).

«Support for Prisoners as Parents: Safe Ground's «Family Man» και «Fathers Inside» προγράμματα», UK

Το Family Man Father Inside (FMFI) είναι ένα πρόγραμμα που αναπτύχθηκε από τη φιλανθρωπική οργάνωση Safe Ground. Συμμετέχουν άνδρες-πατέρες που βρίσκονται υπό κράτηση. Το πρόγραμμα διαρκεί 4 εβδομάδες και περιλαμβάνει 32 συνεδρίες. Η κάθε συνεδρία διαρκεί 2.5 ώρες και πραγματοποιείται 4 φορές την εβδομάδα. Το προσωπικό του προγράμματος εκπαιδεύεται και αποτελείται από έναν διευθυντή, έναν υπεύθυνο σύμβουλο για οικογενειακή υποστήριξη και έναν συντονιστή των ομάδων. Σκοπός του προγράμματος είναι οι συμμετέχοντες να αντιληφθούν τον αντίκτυπο της παραβατικής-εγκληματικής συμπεριφοράς τους στα παιδιά και στις μητέρες των παιδιών τους. Τα θέματα που περιλαμβάνονται είναι η θετική γονική μέριμνα, η αξία της σύναψης υγιών σχέσεων,

δραστηριότητες που συμβάλλουν στην επανασύνδεση με τα μέλη της οικογένειας τους. Επίσης, οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα να καλέσουν μέλη της οικογένειας τους να συμμετέχουν σε δραστηριότητες και εκδηλώσεις που διεξάγονται μέσω του προγράμματος (<http://www.safeground.org.uk/evaluations-and-impact/family-man-and-fathers-inside-evaluations/>).

«InsideOut Dad® 3rd Edition», Νέα Υόρκη

Το πρόγραμμα InsideOut Dad δημιουργήθηκε το 2005, από την Εθνική Πρωτοβουλία Πατρότητας και διεξάγεται σε σωφρονιστικά ιδρύματα, σε 25 πολιτείες της Νέας Υόρκης. Απευθύνεται σε φυλακισμένους μπαμπάδες. Σκοπός του προγράμματος είναι οι φυλακισμένοι μπαμπάδες να αναπτύξουν ή να ενισχύσουν τις σχέσεις με τα παιδιά τους και να αποκτήσουν γνώσεις για τη πατρότητα και την ανάπτυξη των παιδιών. Πριν από την έναρξη του προγράμματος οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε 65 ερωτήσεις που καλύπτουν 5 τομείς: α) δημογραφικά στοιχεία δικά τους και της οικογένειας τους, β) όντας κάποιος πατέρας πόσο επιδρά στις σχέσεις του, γ) γνώσεις των συμμετεχόντων για την πατρότητα, δ) ποιος πιστεύουν οι συμμετέχοντες ότι είναι ο ρόλος του πατέρα, ε) ποιες είναι οι σκέψεις τους για την πατρότητα. Οι ερωτήσεις αυτές απαντώνται από τους συμμετέχοντες και αφότου ολοκληρωθεί το πρόγραμμα, με σκοπό να ελέγξουν οι συντονιστές του προγράμματος αν επωφελήθηκαν οι κρατούμενοι πατέρες από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα (Torres, 2016).

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει 12 βασικές συνεδρίες και 26 προαιρετικές. Η κάθε συνεδρία διαρκεί μία ώρα. Στις βασικές συνεδρίες οι θεματικές που καλύπτονται είναι οι εξής: η απόκτηση της αυτογνωσίας, η πνευματικότητα, η διαχείριση και η έκφραση των συναισθημάτων, η σημασία της πατρότητας, οι σχέσεις, η γονεϊκότητα, η απόκτηση πειθαρχίας, η πατρότητα μέσα από τη φυλακή, η ανάπτυξη των παιδιών. Στις προαιρετικές συνεδρίες συζητιούνται τα θέματα για τη συνεπιμέλεια, η απόκτηση επικοινωνιακών δεξιοτήτων με τη μητέρα του παιδιού ή τη σύντροφο τους, ο τρόπος δημιουργίας ασφαλούς περιβάλλοντος για τα παιδιά και ο τρόπος διαχείρισης των χρημάτων ([Προγράμματα - InsideOut μπαμπάς® - FatherSource™ \(fatherhood.org\)](#)). Επίσης, σε κάθε συνεδρία του προγράμματος τίγονται θέματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά της παραβατικής συμπεριφοράς όπως, η έλλειψη ενσυναίσθησης, ο θυμός και η διαχείρισή του, η έλλειψη οικογενειακών σχέσεων και η έλλειψη ελέγχου της παρορμητικότητας (Torres, 2016).

«To Dads of Destiny – Small Group Study. For Fathers and Their Families», Αμερική

To Dads of Destiny© είναι ένα πρόγραμμα από το Εθνικό Κέντρο Πατρότητας (NCF). Σκοπός του προγράμματος είναι οι πατέρες να αποκτήσουν ή να ενισχύσουν τις γονικές τους δεξιότητες. Διεξάγεται σε μικρές ομάδες για 6 εβδομάδες. Γίνονται 3 διαδοχικά μαθήματα, διάρκειας 6 ωρών και ακολουθούν την εξής θεματική : 1) αναζήτηση των πατρικών προτύπων των συμμετεχόντων- δημιουργία προφίλ πατρικής ταυτότητας των συμμετεχόντων. 2) συζυγικές σχέσεις, ο ρόλος της πατρότητας για τον άνδρα, υποστήριξη μεταξύ των πατέρων και 3) δεξιότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας με την οικογένεια. (ακρόαση, διαχείριση προβλημάτων, διάλογος). Οι συντονιστές του προγράμματος θεωρούν σημαντική τη δημιουργία του προφίλ πατρότητας καθώς οι συμμετέχοντες εντοπίζουν τα σημεία που είναι καλύτεροι και εκείνα που χρειάζεται να βελτιώσουν ως μπαμπάδες ([Communicating With Your Family : A Dads of Destiny Small-Group Study \[Leader's Guide\]. | Fatherhood.gov](#)).

«The Nurturing Fathers Program», Φλόριντα

To The Nurturing Fathers Program είναι ένα πρόγραμμα που απευθύνεται σε πατέρες με σκοπό να αποκτήσουν δεξιότητες γονικής φροντίδας και να αλλάξουν στάση απέναντι στον ρόλο τους ως πατέρες. Διαρκεί 13 εβδομάδες, και οι συναντήσεις γίνονται μία φορά την εβδομάδα για 2.5 ώρες. Το πρόγραμμα εκτυλίσσεται σε ομάδες από 8 έως 16 άτομα. Το πρόγραμμα σπουδών είναι δομημένο στις εξής θεματικές: α) οι ρίζες της πατρότητας, β) απόκτηση ικανοτήτων φροντίδας, γ) ανατροφή των παιδιών από το μπαμπά, δ) επιβολή θετικής πειθαρχίας, χωρίς βία, ε) παιχνίδι του πατέρα με τα παιδιά, στ) απόκτηση δεξιοτήτων επικοινωνίας και επίλυσης των προβλημάτων, ζ) πρακτικές για τον έλεγχο συναισθημάτων και επίλυσης των συγκρούσεων, η) αντιμετώπιση των συναισθημάτων, θ) ομαδική αλληλεπίδραση με τη σύζυγο/ σύντροφο, ι) διαχείριση εργασίας και πατρικού ρόλου, κ) πολιτιστικές επιδράσεις, λ) ο μπαμπάς που θέλω να είμαι ([NFProgram - NurturingFathers.com](#)).

«Program P», Αμερική

Το πρόγραμμα P δημιουργήθηκε ως μέρος της εκστρατείας MenCare και συντονίζεται από το Promundo and the Sonke Gender Justice Network. Το όνομά του προέρχεται από τη λέξη πατέρα στα ισπανικά (padre) και τα πορτογαλικά (pai). Είναι ένα πρόγραμμα που εφαρμόζεται σε πάρα πολλές χώρες. Σκοπός του προγράμματος είναι α) να

ενθαρρύνει τους άνδρες να συμμετέχουν περισσότερο στην ανατροφή των παιδιών β) να προωθηθεί η ισότητα των δύο φύλων μέσα στις ερωτικές-συζυγικές σχέσεις, γ) τα ζευγάρια να μεταβιβάσουν την αξία της ισότητας των δύο φύλων στα παιδιά τους, δ) να προωθηθεί η θετική γονική μέριμνα και να διαμορφωθούν υγιείς σχέσεις με τα παιδιά τους και ε) να αποτραπεί η ενδοοικογενειακή βία. Οι αρχές του προγράμματος είναι: α) οι άνδρες να αναλαμβάνουν εξίσου ή να μοιράζονται τις οικιακές εργασίες με τις συντρόφους τους β) να αποκτήσουν ενεργότερη δράση ως μπαμπάδες ή φροντιστές γ) να είναι υποστηρικτές της ισότητας των δυο φύλων δ) να εναντιώνονται σε οποιαδήποτε μορφή βίας ([Program P | Equimundo](#)).

Το πρόγραμμα P παρέχει ένα δομημένο πρόγραμμα σπουδών και οι θεματικές ενότητες που καλύπτονται είναι: 1) θεωρίες θετικής γονικής μέριμνας 2) πρακτικές δραστηριότητες για την ενίσχυση των γονεϊκών δεξιοτήτων και 3) δραστηριότητες για την αντιμετώπισή της φυλετικής ισότητας. Οι δραστηριότητες του προγράμματος είναι συμμετοχικές, παίζουν παιχνίδια ρόλων, παρακολουθούν video και τα συζητάνε και τους ανατίθενται εργασίες και για το σπίτι. Το πρόγραμμα διαρκεί 10 ή 15 εβδομάδες. Οι συναντήσεις διαρκούν 2.5 ώρες και πραγματοποιούνται κάθε εβδομάδα. Το πλήθος των συμμετεχόντων είναι άνδρες που έχουν ή και όχι βιολογικά ένα παιδί. Επίσης, το πρόγραμμα προσφέρεται και για ζευγάρια. Τις ομάδες αριθμούν 10 η 15 μέλη. Επίσης, ο συντονιστής της κάθε ομάδας λαμβάνει εκπαίδευση για 6 μέχρι 10 ημέρες ([Program P | Equimundo](#)).

«Empowering Fathers for Empowering Children Tomorrow (EFFECT)», Τέξας

Το πρόγραμμα Empowering Fathers for Empowering Children Tomorrow (EFFECT) δημιουργήθηκε το 2013 στο Τέξας, από το Τμήμα Πρόληψης και Πρώιμης Παρέμβασης (PEI) του Τμήματος Οικογενειακών και Προστατευτικών Υπηρεσιών (DFPS). Σκοπός του προγράμματος είναι η ενθάρρυνση των μπαμπάδων να συμμετέχουν στη ζωή των παιδιών τους και η εξασφάλιση πόρων για να εξασφαλίσουν τα παιδιά τους (Child and Family Research Partnership, 2017a). Το EFFECT συνεργάζεται με τοπικούς φορείς και υπηρεσίες με σκοπό την βέλτιστη εξασφάλιση της υποστήριξης των μπαμπάδων. Απευθύνεται σε πατέρες με παιδί από 0 έως 17 ετών. Οι συνεδρίες του προγράμματος είναι είτε ομαδικές είτε ατομικές. Οι θεματικές που αναλύονται είναι: 1) πρόγραμμα γάμου 2) συμβουλευτική υπηρεσία, 3) υγιείς σχέσεις 4) γονικές δεξιότητες και 5) επικοινωνία και επίλυση συγκρούσεων (Prevention and Early Intervention Business Plan, Fiscal Year 2023 (texas.gov)). “

«Πρόγραμμα Υποστήριξης Πατέρων», ACEV Τουρκία

Το Πρόγραμμα Υποστήριξης Πατέρα ξεκίνησε το 1996 από το ίδρυμα ACEV στην Τουρκία. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έλαβε και τριετής επιχορήγηση από το Ηνωμένο Έθνη (από το Δεκέμβριο του 2010 έως το Μάρτιο του 2014) [Πρόγραμμα Υποστήριξης Πατέρα - ACEV - Ίδρυμα Εκπαίδευσης Μητέρας Παιδιού \(acev.org\)](http://www.acev.org). Βασικός στόχος του προγράμματος είναι η ανάπτυξη και η ευημερία των παιδιών, βελτιώνοντας τις γονεϊκές δεξιότητες. Επίσης, στους στόχους του προγράμματος συγκαταλέγονται η ευαισθητοποίηση των μαμμάδων, ιδίως εκείνων που προέρχονται από χαμηλό κοινωνικοοικονομικά στρώματα, απέναντι στην ανάπτυξη και την εκπαίδευση των παιδιών τους. Επιπλέον, το πρόγραμμα στοχεύει στη δημιουργία αμοιβαίας σχέσης μεταξύ των πατεράδων και των παιδιών τους.

Το πρόγραμμα υλοποιείται για 3 εβδομάδες. Οι συναντήσεις γίνονται μια φορά την εβδομάδα και διαρκούν 2.5 ώρες. Επίσης, συμπεριλαμβάνονται και 2 συνεδρίες με μητέρες στις οποίες συζητούνται θεματικές του προγράμματος. Το πρόγραμμα αποτελείται από δυο ξεχωριστές ομάδες, στην μία συμμετέχουν πατέρες με παιδιά ηλικίας 3 έως 6 ετών και στην άλλη πατέρες με παιδιά ηλικίας 7 έως 11 ετών. Οι ομάδες αποτελούνται από 15 έως 20 άτομα. Η επιλογή των ατόμων βασίζεται στα κριτήρια εκπαίδευσής τους, συγκεκριμένα γίνονται δεκτοί άνδρες απόφοιτοι λυκείου ή πανεπιστημίου. Οι θεματικές ενότητες του προγράμματος είναι: 1. Κάνοντας ένα συμβόλαιο\ Γνωριμία, 2. Ο ρόλος του πατέρα, η σημασία και οι επιπτώσεις στο παιδί, 3. Οικογενειακή στάση, 4. Αποδοχή της συμπεριφοράς του παιδιού και αποτελεσματική ακρόαση, 5. Γλώσσα «εγώ», 6. Θετικές μέθοδοι πειθαρχίας I, 7. Θετικές μέθοδοι πειθαρχίας II, 8. Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδιών και σωματική ανάπτυξη, 9. Γνωστική ανάπτυξη και σημασία, 10. Κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού μέσω της ανάγνωσης βιβλίων, 11. Συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, 12. Σημασία του παιχνιδιού και του χρόνου που αφιερώνει με το παιδί (Population Council, 2009, σ.9).

Επίσης, στα πλαίσια των συναντήσεων οι συμμετέχοντες συζητούν και για άλλα θέματα πέρα των συγκεκριμένων ενοτήτων, όπως είναι ο αντίκτυπος του σεξισμού στη γλώσσα, (Baykal, et al., 2019). Τέλος, η μορφή της εκπαίδευσης είναι είτε ομαδικές συζητήσεις, είτε ανάθεση εργασιών σε μικρές ομάδες είτε ανάλυση μελέτης περίπτωσης είτε παιχνίδια ([Anasayfa – İlk İş Babalık \(acev.org\)](http://www.acev.org)).

«Caring Dads – παρέμβαση για κακοποιούς πατέρες», Καναδάς

Το Caring Dads απευθύνεται σε μπαμπάδες που έχουν ασκήσει ενδοοικογενειακή βία ή κακοποίηση στα παιδιά τους, είναι συναισθηματικά απόμακροι ή αμελείς απέναντι στα παιδιά. Ιδρύθηκε στον Καναδά από μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση και επεκτάθηκε και σε άλλες πολιτείες της Αμερικής και της Ευρώπης ([Caring Dads™](#)).

Το Caring Dads διαρκεί 17 εβδομάδες και αποτελείται από 17 συνεδρίες εκ των οποίων οι 15 είναι ομαδικές και οι 2 ατομικές. Οι συναντήσεις διαρκούν 2 ώρες και γίνονται μία φορά την εβδομάδα. Σε κάθε ομάδα συμμετέχουν 10 με 15 άντρες χωρίς ηλικιακό όριο. Η κάθε ομάδα συντονίζεται και καθοδηγείται από εγκεκριμένο εκπαιδευτή του προγράμματος. Επίσης, το πρόγραμμα πλαισιώνουν επαγγελματίες ποικίλων ειδικοτήτων, όπως οι κοινωνικοί λειτουργοί ([Caring Dads™](#)). Η επιλογή των συμμετεχόντων γίνεται μέσω κλινικής συνέντευξης και απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχουν επαφή τουλάχιστον με ένα από τα παιδιά τους. Κύριος στόχος του προγράμματος είναι η καθολική εξάλειψη των καταχρηστικών συμπεριφορών των πατέρων προς τα παιδιά ή τη μητέρα των παιδιών τους κατανοώντας τις συνέπειες της παιδικής κακοποίησης και της ενδοοικογενειακής βίας (Scott and Crooks, 2007).

Στις πρώτες συνεδρίες (1 έως 3) οι συμμετέχοντες εξετάζουν τον εαυτό τους στο ρόλο του πατέρα. Γίνεται προσπάθεια να αναπτύξουν κίνητρα, ώστε να εμπλέκονται περισσότερο στη ζωή των παιδιών τους. Επίσης, ο συντονιστής της ομάδας μέσω συνεντεύξεων, τους εισάγει στη διαγενιακή μετάβαση των δικών τους τραυμάτων ερμηνεύοντας την καταχρηστική τους συμπεριφορά στα βιώματα τους ως παιδιά. Στην τέταρτη έως την όγδοη συνεδρία, επιδιώκεται η ανάπτυξη υποστηρικτικής στάσης απέναντι στις συζυγούς ή μητέρες των παιδιών τους δίνοντας έμφαση στη συνεπιμέλεια και στην αξία του σεβασμού. Επιπλέον, επιδιώκεται η ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων στην παιδοκεντρική πατρότητα μέσω εκπαίδευσης, ανάπτυξης δεξιοτήτων, παιχνίδια ρόλων και συμπεριφορικών πρακτικών. Επίσης, παρέχονται στους συμμετέχοντες πληροφορίες για την ανάπτυξη των παιδιών, τη σπουδαιότητα της ενασχόλησης με τα παιδιά τους, την κακοποίηση και την παραμέληση και τον αντίκτυπο που έχουν στη ζωή των παιδιών. Στις επόμενες συνεδρίες (9 έως 14) δίνεται έμφαση στην επίγνωση των συμμετεχόντων της καταχρηστικής συμπεριφοράς τους απέναντι στα παιδιά ή τη μητέρα των παιδιών τους μέσω ατομικών γνωστικών συμπεριφορικών θεραπειών. Τίθενται ατομικοί στόχοι και εξατομικευμένη εργασία στο σπίτι. Επίσης, οι συμμετέχοντες μαθαίνουν για την σημασία

της ευημερίας και της ασφάλειας τόσο του παιδιού όσο και της μητέρας του. Στις δυο τελευταίες συνεδρίες οι συμμετέχοντες εμπεδώνουν ότι έχουν μάθει από το πρόγραμμα, θέτουν στόχους για το μέλλον και διαμορφώνουν με το συντονιστεί πρόγραμμα όσων κατέκτησαν ([Caring Dads™](#)).

Στα πλαίσια του Caring Dads, υπάρχει και τηλεφωνική υποστήριξη των μητέρων, ώστε να νιώθουν ασφάλεια αλλά κυρίως για να αποφευχθούν αρνητικές συνέπειες από τους συμμετέχοντες. Για παράδειγμα, οι πατέρες χρησιμοποιούν την παρακολούθηση μαθημάτων για να χειραγωγήσουν ή να παρενοχλήσουν τους συντρόφους ή τα παιδιά με τρόπους που οδηγούν σε περαιτέρω κακοποίηση. Ορισμένες ομάδες (π.χ. Respect στο Η.Β., Respect) έχουν εκφράσει την ανησυχία τους ότι το Caring Dads μπορεί να θεωρηθεί ως αυτόνομη παρέμβαση και ότι δεν θα πρέπει να παρέχεται χωρίς παράλληλες υπηρεσίες που αφορούν ειδικά την πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας. Οι αρχικοί προγραμματιστές του Caring Dads τονίζουν τη σημασία της διασφάλισης της λογοδοσίας των ανδρών για τη βία τους και της επαφής με άλλες υπηρεσίες και μέλη της οικογένειας σε όλη τη διάρκεια (Scott and Crooks, 2007, σ.σ. 225-226).

«24/7 Dad A.M.™ and P.M.™ (2nd edition) », ΗΠΑ

Το πρόγραμμα 24/7 Dad είναι από την Εθνική Πρωτοβουλία Πατρότητας ([www.fatherhood.org.](#)) στην Αμερική. Απευθύνεται αποκλειστικά σε μπαμπάδες με σκοπό να τους εκπαιδεύσει ως προς την ανατροφή των παιδιών. Περιλαμβάνει ένα βασικό πρόγραμμα (A.M.) και ένα πιο λεπτομερή (P.M.). Η διάρκειά του είναι 12 εβδομάδες και μπορούν οι συμμετέχοντες να το ολοκληρώσουν σε 4,6 ή 8 εβδομάδες. Η κάθε συνεδρία διαρκεί 2 ώρες, οι οποίες πραγματοποιούνται 10 φορές στο διάστημα που θα επιλέξουν οι συμμετέχοντες. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να πραγματοποιήσουν την εκπαίδευσή τους είτε ομαδικά είτε ατομικά, ακόμη και από το σπίτι τους μέσω CDROM (McAllister & Burgess, 2012). Βασίζεται σε πέντε τομείς: 1) αυτογνωσία, 2) πατρικές δεξιότητες, 3) γονικές δεξιότητες 4) δεξιότητες σχέσεων και 5) αυτοφροντίδα. Οι θεματικές που καλύπτονται είναι ποικίλες, όπως: διαχείριση συναισθημάτων, πειθαρχία, η ανάπτυξη των παιδιών, η συμμετοχή των ανδρών στην ανατροφή των παιδιών, συνεπιμέλεια, ο ρόλος του άνδρα ως πατέρα ([www.fatherhood.org.](#)).

«Supporting Father Involvement/Parents as Partners», Η.Π.Α.

Το πρόγραμμα Supporting Father Involvement/Parents as Partners προσφέρεται είτε δια ζώσης είτε εξ αποστάσεως. Σκοπός του προγράμματος είναι η ενίσχυση της θετικής

πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών. Διεξάγεται σε 32 ώρες, σε διάστημα 16 εβδομάδων, 2 ώρες την εβδομάδα. Οι ομάδες περιλαμβάνουν 8 έως 10 πατέρες που μεγαλώνουν τουλάχιστον ένα παιδί. Το πρόγραμμα πραγματοποιείται σε διάφορες πολιτείες της Αμερικής. Το προσωπικό του προγράμματος αποτελείται από έναν διευθυντή, από το συντονιστή της εκάστοτε ομάδας και από έναν υπεύθυνο διαχειριστή υποθέσεων. Για την πρόσληψη των συμμετεχόντων ακολουθείται μια συνέντευξη στην οποία οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν στα εξής θέματα: α) δημογραφικά χαρακτηριστικά και χαρακτηριστικά της οικογένειάς τους, β) το επίπεδο της σχέσης τους με το παιδί τους, γ) το επίπεδο της σχέσης τους με τη σύζυγο ή τη μητέρα του παιδιού τους, δ) διαγενειακή μετάβαση οικογενειακών προτύπων-σχέσεων, ε) εξωτερικοί παράγοντες: εργασία ([Program | Supporting Father Involvement \(supportingfatherinvolvementsfi.com\)](http://Program | Supporting Father Involvement (supportingfatherinvolvementsfi.com))). Οι συντονιστές της κάθε ομάδας λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία από τη προαναφερθείσα συνέντευξη διαμορφώνουν τις δραστηριότητες της ομάδας. Οι θεματικές του προγράμματος σπουδών είναι α) αυτογνωσία, άνδρες ως γονείς, β) σχέσεις πατέρων με τα παιδιά τους, γ) συζυγικές σχέσεις- συνεπιμέλεια, δ) διαγενειακή μετάβαση γονικών προτύπων-πρακτικών, ε) αναγνώριση και διαχείριση του άγχους, στ) κοινωνική υποστήριξη. Πολλές φορές τα θέματα διαμορφώνονται από τις ανησυχίες και προβληματισμούς των ίδιων των συμμετεχόντων ([Program | Supporting Father Involvement \(supportingfatherinvolvementsfi.com\)](http://Program | Supporting Father Involvement (supportingfatherinvolvementsfi.com))).

«DADS FAMILY PROJECT», Φλόριντα

Το πρόγραμμα DADS FAMILY PROJECT, δημιουργήθηκε το 1996, με σκοπό οι μπαμπάδες να κατανοήσουν τη σημασία της πατρότητας και το ρόλο τους ως μπαμπάδες (Barlow & Cleveland, 1996). Η επιχορήγηση του προγράμματος έγινε από το Τμήμα Παιδί και Οικογένεια στη Φλόριντα. Το πρόγραμμα διεξάγεται σε ομάδες, 8 συνεδρίες, 2.5 ώρες η κάθε μία. Επιδιώκεται τόσο η εξατομίκευση όσο και η αλληλεπίδραση μέσα στην ομάδα. Οι συμμετέχοντες μπορεί να προέρχονται από ποικίλα περιβάλλοντα, όπως φυλακές. Οι στόχοι του προγράμματος είναι : 1) οι συμμετέχοντες να αναγνωρίσουν την επίδραση που ασκούν στα παιδιά τους, 2) να βελτιώσουν τη συμπεριφορά τους-να γίνουν και να νιώθουν ισότιμοι γονείς στην ανατροφή των παιδιών τους, 3) να δημιουργούν ασφαλή περιβάλλον για τα παιδιά τους, 4) να βελτιώσουν τις δεξιότητες επικοινωνίας με τα παιδιά τους, τον τρόπο που ασκούν πειθαρχία και να διαχειρίζονται το άγχος τους (Barlow & Cleveland, 1996). Οι δραστηριότητες του προγράμματος είναι βιωματικές και όχι μόνο θεωρητικές, περιλαμβάνονται συζητήσεις, παιχνίδια ρόλων, video. Οι θεματικές των συνεδριών είναι: 1) αυτογνωσία, 2) ευαισθητοποίηση, 3) ανάπτυξη δεξιοτήτων παιχνιδιού για να είναι σε θέση

να εμπλέκονται στο παιχνίδι με τα παιδιά τους, 4) ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, για να είναι σε θέση οι πατεράδες να αναπτύσσουν ουσιαστική επικοινωνία με τα παιδιά τους, 5) πρακτικές διαχείρισης του άγχους, 6) πρακτικές αποτελεσματικής πειθαρχίας των παιδιών, χωρίς να τα τρομοκρατούν, 7) βιωματικές δεξιότητες I (σε αυτή τη συνεδρία οι συμμετέχοντες πατέρες φέρνουν τα παιδιά τους και τους δείχνουν τι έχουν μάθει από το πρόγραμμα), 8) βιωματικές δεξιότητες II (σε αυτή τη συνεδρία οι συμμετέχοντες πατέρες γιορτάζουν την αποφοίτησή τους, καλώντας την οικογένειά τους να λάβουν μέρος σε δραστηριότητες του προγράμματος που ως συμμετέχοντες παρουσίασαν βελτίωση) (Barlow & Cleveland. 1996).

«Parents' Fair Share: Πρόγραμμα επίδειξης τυχαίας ανάθεσης για γονείς που δεν έχουν την επιμέλεια», Η.Π.Α.

Το Parents' Fair Share (PFS) εγκρίθηκε από το Family Support Act το 1988. Απευθύνεται σε πατέρες ανέργους είτε υποαπασχολούμενους, οι οποίοι δεν έχουν την επιμέλεια των παιδιών. Βασικός σκοπός του προγράμματος είναι η παροχή οικονομικής υποστήριξης και η υποστήριξη των παιδιών από τους πατέρες χωρίς επιμέλεια. Το Parents' Fair Share είναι το μόνο μεγάλης κλίμακας πρόγραμμα μέχρι σήμερα για την πατρότητα. Για δυο χρόνια (1994-1996) εφαρμόστηκε πειραματικά (Miller & Knox 2001, Knox & Redcross, 2000). Η διάρκεια του προγράμματος είναι 6 με 8 εβδομάδες και οι συνεδρίες γίνονται 2 με 3 φορές την εβδομάδα. Ο συντονιστής της ομάδας επιδέχεται συγκεκριμένη εκπαίδευση από το Εθνικό Κέντρο Στρατηγικής Μη Κερδοσκοπικού Σχεδιασμού και Κοινοτικής Ηγεσίας (NPCL) και σκοπός του είναι να βοηθά τους συμμετέχοντες να αντιμετωπίζουν διαφορετικά τον ρόλο τους ως πατέρες ([Πρόγραμμα Σπουδών Υπεύθυνης Πατρότητας | MDRC](#)). Ο συντονιστής επίσης, έχει το δικαίωμα να διαμορφώσει τις θεματικές των συνεδριών βάση των ενδιαφερόντων των πατέρων. Κάθε συνεδρία είναι διαφορετικής θεματικής και αποτελείται από τρία μέρη: α) Τι νέο υπάρχει; β) Μία ή περισσότερες δραστηριότητες που απαιτούν την ενεργή συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων στην ομάδα γ) Μια δραστηριότητα μέσω της οποίας γίνεται ανακεφαλαίωση/ανατροφοδότηση όσων έμαθαν. Κάθε δραστηριότητα αποτελείται από δύο μέρη: 1) ασκήσεις στις οποίες παρουσιάζονται νέες ιδέες και 2) ασκήσεις-ερωτήσεις-συζητήσεις γύρω από αυτές τις νέες ιδέες (Πρόγραμμα Σπουδών Υπεύθυνης Πατρότητας | MDRC). Στα πλαίσια του παρέχονται υπηρεσίες ενίσχυσης των σχέσεων με τη μητέρα του παιδιού.

«My Dad Can: A Campaign by the Sonke Gender Justice Network», Νότια Αφρική

Η εκστρατεία My Dad Can, έγινε σε 8 επαρχίες της Νότιας Αφρικής, τον Οκτώβριο του 2012 με σκοπό να αναδείξει τους μπαμπάδες που φροντίζουν τα παιδιά τους. Η εκστρατεία παρουσιάστηκε στους ραδιοφωνικούς σταθμούς της εκάστοτε επαρχίας σε 6 επεισόδια. Το τελευταίο επεισόδιο προβλήθηκε και στην εθνική τηλεόραση. Τα επεισόδια αυτά αποτελούνταν από τις απαντήσεις των παιδιών στην ερώτηση του Sonke: «Τι μπορεί να κάνει ο μπαμπάς σου;» και «Γιατί είναι ξεχωριστό;» και από τη συνέντευξη των γονέων. Η εκστρατεία αυτή επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο με στόχο την αλλαγή των αντιλήψεων για την πατρική εμπλοκή και ταυτόχρονα για να παρακινήσει τους μπαμπάδες να εμπλέκονται περισσότερο στη ζωή των παιδιών τους ([Ο μπαμπάς μου μπορεί... - Sonke Δικαιοσύνη των φύλων \(genderjustice.org.za\)](http://www.genderjustice.org.za)).

«Case Study: Excuse Me, I'm a father! Case study in Portuguese: Dá licença, eu sou pai!», Βραζιλία

Η εκστρατεία Case Study: Excuse Me, I'm a father! ξεκίνησε από το Ινστιτούτο Papai σε συνεργασία με την Promundo, για την προώθηση της καμπάνιας Give me leave, μια καμπάνια για τη διερεύνηση της άδειας πατρότητας. Η μορφή που έλαβε ήταν video με συμμετέχοντες κορυφαία πρόσωπα της Βραζιλίας (["Dá licença, eu sou pai!" - VT 30 seg. \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=30seg)). Συγκεκριμένα, στη Βραζιλία η άδεια πατρότητάς ορίζεται στις 5 εργάσιμες ημέρες, εφόσον οι άνδρες πληρώνουν τους φόρους στη κυβέρνηση και μέσω της εκστρατείας έγινε προσπάθεια αύξησης των ημέρων αδειας στις 30 μετ' αποδοχών. Επίσης, σε συνεργασία με το Κογκρέσο της Βραζιλίας πρότειναν τη νομοθετική κατοχύρωση των πλεονεκτημάτων της εμπλοκής του πατέρα στη ζωή των παιδιών, ωστόσο το νομοσχέδιο δεν έγινε δεκτό. Παρόλα αυτά, η έκταση του θέματος παρακίνησε κάποιες πολιτείες της Βραζιλίας και αύξησαν τις ημέρες της άδειας της πατρότητας σε 15 με 30 μετ' αποδοχών για άνδρες που δούλευαν σε κυβερνητικές υπηρεσίες. Επίσης, και κάποιες επιχειρήσεις προσφέρουν στους εργαζόμενους πατέρες, εθελοντικά έως 30 ημέρες άδειας πατρότητας μετ' αποδοχών ([Εκστρατεία | Με συγχωρείτε, είμαι πατέρας! \(institutopapai.blogspot.com\)](http://institutopapai.blogspot.com)).

«Go for it dads!», Βέλγιο

Η εκστρατεία Go for it dads έγινε το Ιούνιο του 2010, στο Βέλγιο από την ομάδα Femmes Prévoyantes Socialistes (FPS). Σκοπός αυτού του εγχειρήματος ήταν η εμφύχωση των πατέρων να κάνουν χρήση του δικαιώματος της πατρικής άδειας και η υπογράμμιση της σημασίας της εμπλοκής τους στη ζωή των παιδιών τους. Συγκεκριμένα, η βελγική

κυβέρνηση χορηγεί το δικαίωμα 10 ημέρες ή 3 μήνες ή 6 μήνες (και να εργάζονται με μερική απασχόληση), γονικής άδειας στους πατέρες. Τους δίνεται επίσης, η δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τα credit-temps και να δουλεύουν με ποσοστό ή 50% ή 80% μερικής απασχόλησης για 1 χρόνο. Ωστόσο, οι πατέρες δεν κάνουν χρήση αυτού του δικαιώματος κυρίως για τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που επικρατούν για το ρόλο των δύο φύλων. Επίσης, και για μια ακόμη στερεοτυπική αντίληψη που κυριαρχεί, σύμφωνα με την οποία ο γονέας που αμείβεται με χαμηλότερο μισθό (και συνήθως είναι οι γυναίκες), είναι προτιμότερο να κάνει χρήση της γονικής άδειας. Επίσης, μέσα από τη συγκεκριμένη εκστρατεία επιτεύχθηκε η προβολή της αναγκαιότητας της ισότητας των δύο φύλων τόσο στο οικογενειακό πλαίσιο όσο και στο επαγγελματικό χώρο. Η μορφή της εκστρατείας ήταν μέσω φυλλαδίων, αφίσες, και video. Επίσης, στην εκστρατεία περιλαμβάνονταν και ένας διαγωνισμός, και το βραβείο του νικητή ήταν ένα οικογενειακό ταξίδι στη Γαλλία για μια εβδομάδα. Οι μπαμπάδες επίσης, έπρεπε να στείλουν μια φωτογραφία από το ταξίδι κάτω από την οποία να σημειώσουν τους λόγους που τους οδήγησαν να λάβουν την πατρική τους άδεια ([New “Go for it dads!” campaign in Belgium - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#)).

«Etat Tata. Lubie va!», (Μπαμπάς πλήρους απασχόλησης - Μου αρέσει!), Πολωνία

Η εκστρατεία Etat Tata. Lubie va! ξεκίνησε στην Πολωνία το 2012, από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής (MPiPS) με στόχο την εμφύχωση των μπαμπάδων στην ανατροφή των παιδιών τους. Απώτερος στόχος της εκστρατείας ήταν η εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής των πατέρων, η καταπολέμηση της ανισότητας των δύο φύλων στο επαγγελματικό και οικογενειακό πλαίσιο και η προώθηση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Η εκστρατεία απευθύνονταν σε συγκεκριμένες ομάδες: μπαμπάδες με παιδιά ηλικίας 0-7 ετών και στις επιχειρήσεις που ήθελα να βοηθήσουν τους υπαλλήλους του με μικρά παιδιά. Η διάδοση της εκστρατείας έγινε τόσο από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης όσο και από ποικίλες δραστηριότητες που εφαρμόστηκαν, όπως: πρακτικές για την εξισορρόπηση επαγγελματικού και οικογενειακού βίου, εκπαιδευτικά προϊόντα και υπηρεσίες αναφορικά με τα παιδιά, που έδιναν οι εργοδότες στους πατέρες, συμβουλευτικά εργαστήρια αποκλειστικά για μπαμπάδες, διαγωνισμός για τους εργοδότες (αν ακολουθούν σωστές πρακτικές απέναντι στο προσωπικό τους), ενημερωτικά έντυπα και φεστιβαλ ([Μια πολύπλευρη εθνική εκστρατεία για τον ρόλο του πατέρα | Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων \(europa.eu\)](#)).

3.3. Πολιτικές χωρών για τα προγράμματα υποστήριξης των πατέρων

Οι πολιτικές πατρότητας εμφανίστηκαν ως απάντηση στο αυξανόμενο κοινωνικό πρόβλημα της ανατροφής των παιδιών δίχως την εμπλοκή του πατέρα (είτε βιολογικού είτε όχι) και στον αντίκτυπο αυτής της κατάστασης στη ζωή των παιδιών (McLanahan et al., 2013). Επίσης, μέσα από τις πολιτικές πατρότητας οροθετήθηκε νομικά η ιδιότητα του πατέρα και οι υποχρεώσεις του απέναντι στα παιδιά του (Maclean & Eekelaar, 1997). Αυτή η νομική οριοθέτηση προέκυψε μέσα από εκστρατείες και κινήματα για τα δικαιώματα των ανδρών ως πατέρες (Burgess, & Russell, 2004) και από το κοινωνικό φαινόμενο του κατακερματισμού της σύγχρονης οικογένειας. Επίσης, η νομική οριοθέτηση προέκυψε από τη θέσπιση των παιδικών δικαιωμάτων για την επικοινωνία και αλληλεπίδραση με το πατέρα.

Επίσης, μέσω αυτών των πολιτικών επήλθε αλλαγή στα πρότυπα φύλου και στην ανισότητα μεταξύ των φύλων, τοποθετώντας τους πατέρες σε ισάξια θέση με τις μητέρες για την ανατροφή των παιδιών, και για τη συναισθηματική υποστήριξη των συντρόφων τους περιορίζοντας το ρόλο τους ως «κουβαλητή» της οικογένειας (Curran & Abrams 2000, 670-71). Συγκεκριμένα, οι πολιτικές των εργασιακών καθεστώτων είτε σχετίζονται με φορολογικές ελαφρύνσεις είτε με επιδόματα είτε με την παροχή άδειας πατρότητας καθιστούν τους πατέρες ισάξιους φροντιστές των παιδιών με τις μητέρες, προωθώντας την εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής και προσδίδοντας στη γυναίκα ισάξια δικαιώματα με του άνδρα στην αγορά εργασίας (Haas, 2002).

Η βασική πολιτική που εφαρμόζεται ανά τον κόσμο για την υποστήριξη των πατέρων είναι η άδεια πατρότητας. Στη συνέχεια αναφέρονται οι πολιτικές που εφαρμόζονται σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βασική την άδεια πατρότητας. Έως τις 4 Απριλίου 2022, όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να προσφέρουν τουλάχιστον 10 ημέρες άδεια πατρότητας μετ' αποδοχών. Αυτό οφείλεται σε μια νέα οδηγία για την ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής για γονείς και φροντιστές για την προώθηση της ισότητας των φύλων (<https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu-directive>).

Άδεια πατρότητας στην Αυστρία

Το 2019, στην Αυστρία καθιερώθηκε η άδεια πατρότητας, για 1 μήνα άνευ αποδοχών αφότου γεννηθεί το παιδί και ονομάστηκε «μήνας του μπαμπά». Δικαίωμα της

άδειας πατρότητας είχαν οι μπαμπάδες που διέμεναν με το παιδί. Για τη χορήγηση της άδειας δεν ήταν απαραίτητη η συμπλήρωση συγκεκριμένης περιόδου που εργάζονταν, ήταν όμως απαραίτητη η υποβολή αίτησης για παροχή άδειας πατρότητας τουλάχιστον 3 μήνες πριν γεννηθεί το μωρό. Κατά τη διάρκεια της άδειας, οι μπαμπάδες δεν λάμβαναν μισθό από τους εργοδότες, αλλά πληρώνονται εφάπαξ 700 ευρώ από το κοινωνικό ταμείο ασφάλισης. Στις περιπτώσεις που η μητέρα εργαζόταν, δόθηκε το δικαίωμα παράταση της άδειας στις 8 εβδομάδες αφότου γεννηθεί το παιδί. Ωστόσο, δεν υπήρχε νομοθετική ρύθμιση για τη χορήγηση της άδειας πριν τη γέννηση του παιδιού (Parlament Österreich, 2019).

Άδεια πατρότητας στο Βέλγιο

Η άδεια πατρότητας στο Βέλγιο καθιερώθηκε το 2021, ύστερα από τις οδηγίες της ΕΕ. Οι ημέρες αδειάς ήταν από 10 έως 15. Το 2023 προστέθηκαν και άλλες 5 ημέρες. Δικαίωμα χορήγησης της άδειας δίνοντας έως 4 μήνες αφότου γεννηθεί το παιδί. Ο εργοδότης οφείλει να πληρώσει τις 3 πρώτες μέρες αδειάς των πατέρων και οι υπόλοιπες αμείβονται από το ταμείο ασφάλισης. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα χορήγησης στους άνδρες επίδομα πατρότητας και γέννησης, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα του τοκετού ([PEO Belgium | EOR Belgium \(eurodev.com\)](#)).

Άδεια πατρότητας στη Βουλγαρία

Στη Βουλγαρία δικαίωμα άδειας πατρότητας καθιερώθηκε το 2019, και λάμβαναν οι άνδρες, που ήταν είτε βιολογικοί είτε θετοί πατέρες, για 15 ημέρες. Το δικαίωμα άδεια μετ' αποδοχών καλύπτονταν από την κυβέρνηση αφότου το παιδί επιστρέψει πίσω στο σπίτι. Η άδεια πατρότητας σήμερα, αυξήθηκε κατά 2 μήνες και 15 ημέρες, συνεχίζοντας να είναι μετ' αποδοχών και έχει ισχύ έως ότου το παιδί συμπληρώσει το όγδοο έτος της ηλικίας του. Αυτό προϋποθέτει ότι μπορεί κάποιος μπαμπάς να κάνει ενιαία λήψη της άδειας ή κατά περιόδους με την προϋπόθεση γραπτής αίτησης 10 ημερών προς τον εργοδότη του. Αμοιβή της περιόδου άδειας γίνεται από το Εθνικό Ίδρυμα Κοινωνικής Ασφάλισης και ισούται με τον κατώτατο νόμιμο μισθό. Για να μπορέσει κάποιος πατέρας να λάβει την ενιαία δίμηνη άδεια απαραίτητη προϋπόθεση είναι να μην έχουν κάνει χρήση κάποιας άλλης άδειας (όπως την άδεια μητρότητας). Επίσης, στις νομοθετικές διατάξεις για τους πατέρες προβλέφθηκε η δυνατότητα αλλαγής των συνθηκών εργασίας από πλήρης σε μερική ή εφαρμογή της εξ αποστάσεως εργασίας, κάνοντας γραπτό αίτημα στον εργοδότη τους (<https://globalnews.lockton.com/bulgaria-expands-family-leave-entitlements/>).

Άδεια πατρότητας στην Κροατία

Η άδεια πατρότητας στην Κροατία κυμαίνεται στις 10 ή 15 εργάσιμες ημέρες αρκεί οι πατέρες να έχουν ασφάλιση υγείας στο Κροατικό Ταμείο Ασφάλισης Υγείας. Η διακύμανση των ημερών είναι ανάλογη με τον αριθμό των παιδιών. Η λήψη της άδειας πατρότητας είναι επιτρεπτή κατά τους πρώτους 6 μήνες αφότου γεννηθεί το παιδί. Η αμοιβή των πατέρων γίνεται από το κράτος και καλύπτει το 100% του τακτικού μισθού ([Croatia EOR | Croatia PEO \(eurodev.com\)](#))).

Άδεια πατρότητας στην Κύπρο

Η άδεια πατρότητας στην Κύπρο ισχύει για 2 εβδομάδες. Η χρονική περίοδος που λαμβάνεται είναι από την εβδομάδα του τοκετού ή υιοθεσίας έως και τους επόμενους 4 μήνες ή με τη λήξη της περιόδου της άδειας μητρότητας. Δικαίωμα χορήγησης έχουν οι άνδρες που θα γίνουν πατέρες και σε περιπτώσεις υιοθεσίας ή παρένθετης μητέρας. Βασική προϋπόθεση λήψης του επιδόματος είναι η ασφάλιση των εργαζομένων. Το κυπριακό κράτος έχει προβλέψει για την αύξηση των ημερών αδείας πατρότητας σε περιπτώσεις θανάτου της μητέρας. Συγκεκριμένα, σε αυτές τις περιπτώσεις οι ημέρες άδειας πατρότητας αυξάνονται όσες αναλογούσαν στη μητέρα που από το επίδομα μητρότητας που θα λάμβανε. Επίσης, υπάρχει και το επίδομα γονικής άδειας που αναφέρεται και στους δύο γονείς που εργάζονται και είναι ασφαλισμένοι. Διάρκει για 6 εβδομάδες για κάθε γονέα και για κάθε παιδί. Το συγκεκριμένο επίδομα έχουν δικαίωμα να το λάβουν μετά την περίοδο λήξης της άδειας πατρότητας (και μητρότητας αντίστοιχα) μέχρι το παιδί συμπληρώσει το όγδοο ετών της ηλικίας του ή το παιδί αντιμετωπίζει κάποιου είδους αναπηρίας μέχρι να συμπληρώσει το δεκατόγδοο έτος της ηλικίας του (<https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu-directive>).

Άδεια πατρότητας στη Δανία

Στη Δανία οι γονείς έχουν δικαίωμα άδειας μετ' αποδοχών συνολικά 52 εβδομάδες. Συγκεκριμένα, οι μητέρες λαμβάνουν 4 εβδομάδες άδειας πριν γεννήσουν και ακόμη 14 εβδομάδες από τον ερχομό του παιδιού τους. Οι πατέρες έχουν δικαίωμα άδειας 2 εβδομάδες μετά τον τοκετό κατά τις πρώτες 14 εβδομάδες αφότου γεννηθεί το παιδί. Οι υπόλοιπες 32 εβδομάδες άδειας μπορούν να ληφθούν ταυτόχρονα με τη μητέρα ή ξεχωριστά. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα παράτασης των 32 εβδομάδων σε 8 ή 14 εβδομάδες, λαμβάνοντας όμως περιορισμένο πόσο του επιδόματος. Για την παράταση του γονικού επιδόματος απαραίτητη προϋπόθεση είναι το παιδί να έχει συμπληρώσει τις 8 εβδομάδες και να ειδοποιηθεί η δημόσια υπηρεσία Udbetaling Danmark ([Denmark EOR | Denmark PEO](#)).

eurodev.com) [Maternity leave and paternity leave when working in Denmark \(oresunddirekt.se\)](http://oresunddirekt.se))).

Άδεια πατρότητας στη Γαλλία

Στη Γαλλία, αρχικά το δικαίωμα άδειας πατρότητας διαρκούσε 11 ημέρες μετ' αποδοχών. Από το 2021, οι ημέρες άδειας αυξήθηκαν σε 28 . Ο εργοδότης οφείλει να πληρώσει τις 3 πρώτες ημέρες άδεια και τις υπόλοιπες καλύπτονται από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Σε περίπτωση πολλαπλών τοκετών (δίδυμα ή τρίδυμα), η άδεια 21 ημερών γίνεται άδεια πατρότητας 28 ημερών ([PEO France | EOR France \(eurodev.com\)](http://PEO France | EOR France eurodev.com))).

Άδεια πατρότητας στη Γερμανία

Στη Γερμανία, η άδεια πατρότητας ισχύει για 14 μήνες και οι εργαζόμενοι λαμβάνουν το 65% του μισθού τους. Συγκεκριμένα τους δίνεται η δυνατότητα για 10 ημέρες να λαμβάνουν ολόκληρο το μισθό αφότου γεννηθεί το παιδί. Επίσης, την ημέρα του τοκετού μπορούν να λάβουν άδεια μετ' αποδοχών ([Germany PEO | Germany EOR \(eurodev.com\)](http://Germany PEO | Germany EOR eurodev.com))).

Άδεια πατρότητας στην Ελλάδα

Στη χώρα μας η άδεια πατρότητας, διαρκεί 14 ημέρες μετ' αποδοχών και καλύπτονται από τον εργοδότη, μετά από την οδηγία της ΕΕ. Συγκεκριμένα, δίνεται η δυνατότητα η άδεια να ληφθεί είτε συνολικά είτε ανά διαστήματα. Όσον αφορά τη χορήγηση της άδειας ανά διαστήματα, οι εργαζόμενοι μπορούν να λάβουν 2 ημέρες άδειας πριν την αναμενόμενη ημερομηνία γέννησης του παιδιού και οι υπόλοιπες ημέρες να ληφθούν από τον εργαζόμενο εντός ενός μήνα. Ο εργαζόμενος έχει υποχρέωση να ενημερώσει τον εργοδότη του πριν την πιθανή ημέρα γέννησης. Επίσης, στη χώρα μας προβλέπεται η άδεια πατρότητας και για τους πατέρες που προβαίνουν σε υιοθεσία, δίνοντας τη δυνατότητα έως ότου το παιδί να φτάσει 8 ετών να κάνουν χρήση της άδειας. Επιπλέον, δεν προβλέπεται η αύξηση άδειας σε περιπτώσεις γέννησης διδύμων ή και περισσότερων παιδιών. Υπάρχει επίσης, η δυνατότητα αν το νεογνό νοσηλευτεί έως τον πρώτο μήνα από τη γέννηση του, ο εργαζόμενος να λάβει άδεια ύστερα από συνεννόηση με τον εργοδότη του ([Greece PEO | EOR Greece \(eurodev.com\)](http://Greece PEO | EOR Greece eurodev.com))).

Άδεια πατρότητας στη Μάλτα

Στη Μάλτα, πριν από το 2021, η προβλεπόμενη άδεια πατρότητας διαρκούσε 1 ημέρα. Ωστόσο, με την προώθηση των γονικών δικαιωμάτων, η άδεια πατρότητας αυξήθηκε

στις 10 ημέρες. Η χρονική περίοδος που μπορεί ένας εργαζόμενος πατέρας να κάνει χρήση της άδειας είναι μετά τον τοκετό ή την υιοθεσία. Η αμοιβή του επιδόματος αδειάς πατρότητας καταβάλλεται από τον εργοδότη στον μισθωτό. Ωστόσο, στους εργοδότες θα επιστραφεί αυτή η αμοιβή από το Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης (<https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu-directive>).

Άδεια πατρότητας στην Ολλανδία

Από το 2020, το δικαίωμα άδειας πατρότητας που χορηγείται στην Ολλανδία διαρκεί συνολικά 5 εβδομάδες και 5 ημέρες. Ένα μήνα μετά τον τοκετό, οι πατέρες δικαιούνται άδεια 5 ημερών μετ' αποδοχών. Ο εργοδότης πληρώνει 100% του μισθού του εργαζόμενου. Ο εργαζόμενος μπορεί να κάνει χρήση της άδειας των 5 εβδομάδων έως 6 μήνες μετά τον τοκετό. Το επίδομα κατά 70%, για τις υπόλοιπες 5 εβδομάδες αδειάς θα καταβληθεί από το κράτος. Επίσης, στις διατάξεις του Ολλανδικού κράτους για τη χορήγηση γονικής άδειας, είναι και η άδεια άνευ αποδοχών. Η συγκεκριμένη άδεια μπορεί να ληφθεί από τους εργαζόμενους μέχρι το παιδί συμπληρώσει τον όγδοο χρόνο της ζωής του (Netherlands EOR | Netherlands PEO (eurodev.com)).

Άδεια πατρότητας στην Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία, το αρχικό επίδομα άδειας πατρότητας ίσχυε για 15 ημέρες υποχρεωτικού χαρακτήρα και 10 εργάσιμες ημέρες προαιρετικά. Σήμερα, οι ημέρες άδειας πατρότητας αυξήθηκαν σε 20 υποχρεωτικού χαρακτήρα και 5 προαιρετικές. Η αμοιβή του επιδόματος ανέρχεται στο 100% από τους μισούς των προηγούμενων 6 μηνών εργασίας πριν οι εργαζόμενοι λάβουν την άδεια ([Portugal PEO | EOR Portugal \(eurodev.com\)](#)).

Άδεια πατρότητας στη Ρουμανία

Στη Ρουμανία, το δικαίωμα άδειας εργασίας μετ' αποδοχών, ανερχόταν στις 5 ημέρες. Δικαίωμα λήψης είχαν οι πατέρες μέχρι τα νεογέννητα παιδιά τους συμπληρώσουν τις 8 εβδομάδες. Σήμερα, με την οδηγία της ΕΕ, οι ημέρες άδειας πατρότητας αυξήθηκαν στις 10. Επίσης, υπάρχει πρόβλεψη παράτασης των ημερών αδειάς σε 5 επιπλέον αν ο πατέρας επιθυμεί να παρακολουθήσει προγράμματα για την φροντίδα των παιδιών και ολοκληρώσει με πιστοποίηση το πρόγραμμα. Η αμοιβή του επιδόματος αδειάς πατρότητας είναι ίση με τις μισθολογικές εισφορές των εργαζομένων την αντίστοιχη περίοδο που θα λάβουν την άδεια και καταβάλλεται από τον εργοδότη ([PEO & EOR Romania \(eurodev.com\)](#)).

Άδεια πατρότητας στη Σλοβακία

Το δικαίωμα άδειας πατρότητας στη Σλοβακία διαρκεί για 14 ημέρες. Υπάρχει η δυνατότητα επέκτασης των ημερών σε περιπτώσεις ιατρικής νοσηλείας είτε της μητέρας του παιδιού ή του παιδιού. Η περίοδος χρήσης της άδειας πατρότητας ανέρχεται έως και 6 εβδομάδες μετά τον τοκετό. Στις περιπτώσεις, όπου οι πατέρες εκτελούν χρέη μητρότητας τότε οι συνολικές μέρες άδειας ανέρχονται στις 28 εβδομάδες μετ' αποδοχών. Στις περιπτώσεις που οι πατέρες είναι ανύπαντροι οι ημέρες άδειας ανέρχονται στις 31 εβδομάδες και στις περιπτώσεις πολλαπλών τέκνων (δίδυμα) το δικαίωμα άδειας πατρότητας ανέρχεται στις 37 εβδομάδες. Η αποπληρωμή της άδειας πατρότητας, σε όποια και από τις προαναφερθείσες συνθήκες ληφθεί, αποζημιώνεται από την υπηρεσία ασφάλισης υγείας. Η αποπληρωμή του επιδόματος για τον πατέρα δεν επηρεάζεται από την ταυτόχρονη αποπληρωμή αντίστοιχου επιδόματος της μητέρας. Επιπλέον, όποια περίοδο και με όποια συνθήκη ληφθεί η άδεια πατρότητας, το κράτος προέβλεπε την προστασία των εργαζομένων από τους εργοδότες (<https://www.mind.eu.com/rh/en/hr-practices/professional-development/legal-developments/national-legislation/slovakia-introduction-of-a-14-day-paid-paternity-leave-entitlement/>).

Άδεια πατρότητας στη Σλοβενία

Στη Σλοβενία η περίοδος της άδειας πατρότητας ορίζεται στις 30 ημέρες μετ' αποδοχών. Βασική προϋπόθεση είναι η διάσταση των ημερών της άδειας. Συγκεκριμένα 15 ημέρες αδειας πατρότητας μπορούν να ληφθούν μέσα στους 6 πρώτες μήνες από τη γέννηση του παιδιού. Οι υπόλοιπες ημέρες άδειας λαμβάνονται είτε μετά τη περίοδο λήξης της άδειας μητρότητας ή έως ότου το παιδί αποφοιτήσει από την πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου. Η αμοιβή βασίζεται στις μέσες αποδοχές τους προηγούμενους 12 μήνες. Η αποζημίωση της άδειας πατρότητας βασίζεται στις μισθολογικές αποδοχές των εργαζομένων του προηγούμενου χρόνου ([Slovenia EOR | Slovenia PEO \(eurodev.com\)](#)).

Άδεια πατρότητας στην Ισπανία

Από το 2021, η άδεια πατρότητας στην Ισπανία καθιερώθηκε στις 16 εβδομάδες ενώ αρχικά ήταν 12. Δίνεται δικαίωμα στους εργαζόμενους πατέρες να λάβουν 6 συνεχόμενες εβδομάδες άδειας πατρότητας από τη στιγμή της γέννησης του παιδιού. Το ίδιο προβλέπεται και για τις μητέρες. Οι υπόλοιπες εβδομάδες άδειας μπορούν να ληφθούν είτε ως ενιαίες

είτε σε διακεκομμένες περιόδους έως ότου το παιδί συμπληρώσει τον πρώτο χρόνο της ζωής του. Υπάρχει επίσης, δυνατότητας αύξησης των εβδομάδων άδειας πατρότητας αν υφίστανται πολλαπλοί τοκετοί, κάνοντας αίτηση για αυτήν την άδεια πατρότητας και λαμβάνοντας το 100% των μισθολογικών απολαβών τους ([Spain PEO | Spain EOR \(eurodev.com\)](#))

Άδεια πατρότητας στη Σουηδία

Η γονική άδεια στη Σουηδία λαμβάνεται ταυτόχρονα και από τους δύο γονείς, τους 3 πρώτους μήνες από τη γέννηση του παιδιού. Δίνεται η δυνατότητα κατά την περίοδο επιστροφής του νεογέννητου στο σπίτι, ο πατέρας να λάβει άδειας για επιπλέον 10 ημέρες. Η συνολική διάρκεια της γονικής άδειας ανέρχεται στις 480 ημέρες για κάθε παιδί. Η αμοιβή του επιδόματος της γονικής άδειας, προσφέρεται για τις 390 από τις 480 ημέρες που δικαιούνται οι εργαζόμενοι και καλύπτει το 80% του μισθού τους ([PEO Sweden | Sweden EOR \(eurodev.com\)](#)).

Άδεια πατρότητας στη Νορβηγία

Η Νορβηγία το 1979 έκανε μετατροπή των δικαιωμάτων γονικής άδειας και στους δύο γονείς, μετατρέποντάς τη σε κοινή άδεια, ενώ ήταν αποκλειστικό προνόμιο της μητέρας. Παρόλο τη νομοθετική μεταρρύθμιση, οι πατέρες δεν έκανα χρήση του δικαιώματος, γι' αυτό το 1993, η παρακίνηση των εργαζόμενων πατέρων ήρθε με την καθέρωση των ημερών άδειας σε 4 εβδομάδες, λαμβάνοντας αμοιβή αντίστοιχης του 100% του μισθού τους. Από τότε παρατηρείται αύξηση των εβδομάδων της κοινής άδειας δικαίωμα χρήσης της και από τον πατέρα και συγκεκριμένα το 2014, δικαίωμα άδειας οι εργαζόμενοι μπαμπάδες είχαν 10 εβδομάδες. (Kitterød et al, 2017). Για τη χορήγηση της άδειας είναι απαραίτητο και η μητέρα και ο πατέρας να εργάζονται για 6 από τους τελευταίους 10 μήνες. Πέρα όμως, από το δικαίωμα χρήσης της κοινής άδειας, υπάρχουν και ειδικά δικαιώματα για τους πατέρες, όπως είναι η άδεια πατρότητας με διάρκεια τις 2 εβδομάδες. Η συγκεκριμένη άδεια μπορεί να ληφθεί από τη γέννηση του παιδιού και μετά, με σκοπό την υποστήριξη και τη φροντίδα τόσο του παιδιού όσο και της μητέρας. Η αποπληρωμή του επιδόματος της άδειας πατρότητας γίνεται από τους εργοδότες (<https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu>).

Άδεια πατρότητας στην Ισλανδία

Από το 2022, στην Ισλανδία η γονική άδεια διακρίνεται σε άδεια μητρότητας και πατρότητας, επιτρέποντας στους γονείς να μεταφέρουν μέρος της άδειας τους στον άλλο γονέα. Σκοπός αυτής της ευελιξίας είναι η προώθηση της ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα τόσο στον εργασιακό χώρο όσο και στον οικογενειακό βίο (<https://www.norden.org/en/info-norden/maternalpaternity-leave-iceland>).

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία είχε ως στόχο την ανάδειξη της σημασίας της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών. Ήταν σημαντικό να προσδιορισθεί η έννοια του πατέρα και της πατρότητας. Όσον αφορά την έννοια του πατέρα αναδείχθηκε ότι είναι μια χρονικά και πολιτισμικά μεταβαλλόμενη έννοια (Lamb, 2010). Επίσης, κατά τον προσδιορισμό της έννοιας του πατέρα αναδείχθηκαν οι κατηγοριοποιήσεις που έχει δεχθεί (βιολογικός πατέρας, νομικά αναγνωρίσιμος πατέρας, ψυχολογικός πατέρας, άγαμοι και έγγαμοι πατέρες), καθιστώντας σαφές την πολύπλευρη διάσταση της (Marsiglio et al 2000, σελ. 273· ΚΕΘΙ, 2007). Όσον αφορά την πατρότητα, είναι η ιδιότητα ενός άνδρα, ο οποίος έχει ένα παιδί και καθίστανται υπεύθυνος και υπόχρεος απέναντί του. Η πατρότητα επίσης, είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα, το οποίο δέχεται μεταβολές από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή (ΚΕΘΙ, 2007). Η ιστορική αναδρομή στην έννοια της πατρότητας ανέδειξε αυτές τις μεταβολές. Μάλιστα, συμπληρωματικά προς τις παραπάνω έννοιες, χρησιμοποιείται και η έννοια *fathering*, σύμφωνα με την οποία, πατέρας γίνεται κάποιος, όταν εμπλέκεται στη ζωή του παιδιού και ανάλογα με το τρόπο που εμπλέκεται.

Ο προσδιορισμός της πατρικής εμπλοκής, ανέδειξε ότι η πατρική εμπλοκή μετρίεται ποσοτικά και ποιοτικά. Η ποσοτική μέτρηση αναλογεί στη διάρκεια του χρόνου που περνά ένας πατέρας με το παιδί του ενώ η ποιοτική μέτρηση στην ουσιαστική αλληλεπίδραση του πατέρα με το παιδί (Hawkins & Palkovitz, 1999). Από αυτή την ουσιαστική αλληλεπίδραση αναδεικνύεται και η συμβολή της πατρικής συμμετοχής στα παιδιά, η οποία είναι μεγάλη και επηρεάζει όλους τους τομείς ανάπτυξης (Lamb et al., 2004). Ωστόσο, υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που συμβάλλουν στην ενίσχυση ή όχι της αύξησης της πατρικής εμπλοκής. Ένας τέτοιος παράγοντας είναι η στάση των μητέρων-συζύγων απέναντι στις προσπάθειες-ενέργειες των πατέρων να εμπλακούν στη ζωή των παιδιών τους (Cabrera et al., 2007). Αποδείχθηκε επίσης, ότι είναι διαφορετικά τα οφέλη της πατρικής εμπλοκής από της μητρικής και είναι εξίσου σημαντικά (Planalp & Braungart-Rieker, 2013).

Τα οφέλη της πατρικής εμπλοκής στη ζωή των παιδιών, οδήγησαν στην αναδιάρθρωση των θεσμών, ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης των ανδρών ως πατέρες, ως προς τον τρόπο που οι ίδιοι κατανοούν την πατρότητα και την πατρική τους λειτουργία και τον τρόπο που επιχειρούν να εμπλακούν στη ζωή των παιδιών τους (Cabrera et al., 2000). Αναγνωρίζοντας τη σημασία της πατρικής εμπλοκής, εισήχθησαν, τα τελευταία χρόνια, νέες μεταρρυθμίσεις με απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και γενικότερα από διάφορες κυβερνήσεις ανά τον κόσμο, που προωθούν την ενεργό πατρική εμπλοκή, μέσα από τη

χορήγηση άδειας πατρότητας. Με αυτό τον τρόπο προασπίζονται τα δικαιώματα των πατέρων, και καταρρίπτεται η άνιση μεταχείριση των δύο φύλων, προάγοντας ταυτόχρονα την ευημερία των παιδιών. Επίσης, διαμορφωθήκαν προγράμματα υπεύθυνης πατρότητας ώστε, οι άνδρες να ανακτήσουν ή βρουν τη χαμένη τους αυτοπεποίθηση ως προς το γονεϊκό τους ρόλο, να αποκτήσουν δεξιότητες που θα ενισχύσουν το ρόλο τους και να μπορέσουν να αλληλοεπιδράσουν ουσιαστικά με το παιδί τους. Σε μία έρευνα των Cullen & Grossman, (2007) αναδείχθηκε ότι «ο Νέος Πατέρας» αμφισβητώντας το κοινωνικά κατασκευασμένο μοτίβο περί αρρενωπότητας βιώνει θετικότερα συναισθήματα για τον πατρικό του ρόλο και είναι σε θέση να τα εκφράσει ευκολότερα. Σε μία άλλη έρευνα των Coyl-Shepherd & Newland, (2012), αναδείχθηκε ότι ο χρόνος που αφιερώνουν οι πατέρες με τα παιδιά τους έχει αυξηθεί ιδιαιτέρως. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι στη χώρα μας υπάρχει έλλειψη προγραμμάτων για την υποστήριξη των πατέρων.

Από τα πορίσματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι υπάρχει περιορισμένο εύρος ερευνών για τα πλεονεκτήματα της συμβολή της πατρικής εμπλοκής στην ανατροφή και την ανάπτυξη των παιδιών στη χώρα μας, καθώς επίσης, και περιορισμένα προγράμματα εκπαίδευσης για την υποστήριξη των πατέρων. Μια πρόταση προς διερεύνηση είναι η σημασία της πατρικής εμπλοκής σε μονογονεϊκές οικογένειες, καθώς τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν τα διαζύγια στα νέα ζευγάρια. Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να μελετηθεί αν στη χώρα μας υπάρχει ενδιαφέρον από τους πατεράδες να αναλάβουν τη συνεπιμέλεια των παιδιών μετά από ένα διαζύγιο. Επιπλέον, μπορεί να διερευνηθεί η αποκλειστική ανατροφή των παιδιών από τον πατέρα λόγω απουσίας της μητέρας (θάνατος). Θα ήταν ενδιαφέρον να πραγματοποιηθεί μια έρευνα με συγκεκριμένη ομάδα παιδιών. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να μελετηθεί ο ρόλος του πατέρα στην ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, που αποτελούν μία μερίδα του μαθητικού πληθυσμού που χρήζουν ειδικής μεταχείρισης και η πλειοψηφία των ερευνών εστιάζει στο ρόλο της μητέρας στην ανατροφή και στην εκπαιδευτική διαδικασία αυτών των παιδιών. Επίσης, μια ακόμη πρόταση, που απορρέει από τις σημερινές συνθήκες είναι αν τα ψηφιακά μέσα επηρεάζουν τη σχέση του πατέρα με το παιδί του. Τέλος, μπορεί να γίνει μια μελέτη για να συγκρίνει τις πολιτικές και τα προγράμματα υποστήριξης των πατέρων σε διάφορες χώρες.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

(1987). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*, David A. Kolb, Prentice-Hall International, Hemel Hempstead, Herts., 1984. No. of pages: xiii + 256. *Journal of Organizational Behavior*, 8, 359-360.

https://www.semanticscholar.org/paper/Experiential-learning%3A-Experience-as-the-source-of/f6ec20a7a3150822140be7466353d0de572cc4bb?utm_source=direct_link

Abelin, E. L. (1975). Some further observations and comments on the earliest role of the father. *International Journal of Psycho-Analysis*, 56, 293-302.

Achatz, Mary, and Crystal A. MacAllum. (1994). *Young unwed fathers: Report from the field*. Philadelphia: Public/Private Ventures.

Ainsworth, M. D. S. (1978). The bowlby-ainsworth attachment theory. *Behavioral and brain sciences*, 1(3), 436-438.

Ajzen I. (1991). The Theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.

Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In *Action control: From cognition to behavior* (pp. 11-39). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Alfaro, E. C., Umaña-Taylor, A. J., & Bámaca, M. Y. (2006). The influence of academic support on Latino adolescents' academic motivation. *Family Relations*, 55(3), 279-291.

Allen, S. M., & Hawkins, A. J. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 199-212.

Allen, S., & Daly, K. (2007). The effects of father involvement: *An updated Research Summary of the evidence*. 603, 1-27.

Altschul, I., Lee, S. J., & Gershoff, E. T. (2016). Hugs, not hits: Warmth and spanking as predictors of child social competence. *Journal of Marriage and Family*, 78(3), 695-714.

Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61(3), 557-573

- Anderson, E., & Letiecq, B. (2005). Situating fatherhood in responsible fatherhood programs: A place to explore father identity. *Situated fathering: A focus on physical and social spaces*, 187-208.
- Antonopoulou, K., Alexopoulos, D. A., & Maridaki-Kassotaki, K. (2012). Perceptions of father parenting style, empathy, and self-esteem among Greek preadolescents. *Marriage & Family Review*, 48(3), 293–309. <https://doi.org/10.1080/01494929.2012.665016>
- Arifiyanti, N. (2019). Relationship between Authoritative Parenting Style and Preschools Prosocial Behavior. *Jurnal Obsesi: Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 3(2), 311-319.
- Badinter, E. (2005). «Σε λάθος δρόμο, Οι αντιφάσεις, οι οπισθοχωρήσεις, το μέλλον», εκδ. Καταστανιώτη.
- Bagán, G., Tur-Porcar, A. M., & Llorca, A. (2019). Learning and parenting in Spanish environments: Prosocial behavior, aggression, and self-concept. *Sustainability*, 11(19), 5193.
- Baker, C. E., Vernon-Feagans, L., & The Family Life Project Investigators. (2015). Fathers' language input during shared book activities: Links to children's kindergarten achievement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 36, 53–59. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.009>
- Barber, B. K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 67(6), 3296–3319. <https://doi.org/10.2307/1131780>
- Barber, B. K., Stolz, H. E., & Olsen, J. A. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: assessing relevance across time, culture, and method. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(4), 1–137. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2005.00365.x>
- Barlow, J., Schrader-McMillan, A., Axford, N., Wrigley, Z., Sonthalia, S., Wilkinson, T., Rawsthorn, M., Toft, A., & Coad, J. (2016). Review: Attachment and attachment-related outcomes in preschool children - a review of recent evidence. *Child and adolescent mental health*, 21(1), 11–20. <https://doi.org/10.1111/camh.12138>
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887–907. <https://doi.org/10.2307/1126611>

- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1, Pt.2), 1–103. <https://doi.org/10.1037/h0030372>
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95. <https://doi.org/10.1177/0272431691111004>
- Baumrind, D. (1997). The discipline encounter: *Contemporary issues, Aggression and violent behavior*, 2(4), 321 – 335 [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(97\)00018-9](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(97)00018-9)
- Baumrind, D., Larzelere, R. E., & Owens, E. B. (2010). Effects of preschool parents' power assertive patterns and practices on adolescent development. *Parenting: Science and Practice*, 10(3), 157–201. <https://doi.org/10.1080/15295190903290790>
- Baykal, O. Gokce and Aran, Meltem A. and Aktakke, Nazli, Can Father Training Programmes Help Reduce Gender-Based Violence: Lessons from a Parenting Intervention in Turkey (July 24, 2019). Development Analytics Research Paper Series No 1901. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3425952>
- Beahm, B., (2004). COMMUNICATING WITH YOUR FAMILY : A DADS OF DESTINY SMALL-GROUP STUDY [LEADER'S GUIDE]. [Communicating With Your Family : A Dads of Destiny Small-Group Study \[Leader's Guide\]. | Fatherhood.gov](#)
- Belsky, J., & Fearon, R. M. P. (2004). Exploring marriage-parenting typologies and their contextual antecedents and developmental sequelae. *Development and Psychopathology*, 16(3), 501–523. <https://doi.org/10.1017/S095457940400464X>
- Biber, K. (2016). Perceptions of father involvement among Turkish fathers with pre-school children. *Journal of Education and Training Studies*, 4(6), 115-126. <https://doi.org/10.11114/jets.v4i6.1376>
- Biller, H. B. (1993). *Fathers and families: Paternal factors in child development*. Auburn House/Greenwood Publishing Group.
- Bombi, A.S., Di Norcia, A., Di Giunta, L., Pastorelli, C., & Lansford, J.E. (2015). Parenting Practices and Child Misbehavior: A Mixed-Method Study of Italian Mothers and Children. *Parenting*, 15, 207 - 228. DOI:[10.1080/15295192.2015.1053326](https://doi.org/10.1080/15295192.2015.1053326)

- Bonney, J. F., Kelley, M. L., & Levant, R. F. (1999). A model of fathers' behavioral involvement in child care in dual-earner families. *Journal of Family Psychology*, 13(3), 401–415. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.13.3.401>
- Bosoni, M.L. (2014). "Breadwinners" or "Involved Fathers?" Men, Fathers and Work in Italy. *Journal of Comparative Family Studies*, 45, 293-306.
- Bowlby, J. (1958). *Can I leave my baby?* London: National Association for Mental Health.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Bracke, D., & Corts, D. (2012). Parental involvement and the theory of planned behavior. *Education*, 133(1), 188-201.
- Bretherton, I. (2010). Fathers in attachment theory and research: A review. *Early Child Development and Care*, 180(1-2), 9–23. <https://doi.org/10.1080/03004430903414661>
- Bronfenbrenner, U. (1976). The ecology of human development: History and perspectives. *Psychologia Wychowawcza*, 19(5), 537–549.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723–742. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.22.6.723>
- Bronfenbrenner, U. (1995). Developmental ecology through space and time: A future perspective. In P. Moen, G. H. Elder, Jr., & K. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development* (pp. 619–647). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10176-018>
- Bronte-Tinkew, J., Moore, K. A., & Carrano, J. (2006). The Father-Child Relationship, Parenting Styles, and Adolescent Risk Behaviors in Intact Families. *Journal of Family Issues*, 27(6), 850–881. <https://doi.org/10.1177/0192513X05285296>
- Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., & Neff, C. (2012). Father involvement, paternal sensitivity, and father–child attachment security in the first 3 years. *Journal of Family Psychology*, 26(3), 421–430. <https://doi.org/10.1037/a0027836>
- Burgess, A., & Russell, G. (2004). Fatherhood and public policy. *Supporting Fathers*, 6. DOI:[10.1002/9781118663219.wbegs316](https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegs316)

Burman, E. (1999). «Father Obsence and the Personality Development of the Male child». *Developmental Psychology*, 2, 181 – 201.

Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127–136. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00126>

Cabrera, N., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Developmental Science*, 11(4), 185–189. <https://doi.org/10.1080/10888690701762027>

Campbell, D., Palm, G. (2004), Group Parent Education: promoting parent learning and support. PUBLICATIONS RECEIVED. (2004). *Journal of Comparative Family Studies*, 35(4), 665–668. <http://www.jstor.org/stable/41603973>

Capps, R. C., Bronte-Tinkew, J., & Horowitz, A. (2010). Acculturation and father engagement with infants among Chinese- and Mexican-origin immigrant fathers. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 8(1), 61–92. <https://doi.org/10.3149/fth.0801.61>

Castillo, J., Welch, G., & Sarver, C. (2011). Fathering: the relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics, and father involvement. *Maternal and child health journal*, 15(8), 1342–1349. <https://doi.org/10.1007/s10995-010-0684-6>

Castro-Schilo, L., Ferrer, E., Taylor, Z. E., Robins, R. W., Conger, R. D., & Widaman, K. F. (2013). Parents' Optimism, Positive Parenting, and Child Peer Competence in Mexican-Origin Families. *Parenting, science and practice*, 13(2), 95–112. <https://doi.org/10.1080/15295192.2012.709151>

Cath, S. H., Gurwitt, A., & Gunsberg, L. (Eds.). (1989). *Fathers and their families*. Analytic Press, Inc.

Center For Community Child health. Child Behaviour: Overview of the literature. Monograph 3 In: O' Hanlon A, Patterson A, Parham J, series editors. Promotion, prevention and early intervention for mental health in general practice. Adelaide: Auseinet, 2007. DOI: [10.1136/archdischild-2013-304091](https://doi.org/10.1136/archdischild-2013-304091)

Chaffin, M., Funderburk, B., Bard, D., Valle, L. A., & Gurwitch, R. (2011). A combined motivation and parent–child interaction therapy package reduces child welfare recidivism in

a randomized dismantling field trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(1), 84–95. <https://doi.org/10.1037/a0021227>

Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A., & McBride-Chang, C. (2003). Harsh Parenting in Relation to Child Emotion Regulation and Aggression. *Journal of Family Psychology*, 17(4), 598–606. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.4.598>

Chao, R. K. (2001). Extending research on the consequences of parenting style for Chinese Americans and European Americans. *Child Development*, 72(6), 1832–1843. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00381>

Children and Family Research Partnership. (2017a). *Federal, State, and Local Efforts Supporting Father Involvement*. <https://childandfamilyresearch.utexas.edu/federal-state-and-local-efforts-supporting-father-involvement>

Clark, C. M., Dahlen, E. R., & Nicholson, B. C. (2015). The role of parenting in relational aggression and prosocial behavior among emerging adults. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(2), 185–202. <https://doi.org/10.1080/10926771.2015.1002653>

Cole, M. & Cole, S. R. (2002). (Επιμελητές Έκδοσης: Ζ. Παπαληγούρα & Π. Βορριά, μετάφραση: Μ. Σόλμαν). *Η ανάπτυξη των παιδιών Α΄, Β΄*. Αθήνα: Τυπώθητω

Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95 - S120. <http://www.jstor.org.proxy.eap.gr/stable/2780243>

Commission Communication (2006), The demographic future of Europe – From challenge to opportunity. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006DC0571>

Council on Responsible Fatherhood, Publ. Act. No. 93-0437, Senate Bill 167 (2003). <http://www.ilga.gov/legislation/publicacts/fulltext.asp?Name=093-0437>

Council, E. U. (2006). Council of the European Union. *Press release*, 7.

Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48, 243–267. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.243>

Coyl-Shepherd, D. D., & Newland, L. A. (2013). Mothers' and fathers' couple and family contextual influences, parent involvement, and school-age child attachment. *Early Child Development and Care*, 183(3-4), 553–569. <https://doi.org/10.1080/03004430.2012.711599>

- Croake, J. W., & Glover, K. E. (1977). A history and evaluation of parent education. *The Family Coordinator*, 26(2), 151–158. <https://doi.org/10.2307/583363>
- Cullen, L. T., & Grossman, L. (2007). Fatherhood 2.0. As dads have begun to act more like moms, old notions of masculinity have come into question. *Time*, 170(16), 63–66.
- Culp, R. E., Schadle, S., Robinson, L., & Culp, A. M. (2000). Relationships among parental involvement and young children's perceived self-competence and behavioral problems. *Journal of Child and Family Studies*, 9(1), 27–38. <https://doi.org/10.1023/A:1009455514587>
- Curran, I., & Abrams, I. S. (2000). Making men into dads: fatherhood, the state, and welfare reform. *Gender & society*, 14(5), 662–678. <https://doi.org/10.1177/089124300014005005>
- Daly M. (2011). What adult worker model? A critical look at recent social policy reform in Europe from a gender and family perspective. *Social politics*, 18(1), 1–23. <https://doi.org/10.1093/sp/jxr002>
- Daly, M. (2013). Parenting support policies in Europe. *Families, Relationships and Societies*, 2(2), 159–174. Retrieved Jan 20, 2024, from <https://doi.org/10.1332/204674313X666886>
- Daly, M. (2015). Parenting Support as Policy Field: An Analytic Framework. *Social Policy and Society*, 14(4), 597–608. doi:10.1017/S1474746415000226
- Daly, M., & Abela, A. (2007). *Parenting in contemporary Europe: A positive approach* (Vol. 2). Council of Europe.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Davidov, M., Grusec, J. E., & Wolfe, J. L. (2012). Mother's knowledge of their children's evaluations of discipline: The role of type of discipline and misdeed, and parenting practices. *Merrill-Palmer Quarterly*, 58(3), 314–340. <https://doi.org/10.1353/mpq.2012.0018>
- Decker, K.M., Thurston, I.B., Howell, K.H., Hasselle, A.J., & Kamody, R.C. (2020). Associations between Profiles of Maternal Strengths and Positive Parenting Practices among Mothers Experiencing Adversity. *Parenting*, 21, 1 - 23.

Department of Children and Youth Affairs (2014). Better outcomes, better futures. The national policy framework for children & young people 2014 – 2020. Retrieved from https://www.dcy.a.gov.ie/documents/cypp_framework/BetterOutcomesBetterFutureReport.pdf.

Dette-Hagenmeyer, D. A., Erzinger, A. B., and Reichle, B. 2014. The changing role of the father in the family. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(2), 129-135. DOI:[10.1080/17405629.2014.883313](https://doi.org/10.1080/17405629.2014.883313)

Deutsch, F. M., Servis, L. J., & Payne, J. D. (2001). Paternal participation in child care and its effects on children's self-esteem and attitudes toward gendered roles. *Journal of Family Issues*, 22(8), 1000–1024. <https://doi.org/10.1177/019251301022008003>

Di Maggio, R., & Zappulla, C. (2014). Mothering, fathering, and Italian adolescents' problem behaviors and life satisfaction: Dimensional and typological approach. *Journal of Child and Family Studies*, 23(3), 567–580. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9721-6>

Dick, G. L. (2004). The Fatherhood Scale. *Research on Social Work Practice*, 14(2), 80-92. <https://doi.org/10.1177/1049731503257863>

Doherty, W. J., Kouneski, E. F., & Erickson, M. F. (1998). Responsible fathering: An overview and conceptual framework. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 277–292. <https://doi.org/10.2307/353848>

Dorius, C. J., Bahr, S. J., Hoffmann, J. P., & Harmon, E. L. (2004). Parenting practices as moderators of the relationship between peers and adolescent marijuana use. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 163–178. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00012.x>

Dornbusch, S. M., Ritter, P. L., Leiderman, P. H., Roberts, D. F., & Fraleigh, M. J. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development*, 58(5), 1244–1257. <https://doi.org/10.2307/1130618>

Dretzke, J., Frew, E., Davenport, C., Barlow, J., Stewart-Brown, S., Sandercock, J., Bayliss, S., Raftery, J., Hyde, C., & Taylor, R. (2005). The effectiveness and cost-effectiveness of parent training/education programmes for the treatment of conduct disorder, including oppositional defiant disorder, in children. *Health technology assessment (Winchester, England)*, 9(50), iii–233. <https://doi.org/10.3310/hta9500>

Dubowitz, H., Black, M. M., Cox, C. E., Kerr, M. A., Litrownik, A. J., Radhakrishna, A., English, D. J., Schneider, M. W., & Runyan, D. K. (2001). Father involvement and children's functioning at age 6 years: a multisite study. *Child maltreatment*, 6(4), 300–309. <https://doi.org/10.1177/1077559501006004003>

Ducharme, J., Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2002). Attachment security with mother and father: Associations with adolescents' reports of interpersonal behavior with parents and peers. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19(2), 203–231. <https://doi.org/10.1177/0265407502192003>

Easterbrooks, M. A., Raskin, M., & McBrian, S. F. (2014). Father involvement and toddlers' behavior regulation: Evidence from a high social risk sample. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 12(1), 71–93. <https://doi.org/10.3149/fth.1201.71>

Eccles, J. S., Jacobs, J. E., & Harold, R. D. (1990). Gender role stereotypes, expectancy effects, and parents' socialization of gender differences. *Journal of Social Issues*, 46(2), 183–201. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1990.tb01929.x>

Eichler, M., & McCall, M. (1992). Clarifying the legal dimensions of fatherhood. *Can. J. Fam. L.*, 11, 197. DOI: [10.1111/j.1365-2206.2008.00578.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2008.00578.x)

Ellis, A., & Cramer, D. (1988). Irrational beliefs and strength versus inappropriateness of feelings: A debate. Στο W. Dryden & P. Tower (Eds.), *Developments in rational_ emotive therapy* (σελ. 56-64).

Etchegoyen, A. (2002). Psychoanalytic ideas about fathers. In J. Trowell & A. Etchegoyen (Eds.), *The importance of fathers: A psychoanalytic re-evaluation* (pp. 20–41). Brunner-Routledge.

Europe Paternity Leave: Country-by-Country Policies and Benefits: [Europe Paternity Leave: Policies and Benefits \(eurodev.com\)](http://eurodev.com)

Evans-Rhodes, D. (2010). Dads Matter Performance Measures: preliminary results for confidence and knowledge. The National Fatherhood Initiative. <http://store.fatherhood.org/c-92-program-researchevaluation.aspx>

Fagan, J., & Barnett, M. (2003). The Relationship Between Maternal Gatekeeping, Paternal Competence, Mothers' Attitudes About the Father Role, and Father Involvement. *Journal of Family Issues*, 24(8), 1020–1043. <https://doi.org/10.1177/0192513X03256397>

Fagan, J., & Iglesias, A. (1999). Father involvement program effects on fathers, father figures, and their head start children: A quasi-experimental study. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(2), 243–269. [https://doi.org/10.1016/S0885-2006\(99\)00008-3](https://doi.org/10.1016/S0885-2006(99)00008-3)

Faron, O. (2001). Father–child relations in France: Changes in paternal authority in the nineteenth and twentieth centuries. *The History of the Family*, 6, 365 - 375. [https://doi.org/10.1016/S1081-602X\(01\)00078-1](https://doi.org/10.1016/S1081-602X(01)00078-1)

Fatherhood Institute (2010b). Fathers and Parenting Interventions: what works? Downloadable resource which can be purchased at <http://www.fatherhoodinstitute.org/products-page/>

Fatherhood Institute (2010c). Fatherhood Institute response to DCSF parental engagement consultation. Available at: <http://www.fatherhoodinstitute.org/2010/fatherhood-institute-response-to-dcsf-parental-engagement-consultation/>

Feinberg, M. E., & Sakuma, K. L. (2020). Coparenting: A Conceptual and Practical Guide for the Clinician. *Parenting: Science and Practice*, 20(2-3), 177-204.

Fischer H.A., (2000). «Becoming a father: A Psychoanalytic Perspective on the forgotten Parent». *The Psychoanalytic Review*, 4, 445-468.

Fishbein, M. (Ed.). (1967). *Readings in attitude theory and measurement*. Wiley.

Flouri E. (2005). Father's Involvement and Psychological Adjustment in Indian and White British Secondary School Age Children. *Child and adolescent mental health*, 10(1), 32–39. <https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2005.00114.x>

Flouri, E., & Buchanan, A. (2003). The role of father involvement in children's later mental health. *Journal of Adolescence*, 26(1), 63–78. [https://doi.org/10.1016/S0140-1971\(02\)00116-1](https://doi.org/10.1016/S0140-1971(02)00116-1)

Flouri, E., & Buchanan, A. (2004). Early father's and mother's involvement and child's later educational outcomes. *British Journal of Educational Psychology*, 74(2), 141–153. <https://doi.org/10.1348/000709904773839806>

- Flouri, E., Buchanan, A., & Bream, V. (2002). Adolescents' perceptions of their fathers' involvement: Significance to school attitudes. *Psychology in the Schools*, 39(5), 575–582. <https://doi.org/10.1002/pits.10055>
- Formoso, D., Gonzales, N. A., Barrera, M., Jr., & Dumka, L. E. (2007). Interparental Relations, Maternal Employment, and Fathering in Mexican American Families. *Journal of Marriage and Family*, 69(1), 26–39. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00341.x>
- Fox, G. L., & Bruce, C. (2001). Conditional fatherhood: Identity theory and Parental Investment theory as alternative sources of explanation of fathering. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 394–403. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00394.x>
- Frankl, G. (1990). *The Unknown Self*. Open Gate Press. London.
- Furstenberg, F. F., Jr., & Harris, K. M. (1993). When fathers matter/why fathers matter: The impact of paternal involvement on the offspring of adolescent mothers. In A. Lawson & D. L. Rhode (Eds.), *The politics of pregnancy: Adolescent sexuality and public policy* (pp. 189–215). Yale University Press.
- Gallagher N. Effects of parent-child interaction therapy on young children with disruptive behavior disorders. Διαθέσιμο στο: https://www.semanticscholar.org/paper/Effects-of-Parent-Child-Interaction-Therapy-on-with-Gallagher/df5624de1f057ffb37c57d9816a17c5d467e19e2?utm_source=direct_link
- Gaunt, R. (2006). Biological essentialism, gender ideologies, and role attitudes: What determines parents' involvement in child care. *Sex Roles: A Journal of Research*, 55(7-8), 523–533. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9105-0>
- Gaunt, R., & Scott, J. (2014). Parents' involvement in childcare: Do parental and work identities matter? *Psychology of Women Quarterly*, 38(4), 475–489. <https://doi.org/10.1177/0361684314533484>
- Geens, N. and Vandebroek, M. (2012), *Social support and social investment*, Presentation at the 'Think parents! Conference' in The Hague, the Netherlands on 10–12 October 2012.
- Gibbs, J. U., Stevens, A., & Newbery, M. J. & Liabo, K. (2003). *Group-based parenting programmes can reduce behaviour problems of children aged, 3, 12*.

- Gibbs, J., Underdown, A., Stevens, M., Newbery, J., & Liabo, K. (2003). Group-based parenting programmes can reduce behaviour problems of children aged 3–12 years. *What Works for Children group Evidence Nugget April*.
- GILLIS, J. R. (2000). Marginalization of Fatherhood in Western Countries. *Childhood*, 7(2), 225-238. <https://doi.org/10.1177/0907568200007002007>
- Goldberg, J. S., & Carlson, M. J. (2014). Parents' Relationship Quality and Children's Behavior in Stable Married and Cohabiting Families. *Journal of marriage and the family*, 76(4), 762–777. <https://doi.org/10.1111/jomf.12120>
- Golombok, S.E., Rust, J., Zervoulis, K., Croudace, T.J., Golding, J., & Hines, M. (2008). Developmental trajectories of sex-typed behavior in boys and girls: a longitudinal general population study of children aged 2.5-8 years. *Child development*, 79 5, 1583-93. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01207.x>
- Gottman, J. (2000). *Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών: ένας πρακτικός οδηγός για τους γονείς* (Χ. Ξενάκη, Μτφρ.) Αθήνα: Πεδίο
- Gottman, J. (2011). *Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. Πως να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Πεδίο
- Grantham-McGregor, S., & Smith, J. A. (2016). Extending the Jamaican Early Childhood Development Intervention. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, 7, Article 4. DOI:[10.58464/2155-5834.1306](https://doi.org/10.58464/2155-5834.1306)
- Griswold, R. L. (1999). Introduction to the Special Issue on Fatherhood. *Journal of Family History*, 24(3), 251-254. <https://doi.org/10.1177/036319909902400301>
- Gunsberg, L. (1982). Selected critical review of psychological investigations of the early father-infant relationship. In S. Cath, A. R. Gurwitt and J. M. Ross (Eds.), *Father and Child: Developmental and Clinical Perspectives* (pp. 65- 82). Boston: Little, Brown.
- Hawkins, A. J., & Palkovitz, R. (1999). Beyond ticks and clicks: The need for more diverse and broader conceptualizations and measures of father involvement. *The Journal of Men's Studies*, 8(1), 11–32. <https://doi.org/10.3149/jms.0801.11>
- Hendricks AK, Balakrishnan R, (2005). Review of parenting programmes: A report by the Families Commission, Research Report No. 2/05, Families Commission, Wallington, 2005

Hernandez, D. J., & Myers, D. E. (1993). *America's children: Resources from family, government, and the economy*. Russell Sage Foundation.

Hoff E. (2003). The specificity of environmental influence: socioeconomic status affects early vocabulary development via maternal speech. *Child development*, 74(5), 1368–1378. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00612>

Holmes, E. K., & Huston, A. C. (2010). Understanding positive father-child interaction: Children's, father's, and mother's contributions. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 8(2), 203–225. <https://doi.org/10.3149/fth.1802.203>

Hooven, C., Gottman, J. M., & Katz, L. F. (1995). Parental meta-emotion structure predicts family and child outcomes. *Cognition and Emotion*, 9(2-3), 229–264. <https://doi.org/10.1080/02699939508409010>

Horn, W. F., & Sylvester, T. (2002). *Father Facts* (4th ed.). National Fatherhood Initiative. Διαθέσιμο στο: <http://www.fatherhood.org/fatherfacts.htm>

Hossain, Z., & Roopnarine, J. L. (1993). Work, family, and support in an industrialized society. *Child Development*, 64(6), 1750-1764.

Hyra, A. (2011). Outcome Evaluation of Puerto Rican Family Institute's Fatherhood Involvement Grant Activities. Hyra Consulting. Doi:[10.13140/RG.2.1.4389.3929](https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4389.3929) <http://store.fatherhood.org/c-92-program-researchevaluation.aspx>.

Illinois Council on Responsible Fatherhood. (2020). *About Us*. Responsible Fatherhood. <http://responsiblefatherhood.com/index.php/about-us-responsible-fatherhood/Illinois>

Jabeen, F., Anis-ul-Haque, M., & Riaz, M. N. (2013). Parenting styles as predictors of emotion regulation among adolescents. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 28(1), 85–105.

Jacobs, J. N., & Kelley, M. L. (2006). Predictors of Paternal Involvement in Childcare in Dual-Earner Families with Young Children. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 4(1), 23–47. <https://doi.org/10.3149/fth.0401.23>

Jalilian, Farzad & Mirzaei_Alavijeh, Mehdi & Ahmadpanah, Mohammad & Mostafaei, Shayan & Kargar, Mehdi & Pirouzeh, Razieh & Sadeghi-Bahmani, Dena & Brand, Serge. (2020). Extension of the Theory of Planned Behavior (TPB) to Predict Patterns of Marijuana

Use among Young Iranian Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17(6):1981. DOI:[10.3390/ijerph17061981](https://doi.org/10.3390/ijerph17061981)

Jeynes, W. H. (2016). A Meta-Analysis: The Relationship Between Parental Involvement and African American School Outcomes. *Journal of Black Studies*, 47(3), 195-216. <https://doi.org/10.1177/0021934715623522>

Jia, R., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2011). Relations between coparenting and father involvement in families with preschool-age children. *Developmental psychology*, 47(1), 106–118. <https://doi.org/10.1037/a0020802>

Johnson, E. S., Levine, A., & Doolittle, F. C. (1999). *Fathers' Fair Share: Helping Poor Men Manage Child Support and Fatherhood*. Russell Sage Foundation. <http://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610443203>

Kelley, M. L., & Fals-Stewart, W. (2002). Couples- versus individual-based therapy for alcohol and drug abuse: Effects on children's psychosocial functioning. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(2), 417–427. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.2.417>

Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: parenting in the context of child temperament. *Clinical child and family psychology review*, 14(3), 251–301. <https://doi.org/10.1007/s10567-011-0093-4>

King, V., & Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident Fathers' Contributions to Adolescent Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 537–557. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00274.x>

Kitterød, R.H., Halrynjo, S., & Østbakken, K.M. (2017). Pappaperm? Fedre som ikke tar fedrekvote – hvor mange, hvem og hvorfor? Rapport 2017:2 https://www.semanticscholar.org/paper/Pappaperm-Fedre-som-ikke-tar-fedrekvote-%E2%80%93-hvor-hvem-Kitter%C3%B8d-Halrynjo/87e16533d45eda060d4dc084ffb3d68206415221?utm_source=direct_link

Knox, V., & Redcross, C. (2000). Parenting and Providing: The Impact of Parents' Fair Share on Paternal Involvement. https://www.semanticscholar.org/paper/Parenting-and-Providing%3A-The-Impact-of-Parents%27-on-Knox-Redcross/8b8adc587388fc01c60d44b1410d5a320c0bcb7e?utm_source=direct_link

- Koçak, A. (2004). Evaluation report of the father support program. *Retrieved July, 26, 2007.*
- Kochanska, G., Aksan, N., & Joy, M. E. (2007). Children's fearfulness as a moderator of parenting in early socialization: Two longitudinal studies. *Developmental Psychology*, 43(1), 222–237. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.222>
- Kochanska, G., Aksan, N., Prisco, T. R., & Adams, E. E. (2008). Mother-child and father-child mutually responsive orientation in the first 2 years and children's outcomes at preschool age: Mechanisms of influence. *Child Development*, 79(1), 30–44. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01109.x>
- Koutrouba, K., Antonopoulou, E., Tsitsas, G., & Zenakou, E. (2009). An Investigation of Greek Teachers' Views on Parental Involvement in Education. *School Psychology International*, 30(3), 311-328. <https://doi.org/10.1177/0143034309106497>
- Laakso, J. H., & Adams, S. (2006). Noncustodial Fathers' Involvement with Their Children: A Right or a Privilege? *Families in Society*, 87(1), 85-93. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.3487>
- Lamb, M. E. (1997). The development of father–infant relationships. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 104–120). John Wiley & Sons Inc.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23–42. https://doi.org/10.1300/J002v29n02_03
- Lamb, M. E. (2010). How *do* fathers influence children's development? Let me count the ways. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 1–26). John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E. (Ed.). (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E., & Tamis-LeMonda, C. S. (2004). The Role of the Father: An Introduction. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 1–31). John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). Paternal behavior in humans. *American zoologist*, 883-894.

Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. In J. B. Lancaster, J. Altmann, A. S. Rossi, & L. R. Sherrod (Eds.), *Parenting across the life span: Biosocial dimensions* (pp. 111–142). Aldine Publishing Co.

Lansky, M. R. (1992). Symptom, system, and personality in fathers who fail. In M. R. Lansky (Ed.), *Fathers who Fail: Shame and Psychopathology in the Family System* (pp. 3-13). Hillsdale, N. J.: The Analytic Press.

Larsen, J. K., Vermulst, A. A., Eisinga, R., English, T., Gross, J. J., Hofman, E., & Engels, R. C. (2012). Social coping by masking? Parental support and peer victimization as mediators of the relationship between depressive symptoms and expressive suppression in adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(12), 1628-1642. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9782-7>

Lau, A. S. (2006). Making the Case for Selective and Directed Cultural Adaptations of Evidence-Based Treatments: Examples From Parent Training. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 13(4), 295– 310. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.2006.00042.x>

Lee, S. M., Daniels, M. H., & Kissinger, D. B. (2006). Parental Influences on Adolescent Adjustment: Parenting Styles Versus Parenting Practices. *The Family Journal*, 14(3), 253–259. <https://doi.org/10.1177/1066480706287654>

Levine M. (2000). The family group conference in the New Zealand children, young persons, and their families act of 1989 (CYP&F): review and evaluation. *Behavioral sciences & the law*, 18(4), 517–556. [https://doi.org/10.1002/1099-0798\(2000\)18:4<517::aid-bsl402>3.0.co;2-e](https://doi.org/10.1002/1099-0798(2000)18:4<517::aid-bsl402>3.0.co;2-e)

Levtov R, van der Gaag N, Greene M, Kaufman M, and Barker G (2015). *State of the World's Fathers: A MenCare Advocacy Publication*. Washington, DC: Promundo, Rutgers, Save the Children, Sonke Gender Justice, and the MenEngage Alliance <https://www.scribd.com/document/465971838/Levtov-et-al-2015-State-of-the-World-s-Fathers-pdf>

LEWIS, J. (2010). Gøsta Esping-Andersen (2009), *The Incomplete Revolution: Adapting to Women's New Roles*. Cambridge: Polity Press. £15.99, pp. 214, pbk. *Journal of Social Policy*, 39(3), 483-484. doi:10.1017/S0047279410000085

Lightfood, C., Cole, M., & Cole, S. R., (2014). *Η Ανάπτυξη των Παιδιών* (Ενιαίο), (Επιμ. Ζ. Μπαμπλέκου), Αθήνα: Gutenberg.

Livingston, G., & Parker, K. (2011). A tale of two fathers. *Pew Research Center's Social & Demographic Trends Project*.

Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 109(2), 267–296. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.109.2.267>

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction In PH M & Hetherington EM (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Volume 4: Solicitation, personality, and social development* (pp. 1– 101).

McLanahan Sara, Tach Laura, and Schneider Daniel. 2013. “The Causal Effects of Father Absence.” *Annual Review of Sociology* 39:399–427. 10.1146/annurev-soc-071312-145704.

Maclean, M., & Eckelaar, J.M. (1997). *The Parental Obligation: A Study of Parenthood Across Households*.

Maggi, S., Irwin, L. J., Siddiqi, A., & Hertzman, C. (2010). The social determinants of early child development: an overview. *Journal of paediatrics and child health*, 46(11), 627–635. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1754.2010.01817.x>

Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 121–160). The University of Chicago Press.

Main, M., & Weston, D. R. (1981). The quality of the toddler's relationship to mother and to father: Related to conflict behavior and the readiness to establish new relationships. *Child Development*, 52(3), 932–940. <https://doi.org/10.2307/1129097>

Marks, M., & Lovestone, S. (1995). The role of the father in parental postnatal mental health. *The British journal of medical psychology*, 68 (Pt 2), 157–168. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1995.tb01822.x>

Marsiglio, W., Amato, P., Day, R. D., & Lamb, M. E. (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1173–1191. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01173.x>

- Martinson, K., & Nightingale, D.S. (2008). *Ten Key Findings from Responsible Fatherhood Initiatives*. https://www.semanticscholar.org/paper/Ten-Key-Findings-from-Responsible-Fatherhood-Martinson-Nightingale/889bdec919a884011d03c41324d32c514afc72b7?utm_source=direct_link
- Mashburn, A. J., Pianta, R. C., Hamre, B. K., Downer, J. T., Barbarin, O. A., Bryant, D., Burchinal, M., Early, D. M., & Howes, C. (2008). Measures of classroom quality in prekindergarten and children's development of academic, language, and social skills. *Child Development*, 79(3), 732–749. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01154.x>
- Masselot, A., & di Torella, E. C. (2010). *Reconciling work and family life in EU law and policy*. Springer. [Reconciling Work and Family Life in EU Law and Policy | SpringerLink](#)
- McAllister, F., Burgess, A., Kato, J. & Barker, G., (2012). *Fatherhood: Parenting Programmes and Policy - a Critical Review of Best Practice*. London/Washington D.C.: Fatherhood Institute/ Promundo/MenCare
- McBride, B. A., Brown, G. L., Bost, K. K., Shin, N., Vaughn, B., & Korth, B. (2005). Paternal Identity, Maternal Gatekeeping, and Father Involvement. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 54(3), 360–372. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2005.00323.x>
- McBride, B. A., Schoppe-Sullivan, S. J., & Ho, M.-H. (2005). The mediating role of fathers' school involvement on student achievement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(2), 201–216. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.12.007>
- McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Eds.). (2011). *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12328-000>
- McHale, S. M., Crouter, A. C., & Tucker, C. J. (2001). Free-time activities in middle childhood: Links with adjustment in early adolescence. *Child Development*, 72(6), 1764–1778. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00377>
- McKay, T., Bir, A., Lindquist, C., Corwin, E., Stahl, M. H., & McDonald, H. S. (2009). Bringing partners into the picture: Family-strengthening programming for incarcerated fathers. *ASPE Research Brief*. Available at www.aspe.hhs.gov.

- McKee, L.G., Roland, E., Coffelt, N., Olson, A.L., Forehand, R., Massari, C., Jones, D.J., Gaffney, C.A., & Zens, M.S. (2007). Harsh Discipline and Child Problem Behaviors: The Roles of Positive Parenting and Gender. *Journal of Family Violence*, 22, 187-196. DOI:[10.1007/s10896-007-9070-6](https://doi.org/10.1007/s10896-007-9070-6)
- McLanahan, S., Tach, L., & Schneider, D. (2013). The Causal Effects of Father Absence. *Annual review of sociology*, 39, 399–427. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071312-145704>
- McMahon, R. J., & Forehand, R. L. (2003). *Helping the noncompliant child: Family-based treatment for oppositional behavior* (2nd ed.). Guilford Press.
- McWayne, C., Downer, J. T., Campos, R., & Harris, R. D. (2013). Father involvement during early childhood and its association with children's early learning: A meta-analysis. *Early Education and Development*, 24(6), 898–922. <https://doi.org/10.1080/10409289.2013.746932>
- Miller, C., & Knox, V. (2001). The Challenge of Helping Low-Income Fathers Support Their Children: Final Lessons from Parents' Fair Share. https://www.semanticscholar.org/paper/The-Challenge-of-Helping-Low-Income-Fathers-Support-Miller-Knox/f715e3c239629d8302328648acb3027a427f1234?utm_source=direct_link
- Miller, L., & Reeves, B. (2017). Media (D)evolutions: How family media use both reflects and complicates the work–family and gendered family roles. In A. V. Kuppens, T. R. Pollet, & C. G. M. Galinsky (Eds.), *The Oxford Handbook of Multidisciplinary and Applied Parenting and Child Development Research*.
- Mincy, R.B., & Pouncy, H. (2012). The Responsible Fatherhood Field: Evolution and Goals. DOI:[10.4324/9781410603500-32](https://doi.org/10.4324/9781410603500-32)
- Möller, K., & Stattin, H. (2001). Are close relationships in adolescence linked with partner relationship in midlife? A longitudinal, prospective study. *International Journal of Behavioral Development*, 25(1), 69–77. <https://doi.org/10.1080/01650250042000087>
- Montaño, D. E., & Kasprzyk, D. (2008). Theory of reasoned action, theory of planned behavior, and the integrated behavioral model. In K. Glanz, B. K. Rimer, & K. Viswanath (Eds.), *Health behavior and health education: Theory, research, and practice* (pp. 67–96). Jossey-Bass.

- Monteiro, L., Fernandes, M., Torres, N., & Santos, C. (2017). Father's involvement and parenting styles in Portuguese families: The role of education and working hours. *Análise Psicológica*, 35(4), 513–528. <https://doi.org/10.14417/ap.1451>
- Moore, M. R., & Chase-Lansdale, P. L. (2001). Sexual intercourse and pregnancy among African American girls in high-poverty neighborhoods: The role of family and perceived community environment. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1146–1157. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01146.x>
- Moran, P., Ghate, D., Van Der Merwe, A., & Policy Research Bureau. (2004). *What works in parenting support?: A review of the international evidence*. London: DfES Publications. https://www.researchgate.net/publication/242603685_What_Works_in_Parenting_Support_A_Review_of_the_International_Evidence
- Morris, A. S., Cui, L., & Steinberg, L. (2013). Parenting research and themes: What we have learned and where to go next. In Larzelere, R. E., Morris, A. S. E., & Harrist, A. W. (Eds.), *Authoritative parenting: Synthesizing Nurture and Discipline for Optimal Child Development* (pp. 35-52). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13948-003>
- Nelson, D.R., Adger, W.N., & Brown, K. (2007). Adaptation to Environmental Change: Contributions of a Resilience Framework. *Annual Review of Environment and Resources*, 32, 395-419. DOI: [10.1146/ANNUREV.ENERGY.32.051807.090348](https://doi.org/10.1146/ANNUREV.ENERGY.32.051807.090348)
- Nelson, J. A. (2010). Parenting in the Age of McDonaldization: The Influence of Affluence on Parent–Child Relationships. *Gender and Society*, 24(3), 361-384.
- Nord C & West J. (2001). *Fathers' and mothers' involvement in their children's schools by family type and resident status*.
- Nutting, P. B. (2010). Absent Husbands, Single Wives: Success, Domesticity, and Seminuclear Families in the Nineteenth-Century Great Lakes World. *Journal of Family History*, 35(4), 329-345. <https://doi.org/10.1177/0363199010378141>
- Nyström, K., & Öhring, K. (2004). Parenthood experiences during the child's first year. *Journal of Advanced Nursing*, 46(3), 319–30. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.02991.x>

- Obimakinde, A. M., Omigbodun, O., Adejumo, O., & Adedokun, B. (2019). Parenting styles and socio-demographic dynamics associated with mental health of in-school adolescents in Ibadan, south-west Nigeria. *Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 31(2), 109-124. <https://doi.org/10.2989/17280583.2019.1662426>
- Olivari, M. G., Wahn, E. H., Maridaki-Kassotaki, K., Antonopoulou, K., & Confalonieri, E. (2015). Adolescent perceptions of parenting styles in Sweden, Italy and Greece: An exploratory study. *Europe's Journal of Psychology*, 11(2), 244. <https://doi.org/10.5964/ejop.v11i2.887>
- Oliver, P. H., Guerin, D. W., & Coffman, J. K. (2009). Big five parental personality traits, parenting behaviors, and adolescent behavior problems: A mediation model. *Personality and Individual Differences*, 47(6), 631–636. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.05.026>
- Olson, D. H., & DeFrain, J. (2000). *Marriage and the family: Diversity and strengths* (3rd ed.). Mayfield Publishing Co.
- Otterpohl, N., & Wild, E. (2015). Cross-lagged relations among parenting, children's emotion regulation, and psychosocial adjustment in early adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44(1), 93-108. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.862802>
- Painter, G., & Levine, D. I. (2000). Family structure and youths' outcomes: Which correlations are causal? *Journal of Human Resources*, 35(3), 524-549. <https://doi.org/10.2307/146391>
- Palkovitz, R. (2007). Challenges to modeling dynamics in developing a developmental understanding of father-child relationships. *Applied Developmental Science*, 11(4), 190–195. <https://doi.org/10.1080/10888690701762050>
- Palmer, F. (1971). *Concept training curriculum for children ages two to five* (Vols. I–V). Stony Brook, NY: State University of New York.
- Papalia, D.E., Wendkos, S. & Duskin, R.D. (2006). *Human Development Study Guide* (8th ed.). McGraw-Hill College
- Paquette, D. (2004). Theorizing the Father-Child Relationship: Mechanisms and Developmental Outcomes. *Human Development*, 47(4), 193–219. <https://doi.org/10.1159/000078723>

- Paquette, D., Bolté, C., Turcotte, G., Dubeau, D., & Bouchard, C. (2000). A new typology of fathering: Defining and associated variables. *Infant and Child Development*, 9(4), 213–230. [https://doi.org/10.1002/1522-7219\(200012\)9:4<213::AID-ICD233>3.0.CO;2-0](https://doi.org/10.1002/1522-7219(200012)9:4<213::AID-ICD233>3.0.CO;2-0)
- Parke R (1987). «Ο πατέρας. Η συμβολή του στη διαμόρφωση του παιδιού» Εκδόσεις Κουτσούμπος, Αθήνα
- Parke, R. D. (1996). *Fatherhood* (Vol. 33). Harvard University Press.
- Parke, R. D. (2000). Father involvement: A developmental psychological perspective. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 43–58. https://doi.org/10.1300/J002v29n02_04
- Parke, R. D., & Buriel, R. (2006). Socialization in the Family: Ethnic and Ecological Perspectives. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (pp. 429–504). John Wiley & Sons, Inc..
- Parke, R. D., & Tinsley, B. J. (1987). Family interaction in infancy. In J. D. Osofsky (Ed.), *Handbook of infant development* (pp. 579–641). John Wiley & Sons.
- Parlament Österreich. (2019). Fathers' Parental Leave Act, Agricultural Labor Act 1984, amendment (576/A). Retrieved from <https://www.parlament.gv.at/gegenstand/XXVI/A/576>
- Pasley, K., Futris, T. G., & Skinner, M. L. (2002). Effects of commitment and psychological centrality on fathering. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 130–138. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00130.x>
- Patterson, K. B., Webb, K.W., & Krudwig, K.M. (2009). Family as faculty parents: Influence on teachers' beliefs about family partnerships. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 54(1), 41-50. DOI: [10.3200/PSFL.54.1.41-50](https://doi.org/10.3200/PSFL.54.1.41-50)
- Pedersen, F. A., Anderson, B. J., & Cain, R. L. (1980). Parent-infant and husband-wife interactions observed at age five months. *The father-infant relationship: Observational studies in the family setting*, 71-86.
- Perry, A.R., & Langley, C.N. (2013). Even with the best of intentions: paternal involvement and the theory of planned behavior. *Family process*, 52(2), 179-92. DOI: [10.1111/famp.12013](https://doi.org/10.1111/famp.12013)

Peterson, K. A. (2014). *An Analysis of Father Involvement Practices in Early Childhood: Implications for Early Intervention Service Delivery*.

Pittman, F. (1998). *Ο άνδρας σε κρίση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Planalp, E. M., & Braungart-Rieker, J. M. (2013). Temperamental precursors of infant attachment with mothers and fathers. *Infant Behavior & Development*, 36, 796 – 808. <http://dx.doi.org/10.1016/j.infbeh.2013.09.004>

Pleck, E. H., & Pleck, J. H. (1997). Fatherhood ideals in the United States: Historical dimensions. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 33–48). John Wiley & Sons Inc.

Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science*, 11(4), 196–202. <https://doi.org/10.1080/10888690701762068>

Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 58–93). John Wiley & Sons, Inc..

Pleck, J. H., & Masciadrelli, B. P. (2004). Paternal Involvement by U.S. Residential Fathers: Levels, Sources, and Consequences. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 222–271). John Wiley & Sons, Inc..

PONG, S.-L., & JU, D.-B. (2000). The Effects of Change in Family Structure and Income on Dropping Out of Middle and High School. *Journal of Family Issues*, 21(2), 147-169. <https://doi.org/10.1177/019251300021002001>

Population Council (2009). *And how will you remember me, my child? Redefining fatherhood in Turkey*, Q/C/Q. New York: Population Council.

Pruett, K. D. (1997). How men and children affect each other's development. *Zero to Three*, 18(1), 3-11.

Querido, J. G., Warner, T. D., & Eyberg, S. M. (2002). Parenting styles and child behavior in African American families of preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(2), 272–277. <https://doi.org/10.1207/153744202753604548>

RECOMMENDATION, R. (2006). of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM>

Ross, C. E., & Broh, B. A. (2000). The role of self-esteem and the sense of personal control in the academic achievement process. *Sociology of Education*, 73(4), 270–284. <https://doi.org/10.2307/2673234>

Ross, J. M. (1979). The roots of fatherhood: Excursions into a lost literature. In S. H. Cath, A. R. Gurwitt and J. M. Ross (Eds.), *Father and Child: Developmental and Clinical Perspectives* (pp. 3-20). Boston: Little, Brown

Roy, K. M., & Dyson, O. (2010). Making daddies into fathers: Community-based fatherhood programs and the construction of masculinities for low-income African American men. *American Journal of Community Psychology*, 45(1-2), 139–154. <https://doi.org/10.1007/s10464-009-9282-4>

Roy, K.M. (2004). You Can't Eat Love: Constructing Provider Role Expectations for Low-Income and Working-Class Fathers. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice About Men As Fathers*, 2, 253-276. DOI:[10.3149/FTH.0203.253](https://doi.org/10.3149/FTH.0203.253)

Sakka, D., & Deliyanni-Kouimtzi, V. (2006). Adolescent boys' and girls' views of fatherhood in the context of the changing women's position. *Gender and Education*, 18(1), 51-74.

Samuels, A. (1985). The Father: Contemporary Jungian Perspectives.

Sanders M. R. (2008). Triple P-Positive Parenting Program as a public health approach to strengthening parenting. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 22(4), 506–517. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.506>

Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97(2), 153–158. <https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2007.00572.x>

Scott, J., & Plagnol, A. C. (2012). Work-family conflict and well-being in northern Europe. In J. Scott, S. Dex, & A. C. Plagnol (Eds.), *Gendered lives: Gender inequalities in production and reproduction*. Glos, England: Edward Elgar. DOI:[10.4337/9781849806275.00016](https://doi.org/10.4337/9781849806275.00016)

- Scott, K.L. (with Mederos, F.) (2012). Parenting Interventions for Men who Batter. Harrisburg, PA: VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence. Available at: http://www.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_ParentingInterventions.pdf
- Sedlak, A. J., & Broadhurst, D. D. (1996). The third national incidence study of child abuse and neglect: Final report. *US Department of Health and Human Services. National Center on Child Abuse and Neglect*. Washington DC, September
- Sevigny, P. R., & Loutzenhiser, L. (2010). Predictors of parenting self-efficacy in mothers and fathers of toddlers. *Child: Care, Health and Development*, 36(2), 179–189. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2009.00980.x>
- Shahsavari, M. (2012). A general overview on parenting styles and its effective factors. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6(8), 139-142. https://www.semanticscholar.org/paper/A-General-Overview-on-Parenting-Styles-and-its-Shahsavari/66e955fcf9194c437c3dab957b8a986bd30067f8?utm_source=direct_link
- Shepard J, Carlson JS. An empirical evaluation of school-based prevention programs that involve parents. *Psychology in Schools* 2003;40(6):641-656 <https://doi.org/10.1002/pits.10126>
- Sheridan, S. M., Kratochwill, T. R., & Bergan, J. R. (1996). *Conjoint behavioral consultation: A procedural manual*. Plenum Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4757-2512-4>
- Shribman, S. & Billingham, K. (2009). *Healthy child programme – Pregnancy and the first five years*. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/167998/Health_Child_Programme.pdf.
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational psychology review*, 17, 125-146. <https://doi.org/10.1007/s10648-005-3950-1>
- Swick, K. J. (2013). Caring Fathers. In *Father Involvement in Young Children's Lives* (pp. 31-43). Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-5155-2>

Talbot, J. A., & McHale, J. P. (2004). Individual Parental Adjustment Moderates the Relationship Between Marital and Coparenting Quality. *Journal of Adult Development*, 11(3), 191–205. <https://doi.org/10.1023/B:JADE.0000035627.26870.f8>

Tempel, A.B., Wagner, S.M., & McNeil, C.B. (2013). Behavioral Parent Training Skills and Child Behavior: The Utility of Behavioral Descriptions and Reflections. *Child & Family Behavior Therapy*, 35, 25 - 40. DOI:[10.1080/07317107.2013.761009](https://doi.org/10.1080/07317107.2013.761009)

Texas Department of Family Protective Services. (n.d.). *Prevention and Early Intervention (PEI) Programs*. https://www.dfps.state.tx.us/Prevention_and_Early_Intervention/About_Prevention_and_Early_Intervention/programs.asp

The Fatherhood Initiative. (2005). Improving opportunities for low-income fathers. Washington, DC: US Department of Health & Human Services

The Incredible Years: An Overview. [Διαδίκτυο] 1984. Διάθεσιμο στο <http://www.incredibleyears.com/>

Thiede, B.C., Kim, H., & Slack, T. (2017). Marriage, Work, and Racial Inequalities in Poverty: Evidence from the U.S. *Journal of marriage and the family*, 79 5, 1241-1257. DOI:[10.1111/jomf.12427](https://doi.org/10.1111/jomf.12427)

Timpano, K. R., Keough, M. E., Mahaffey, B., Schmidt, N. B., & Abramowitz, J. (2010). Parenting and obsessive-compulsive symptoms: Implications of authoritarian parenting. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 24(3), 151–164. <https://doi.org/10.1891/0889-8391.24.3.151>

Torres, S. (2016). *Fathering On the Inside: The Effects of Parent Education Within the Montana Men's State Prison as Compared to the InsideOut Dad® and 24/7 Dad® Programs* (Doctoral dissertation). <https://scholars.carroll.edu/handle/20.500.12647/6977>

Trafimow, D. (2009). The theory of reasoned action: A case study of falsification in psychology. *Theory & Psychology*, 19(4), 501–518. <https://doi.org/10.1177/0959354309336319>

Tremblay, S., & Pierce, T. (2011). Perceptions of fatherhood: Longitudinal reciprocal associations within the couple. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue*

canadienne des sciences du comportement, 43(2), 99–110. <https://doi.org/10.1037/a0022635>

UNFPA (2011). L'École des Maris au Niger, des chiffres et des homes UNFPA: Niamey, Niger Novembre 2011

Unicef. (2011). UNICEF annual report 2010. Unicef.

Uzgiris, I. C., & Hunt, J. M. (1978). *Assessment in infancy: Ordinal scales of psychological development*. Chicago, IL: University of Illinois Press.

Van Heel, M., Bijttebier, P., Colpin, H., Goossens, L., Van Den Noortgate, W., Verschueren, K., & Van Leeuwen, K. (2020). Perspective taking, empathic concern, agreeableness, and parental support: Transactional associations across adolescence. *Journal of Adolescence*, 85, 21–31. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.09.012>

Varanka, J., & Forslund, M. (2006). Possibilities and Challenges?: Men's Reconciliation of Work and Family Life-Conference Report.

Vaughn, B. E., & Bost, K. K. (1999). Attachment and temperament: Redundant, independent, or interacting influences on interpersonal adaptation and personality development? In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 198–225). The Guilford Press.

Velea, R. & Tamburlini, G. (2014). *Early child development in the European Union: Needs, trends and policy development. An overview based on five country assessments*. Denmark: World Health Organization, Regional Office for Europe. <https://iris.who.int/handle/10665/139693>

Veneziano, R. A. (2000). Perceived paternal and maternal acceptance and rural African American and European American youths' psychological adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 62(1), 123–132. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00123.x>

Veríssimo, M., Santos, A. J., Vaughn, B. E., Torres, N., Monteiro, L., & Santos, O. (2011). Quality of attachment to father and mother and number of reciprocal friends. *Early Child Development and Care*, 181(1), 27–38. <https://doi.org/10.1080/03004430903211208>

Waekel, L.M., Mummery, W.K., Stephens, T., & Craig, C.L. (1994). Prediction of Physical Activity Intention from Social Psychological Variables: Results from the Campbell's Survey

of Weil-Being. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 16, 56-69.
DOI:[10.1123/JSEP.16.1.56](https://doi.org/10.1123/JSEP.16.1.56)

Warren, R., & Aloia, L.S. (2019). Parenting Style, Parental Stress, and Mediation of Children's Media Use. *Western Journal of Communication*, 83, 483 - 500.
DOI:[10.1080/10570314.2019.1582087](https://doi.org/10.1080/10570314.2019.1582087)

Wright, P. W., Wright, P. D., & Heath, S. W. (2004). *Wrightslaw: No child left behind*. Harbor House Law Press, Incorporated.

Xiao, N., Che, Y., Zhang, X., Song, Z., & Zhang, Y., S. (2020). Father-child literacy teaching activities as a unique predictor of Chinese preschool children's word reading skills. *Infant and Child Development*. 29(4), 1-16. <https://doi.org/10.1002/icd.2183>

Yaffe, Y. (2018). Convergent validity and reliability of the Hebrew version of the Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ) in Hebrew-speaking Israeli-Arab families. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships* 12(2), 133-144.
DOI:[10.5964/IJPR.V12I2.303](https://doi.org/10.5964/IJPR.V12I2.303)

Yaffe, Y. (2023). Systematic review of the differences between mothers and fathers in parenting styles and practices. *Current psychology*, 42(19), 16011-16024.

Yin, X., Li, Z., & Su, L. (2012). Fathers' parenting and children's adjustment: The mediating role of father-child conflict. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 40(8), 1401- 1409. <https://doi.org/10.2224/sbp.2012.40.8.1401>

Yogman, M. W. (1982). Development of the father-infant relationship. In: H. E. Fitzgerald, B. M. Lester and M. W. Yogman (Eds.), *Theory and Research in Behavioral Pediatrics. Vol. 1* (pp. 221-279). New York: Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0442-3_5

Yogman, M. W., Kindlon, D., & Earls, F. (1995). Father involvement and cognitive/behavioral outcomes of preterm infants. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34(1), 58-66. <https://doi.org/10.1097/00004583-199501000-00015>

Zeman, J., Shipman, K., & Suveg, C. (2002). Anger and sadness regulation: Predictions to internalizing and externalizing symptoms in children. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 31, 393-398. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3103_11

Zepeda, M., Varela, F., & Morales, A. (2004). Promoting Positive Parenting Practices through Parenting Education. *UCLA Center for Healthier Children, Families and Communities*.

Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 82–91. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1016>

Zvara, B. J., Schoppe-Sullivan, S. J., & Dush, C. M. (2013). Fathers' involvement in child health care: associations with prenatal involvement, parents' beliefs, and maternal gatekeeping. *Family relations*, 62(4), 649–661. <https://doi.org/10.1111/fare.12023>

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγγελή, Κ. (2016). Προγράμματα ενίσχυσης γονεϊκού ρόλου. *Γνωσιακή-Συμπεριφοριστική Έρευνα & Θεραπεία, Τομ, 1*, 41-53.

Αντωνοπούλου, Α. & Τσίτσας, Γ. (2011). Η διερεύνηση της γονεϊκής τυπολογίας της Ελληνίδας μητέρας: Στάθμιση του ερωτηματολογίου: «Parenting Styles & Dimensions Questionnaire (PSDQ)». *Επιστήμες Αγωγής*, 2, 51-60.

Δραγώνα Θ., και Ναζίρη Δ., (1995). «Οδεύοντας προς την πατρότητα. Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας» Ίδρυμα Ερευνών για το παιδί « Σπύρος Δοξιάδης». Εξάντας.

Δραγώνα, Θ. (2007). *Οικογένεια και σχολείο. Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης*. Αθήνα

Κατάκη, Χ. (1998). *Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας*. Σειρά: Ανθρώπινα Συστήματα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).(2007) «Εγχειρίδιο για το ρόλο των ανδρών/πατέρων στην εξισορρόπηση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής». Ανακτήθηκε 22 Απριλίου, 2023, από [Εγχειρίδιο για το Ρόλο των Ανδρών/Πατέρων στην Εξισορρόπηση της Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής | Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας \(kethi.gr\)](https://www.kethi.gr/Εγχειρίδιο%20για%20το%20Ρόλο%20των%20Ανδρών/Πατέρων%20στην%20Εξισορρόπηση%20της%20Επαγγελματικής%20και%20Οικογενειακής%20Ζωής)

Κορωναίου, Α., Πρεπούδης, Χ., & Σιώτου, Ι. (2007). Ο ρόλος των πατέρων στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής-προσωπικής ζωής. *ΚΕΘΙ, Αθήνα*.

- Κρασσανάκης, Γ.Ε. (1991). Ο πατρικός ρόλος. Εμπειρική ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση. Ηράκλειο: Αυτοέκδοση
- Κωνσταντινίδης Α, Γκόγκα Γ, Μαυρέας Β. Σχολές γονέων γνωστικής, συμπεριφορικής προσέγγισης. *Παιδί και έφηβος: Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία* 2008; 10(1):78-96.
- Κωνσταντινίδης, Α., & Γκόγκα, Π. (2015). Σχολές γονέων: Εξέλιξη, δομή και περιεχόμενο. *Ψυχιατρική* 26 (2), 141-150. Λεξικολογίας
- Μ. Παπαδοπούλου, *Ο πατέρας στην σύγχρονη εποχή: η συμμετοχή στη φροντίδα, στην απασχόληση του παιδιού και στο νοικοκυριό*, ΕΚΠΑ, 2017, Αθήνα
- Μαδιανός ΜΓ. Κοινωνική ψυχιατρική και κοινωνική ψυχική υγεία. Καστανιώτης, Αθήνα, 2000
- Μαραγκουδάκη, Ε. (1993). Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων: παιδικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο. Αθήνα. Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Α. (2009). Τυπολογία του Έλληνα πατέρα με βάση τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών του: Προσαρμογή και στάθμιση του ερωτηματολογίου «Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)». *Επιστήμες της Αγωγής*, 4, 23 – 34.
- Μηλιώνη, Μ., Κόκκινος, Χ. Μ., & Αντωνοπούλου, Α. (2022). Οι έμμεσες επιδράσεις των αντιλήψεων των εφήβων σχετικά με την τυπολογία του πατέρα στην προσαρμογή τους μέσω της ρύθμισης των συναισθημάτων . *Ψυχολογία: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 27(2), 21–39. https://doi.org/10.12681/psy_hps.31760
- Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, 2004, Αθήνα, Κέντρο
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2007). *Σχολείο, οικογένεια και κοινότητα*. Αθήνα: Αυτοέκδοση
- Ν.2621 23.6.98 (Φ.Ε.Κ. 136/Α?) Άρθρο 2. § 1. Η συμμετοχή εκπροσώπων των γονέων των μαθητών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα συλλογικά όργανα του παρόντος νόμου προϋποθέτει τη συγκρότηση και λειτουργία συλλόγων γονέων
- Παππά, Β. (2005). *Επάγγελμα γονέας. Ψυχολογικοί τύποι γονέων και συμπεριφορά παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Πεντέρη, Ε., & Πετρογιάννης, Κ. (2017). Η γονική εμπλοκή υπό το πρίσμα της θεώρησης του «εκπαιδευτικού θύλακα» του παιδιού. *Διάλογοι*, 3.

Πετρογιάννης, Κ. (2003). *Η μελέτη της ανθρώπινης ανάπτυξης: Η οικοσυστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Πετρογιάννης, Κ., (2003). Ανακτήθηκε 8, Μαΐου, 2023, από [\(PDF\) Η μελέτη της ανθρώπινης ανάπτυξης υπό το πρίσμα της οικοσυστημικής προσέγγισης του Urie Bronfenbrenner \(in Greek\) \(researchgate.net\)](#)

Πιστοφίδου, Φ (2009). *Η Εκπαίδευση Γονέων στην Ελλάδα. Η περίπτωση των Σχολών Γονέων*. (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο/ Φιλοσοφική Σχολή, Θεσσαλονίκη

Στεργίου Α., Η αργή ανάπτυξη της πατρότητας μέσα από την εναρμόνιση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, ΕΕργΔ 2013, 369

Χουντουμάδη, Α. (1998). «Παιδιά και Γονείς στο ξεκίνημα μιας Σχέσης». Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Χουρδάκη Μ. (1976). *Σχολές Γονέων. Σειρά γνώσεων: Επιστήμη & Ζωή*, τόμος ΙΖ'. Θεσσαλονίκη, Χατζηακώβου Α.Ε., 107-109.

Ιστοσελίδες

«Μπαμπά, είσαι πολύτιμος, μην το ξεχνάς»: Ανακτήθηκε 17 Ιανουαρίου, 2024, από <https://www.thes.gr/parousiaseis/scholi-goneon-gia-babades-stin-kalamaria/>

A multi-pronged national campaign on the father's role: Ανακτήθηκε στις 13 Ιανουαρίου, 2024, από [Μια πολύπλευρη εθνική εκστρατεία για τον ρόλο του πατέρα | Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων \(europa.eu\)](#)

Campanha | Dá licença, eu sou pai!: ["Dá licença, eu sou pai!" - VT 30 seg. \(youtube.com\)](#)

Campanha | Dá licença, eu sou pai!: Ανακτήθηκε στις 12 Ιανουαρίου, 2024, από [Εκστρατεία | Με συγχωρείτε, είμαι πατέρας! \(institutopapai.blogspot.com\)](#)

Caring Dads: Ανακτήθηκε στις 13 Ιανουαρίου, 2024, από [Caring Dads™](#)

<https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu>

My Dad Can...Sonke Gender Justice: Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου, 2023, από [Ο μπαμπάς μου μπορεί... - Sonke Δικαιοσύνη των φύλων \(genderjustice.org.za\)](#)

National Fatherhood Initiative: Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2024, από www.fatherhood.org.

New "Go for it dads!" campaign in Belgium: Ανακτήθηκε στις 17 Ιανουαρίου, 2024, από [New "Go for it dads!" campaign in Belgium - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](http://New%20%22Go%20for%20it%20dads!%22%20campaign%20in%20Belgium%20-%20Employment,%20Social%20Affairs%20&%20Inclusion%20-%20European%20Commission%20(europa.eu))

Papa schools: Ανακτήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου, 2023, από [United Nations Population Fund \(UNFPA\) United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women \(UN Women\) : papa schools manual web single pages 0.pdf\(unfpa.org\)](http://United%20Nations%20Population%20Fund%20(UNFPA)%20United%20Nations%20Entity%20for%20Gender%20Equality%20and%20the%20Empowerment%20of%20Women%20(UN%20Women)%20:%20papa%20schools%20manual%20web%20single%20pages%200.pdf(unfpa.org))

Prevention and Early Intervention Fiscal Year 2023 Business Plan: Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2024, από [Prevention and Early Intervention Business Plan, Fiscal Year 2023 \(texas.gov\)](http://Prevention%20and%20Early%20Intervention%20Business%20Plan,%20Fiscal%20Year%202023(texas.gov))

PROGRAM P. Promoting men as caring, equitable and non-violent fathers: Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου, 2023, από [Program P | Equimundo](http://Program%20P%20|%20Equimundo)

Safe Ground: Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2024 από <http://www.safeground.org.uk/evaluations-and-impact/family-man-and-fathers-inside-evaluations/>

Supporting Father Involvement/Parents as Partners: The Program: Ανακτήθηκε στις 15 Ιανουαρίου, 2024, από [Program | Supporting Father Involvement \(supportingfatherinvolvementsfi.com\)](http://Program%20|%20Supporting%20Father%20Involvement(supportingfatherinvolvementsfi.com))

The Nurturing Father's Program: Ανακτήθηκε στις 7 Ιανουαρίου, 2024, από [NFProgram - NurturingFathers.com](http://NFProgram%20-%20NurturingFathers.com)

UNICEF (2010d): Ανακτήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου, 2023, από UNICEF annual report 2010 | UNICEF

Άδεια πατρότητας Βέλγιο: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [PEO Belgium | EOR Belgium \(eurodev.com\)](http://PEO%20Belgium%20|%20EOR%20Belgium(eurodev.com))

Άδεια πατρότητας Βουλγαρία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από <https://globalnews.lockton.com/bulgaria-expands-family-leave-entitlements/>

Άδεια πατρότητας Γαλλία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [PEO France | EOR France \(eurodev.com\)](http://PEO%20France%20|%20EOR%20France(eurodev.com))

Άδεια πατρότητας Γερμανία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Germany PEO | Germany EOR \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Δανία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Denmark EOR | Denmark PEO \(eurodev.com\)](#) [Maternity leave and paternity leave when working in Denmark \(oresunddirekt.se\)](#)

Άδεια πατρότητας Ελλάδα: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Greece PEO | EOR Greece \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Ισλανδία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.norden.org/en/info-norden/maternitypaternity-leave-iceland>

Άδεια πατρότητας Ισπανία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Spain PEO | Spain EOR \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Κροατία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Croatia EOR | Croatia PEO \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Μάλτα: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu-directive>

Άδεια πατρότητας Ολλανδία: Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου, 2023 από <https://www.government.nl/topics/parental-leave-for-partners/taking-paternity---partner-leave>

Άδεια πατρότητας Ολλανδία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Netherlands EOR | Netherlands PEO \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Πορτογαλία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Portugal PEO | EOR Portugal \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Ρουμανία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [PEO & EOR Romania \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Σλοβακία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.mind.eu.com/rh/en/hr-practices/professional-development/legal-developments/national-legislation/slovakia-introduction-of-a-14-day-paid-paternity-leave-entitlement/>

Άδεια πατρότητας Σλοβενία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [Slovenia EOR | Slovenia PEO \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας Σουηδία: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από [PEO Sweden | Sweden EOR \(eurodev.com\)](#)

Άδεια πατρότητας στην Κύπρο: Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου, 2023, από <https://www.eurodev.com/blog/paid-paternity-leave-europe-2021-new-eu-directive>

Πρόγραμμα InsideOut: Ανακτήθηκε στις 8 Ιανουαρίου, 2024, από [Προγράμματα - InsideOut μπαμπάς® - FatherSource™ \(fatherhood.org\)](#)

Πρόγραμμα Σπουδών Υπεύθυνης Πατρότητας: Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2024, από [Πρόγραμμα Σπουδών Υπεύθυνης Πατρότητας | MDRC](#)

Πρόγραμμα Υποστήριξης Πατέρα-ACEV: Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2024, από [Πρόγραμμα Υποστήριξης Πατέρα - ACEV - Ίδρυμα Εκπαίδευσης Μητέρας Παιδιού \(acev.org\)](#).

Πρόγραμμα Υποστήριξης Πατέρα-ACEV: Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου, 2024, από [Anasayfa – İlk İz Babalık \(acev.org\)](#)

Σχολή γονέων στην «ΠΥΞΙΔΑ» για μπαμπάδες: Ανακτήθηκε στις 15 Ιανουαρίου, 2024, από [ΠΥΞΙΔΑ | Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας σε συνεργασία με τον ΟΚΑΝΑ - Σχολή Γονέων στην «ΠΥΞΙΔΑ» για μπαμπάδες \(pyxida.org.gr\)](#)

Σχολή γονέων-Αποκλειστικά για τους μπαμπάδες: Ανακτήθηκε στις 15 Ιανουαρίου, 2024, από [ΣΧΟΛΗ ΓΟΝΕΩΝ – Αποκλειστικά για τους μπαμπάδες \(vrilissia.gr\)](#).